

# ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

2  12

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

# Rolnictwo i Gospodarka Żywnościowa w Polsce 2012



Praca zbiorowa pod redakcją Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Warszawa 2013

# SPIS TREŚCI

Słowo wstępne Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	5
■ <b>OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE</b>	<b>7</b>
Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2012 r.	9
■ <b>ROLNICTWO</b>	<b>12</b>
Ogólna charakterystyka	12
Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	13
Czynniki kształtujące produkcyjno–ekonomiczną sytuację rolnictwa	19
Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji	20
■ Zużycie nawozów w Polsce	20
■ Zużycie nawozów w krajach Unii Europejskiej	21
■ Sprzedaż środków ochrony roślin	22
Wartość produkcji rolniczej i relacje cen	22
Dochody rolników	26
Spożycie żywności	28
■ <b>ROLNICTWO W REGIONACH</b>	<b>30</b>
■ <b>PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA</b>	<b>35</b>
Program wsparcia produkcji roślin wysokobiałkowych	35
Integrowana produkcja roślin	36
Rynek produkcji nasiennej	38
Rynek zbóż	39
Rynek cukru	40
Rynek ziemniaków	40
Rynek rzepaku	41
Rynek tytoniu i wyrobów tytoniowych	42
Rynek chmielu	42
Rynek lnu i konopi	42
Rynek suszu paszowego	42
Rynek owoców i warzyw	43
■ Produkcja i ceny owoców w 2012 r.	43
■ Produkcja i ceny warzyw w 2012 r.	44
■ Stan zorganizowania rynku owoców i warzyw w Polsce	45
Rynek mięsa	45
■ Rynek mięsa wieprzowego	46
■ Rynek wołowiny	46
■ Rynek mięsa drobiowego	47
Rynek jaj	47
Rynek miodu	48
Rynek mleka	49
Biopaliwa	50
Biogaz rolniczy	53
■ <b>PROGRAM POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOSĆ</b>	<b>56</b>
■ <b>POLSKIE PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE</b>	<b>58</b>
■ <b>ROLNICTWO EKOLOGICZNE</b>	<b>60</b>
■ <b>HANDEL ZAGRANICZNY</b>	<b>62</b>
Ogólna ocena	62
Struktura geograficzna	63
Towarowa struktura obrotów	64

Handel zagraniczny wybranymi produktami rolno-spożywczymi	66
■ Zboża	66
■ Drób	68
■ Wieprzowina	68
■ Wołowina	69
■ Mleko i przetwory	69
<b>■ POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA</b>	<b>71</b>
Bezpośrednie wsparcie dochodów rolniczych	71
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013	73
Dyskusja nad kształtem Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r.	74
Płatności bezpośrednie	74
■ Zazielenianie	75
■ System dla małych gospodarstw	75
■ Płatność dla młodych rolników	76
■ Wsparcie związane z produkcją	76
■ Inne rozwiązania w systemie płatności bezpośrednich	76
Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich przez EFRROW	76
Wspólna organizacja rynków rolnych	78
Rozporządzenie horyzontalne	79
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – zarys nowego okresu programowania	79
Przegląd priorytetów oraz przewidywane instrumenty wsparcia	80
<b>■ RYBOŁÓWSTWO MORSKIE</b>	<b>82</b>
Rynek ryb	83
Polityka wsparcia sektora rybołówstwa	84
<b>■ OBSZARY WIEJSKIE</b>	<b>86</b>
Infrastruktura na wsi	86
Przedsiębiorczość na terenach wiejskich	89
Turystyka wiejska i agroturystyka	91
Kobiety wiejskie	94
<b>■ INSTYTUCJE ROLNICZE</b>	<b>95</b>
Agencja Rynku Rolnego	95
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	100
Agencja Nieruchomości Rolnych	106
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	109
<b>■ ZAPLECZE NAUKOWO – BADAWCZE W POLSCE</b>	<b>112</b>
■ Struktura i nadzór	112
■ Misja	113
■ Finansowanie nauki	114
■ Programy wieloletnie	114
■ Potencjał intelektualny	115
■ Współpraca międzynarodowa	116
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB	116
Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa	118
<b>■ DORADZTWO NA RZECZ REALIZACJI POLITYKI ROLNEJ</b>	<b>124</b>
Centrum Doradztwa Rolniczego	126
<b>■ SZKOŁY ROLNICZE</b>	<b>129</b>
<b>■ ADRESY JEDNOSTEK ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM</b>	<b>130</b>

## SŁOWO WSTĘPNE

### *Szanowni Państwo!*

Do waszych rąk trafia kolejna publikacja „Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce”. Niezmiennie od lat przedstawiamy w niej najnowsze dane dotyczące sektora rolno-spożywczego. Aby wszystko zostało ujęte muszą być to dane „w pigułce”. Nie mniej jednak, jest to kompendium informacji i danych statystycznych o produkcji roślinnej, zwierzęcej, sadowniczej i ogrodniczej, rybołówstwie oraz przetwórstwie.

Znajdziecie tutaj Państwo także podstawowe informacje o realizowanych programach wsparcia ze środków unijnych oraz współfinansowaniu z budżetu krajowego.

Od ponad 20. lat zachodzą poważne zmiany w polskim rolnictwie i na terenach wiejskich. Ze wszystkich państw wchodzących wraz z nami do Unii Europejskiej w 2004 mieliśmy największy potencjał produkcji rolnej i najsilniejsze rolnictwo indywidualne. Pod tym względem byliśmy jedyni w dawnym Bloku Wschodnim. Zmiany zapoczątkowane na początku lat 90. przyniosły zwiększenie średniej powierzchni gospodarstwa rolnego, ale także zmniejszenie w ciągu 10. lat, w sposób ewolucyjny liczby gospodarstw o około 700 tysięcy. Postępuje zmiana pokoleniowa na wsi. Środki z funduszy przedakcesyjnych i dostępnych już po naszej akcesji pozwoliły na przyspieszenie tych zmian. Z najnowszych badań wynika, że typowy polski rolnik jest czterdziestoparolatkiem, dobrze wykształconym – ponad 70 proc. polskich rolników ma poniżej 55 lat, a 58 proc. z nich posiada wykształcenie średnie i wyższe. To wypada dobrze na tle państw UE. Na tereny wiejskie i do przetwórstwa rolno-spożywczego trafiło ponad 160 mld złotych. To są dobrze wykorzystane pieniądze. W ocenie unijnych specjalistów Polska najlepiej wykorzystuje środki w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 – 2013 spośród wszystkich państw realizujących ten program.

Polscy rolnicy już są znaczącymi producentami rolnymi w Europie. Coraz śmiałej nasza żywność wchodzi także na rynki państw trzecich – na Bliski i Daleki Wschód, na rynki afrykańskie i amerykańskie. W ujęciu wartościowym wysyłamy poza nasze granice ¼ naszej produkcji rolnej. Rok ubiegły zamknęliśmy sprzedażą tych produktów na kwotę 17,5 mld euro, przy dodatnim saldzie wymiany na poziomie 4,1 mld euro. Dane za pierwsze półrocze 2013 roku potwierdzają utrzymywanie się korzystnych tendencji. Z pierwszych szacunków wynika, że eksport zwiększył się w tym czasie o około 14 % w stosunku do analogicznego okresu roku 2012.

W tej chwili najważniejsze jest opracowanie nowych zasad do Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020, czyli dla nowej perspektywy finansowej. Osiągnięty w 2013 roku kompromis, a trzeba podkreślić, że wypracowany w bardzo trudnych warunkach kryzysu gospodarczego, jest dla Polski korzystny. Chociaż nie uzyskaliśmy jeszcze pełnego zrównania wsparcia bezpośredniego, to różnica pomiędzy rolnikami polskimi i tymi z krajów „15” będzie się systematycznie zmniejszać.

Jestem przekonany, że doświadczenia minionych lat pozwolą nam jeszcze lepiej przygotować nowe programy i jeszcze skuteczniej wykorzystać wszelkie możliwe środki finansowe. To zależy od nas wszystkich i od tego będzie zależał dalszy rozwój polskiego rolnictwa.

Zapraszam do lektury tej publikacji i własnej oceny stanu polskiego rolnictwa oraz przetwórstwa, a także zmian jakie cały czas zachodzą na terenach wiejskich.



Stanisław Kalemba  
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi





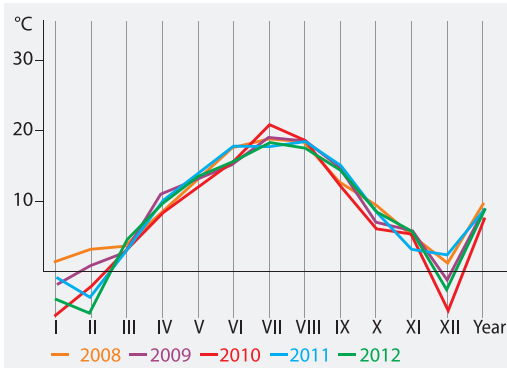
# OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE

Polska środkowoeuropejski kraj średniej wielkości z powierzchnią 312,7 tys. km<sup>2</sup> i 38,5 mln mieszkańców zajmuje 6 miejsce w UE-27 zarówno pod względem liczby ludności jak i zajmowanego obszaru. Pod względem liczby ludności rolniczej Polska zajmuje pierwsze miejsce w Unii Europejskiej, oraz miejsce drugie (po Rumunii) pod względem liczby gospodarstw rolnych. Pracujący w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie oraz rybactwie 2,5 - krotnie przekraczają procentowy udział pracujących w tych sektorach w UE-27 (odpowiednio – 14,5% i 5,6%). Polska zajmuje 7,2 % ogólnej powierzchni krajów Unii granicząc z 7 krajami, w tym 4 członkami UE (Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa) i 3 spoza Unii (Rosja, Białoruś, Ukraina).

Kraj charakteryzuje się dużą różnorodnością przyrodniczo-środowiskową. Szczególną ochroną objęte są parki narodowe zajmujące ponad 314,5 tys. ha, rezerваты przyrody w liczbie 1463, o powierzchni ponad 164 tys. ha, parki krajobrazowe zajmujące powierzchnię blisko 2607 tys. ha i pomniki przyrody w liczbie 36,3 tysięcy. Udział gruntów leśnych w ogólnej powierzchni lądowej kraju przekracza 30%. Chronionych jest wiele gatunków zwierząt, z których do najważniejszych zalicza się żubry, kozice, niedźwiedzie, bobry, rysie i wilki.

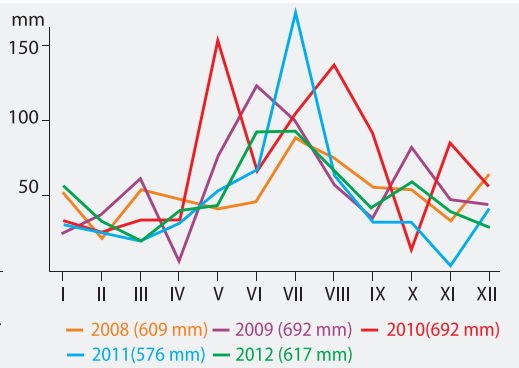
Ponad 75 % terytorium kraju położone jest poniżej 200 m n.p.m., a tylko 3,1% powyżej 500 m n.p.m. Klimat w Polsce charakteryzuje się dużymi wahaniami w długości poszczególnych pór roku. W ostatnich 3 latach średnia temperatura powietrza wahała się od 7,50 °C do 8,90 °C, a suma opadów w przedziale od 576 mm do 830 mm.

Rys. 1. Średnie miesięczne temperatury powietrza w Polsce (w °C)



Źródło: GUS – Rolnictwo Warszawa 2012.

Średnie miesięczne opady w Polsce (w mm Hg)



Źródło: GUS – Rolnictwo Warszawa 2009, 2012.

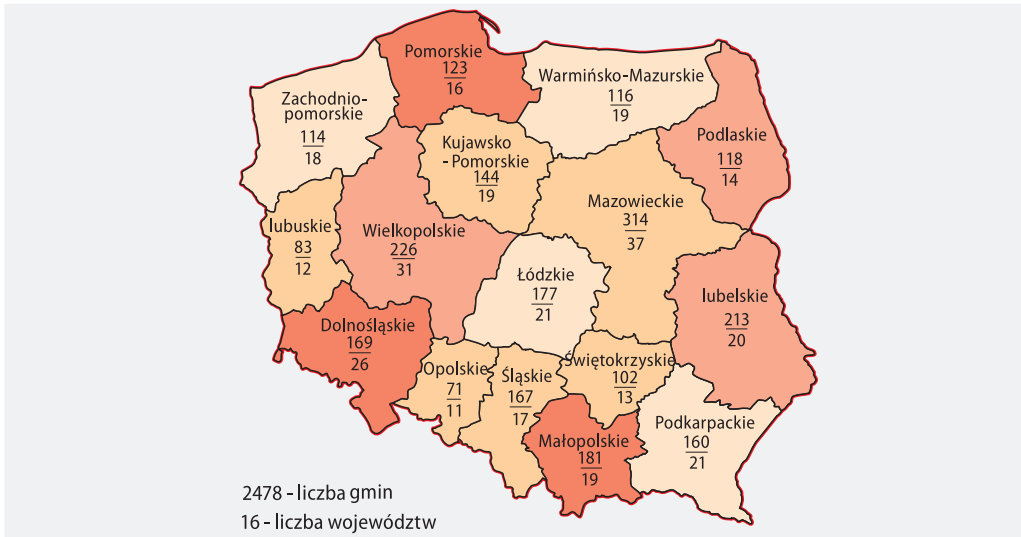
Opady atmosferyczne są głównym źródłem zasobów wodnych i charakteryzują się dużymi wahaniami w latach, miesiącach i regionach. W rezultacie występują obszary suszy i podtopienia, a także powodzie. W 2012 r. według stanu na 31 grudnia pomiary temperatury i opadów prowadziło 269 stacji i posterunków, a wyłączne pomiary opadów 986 posterunków. Absolutne maksimum temperatury w 2010 r. odnotowano w lipcu na stacji klimatycznej w Grabiku i wyniosła ona 38,2 °C, a najniższa temperatura zanotowana została na stacji klimatycznej w Białowieży i wyniosła ona – 31,4 °C. Największa amplituda skrajnych wartości temperatury w Polsce w 2010 r. wyniosła 69,6 stopnia C. Maksymalny dobowy opad atmosferyczny w 2010 r. zanotowano na stacji opadowej Szczyrk i wyniósł on 213 mm.

Polska zaliczana jest do krajów o ubogich zasobach wodnych. Średni roczny odpływ wód powierzchniowych, łącznie z dopływami z zagranicy w latach 1980 – 2012 wyniósł 62,3 km<sup>3</sup>, a z obszaru kraju 54,4 km<sup>3</sup>. W przeliczeniu na 1 mieszkańca daje to roczny zasób wody ok. 1,6 dam<sup>3</sup>, podczas gdy średnio w Europie zasoby te szacowane są na 4,6 dam<sup>3</sup>.

Zasoby wód w Polsce cechuje duża zmienność sezonowa i nierównomierność rozkładu terytorialnego. Zbiorniki retencyjne mają małą pojemność i mogą zatrzymać jedynie 6% rocznego odpływu wód w kraju, co nie zapewnia dostatecznej ochrony przed okresowymi nadmiarami lub deficytami wody.

Terytorialnie Polska podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 65 miast na prawach powiatów i 2.479 gmin. Jednostkami pomocniczymi w gminach są m. innymi sołectwa, których jest ponad 40,3 tys. Największym pod względem powierzchni (35,6 tys. km<sup>2</sup>) i liczby ludności (5,2 mln) jest woj. mazowieckie. Najmniejszym pod względem powierzchni jest woj. opolskie (9,4 tys. km<sup>2</sup>), a pod względem liczby ludności woj. lubuskie (1,0 mln). Największą obszarowo gminą jest Pisz (634 km<sup>2</sup>), a najmniejszą Górowo Iłowieckie (3 km<sup>2</sup>). Pod względem liczby ludności największą gminą jest m. stołeczne Warszawa (1,7 mln), będące także miastem na prawach powiatu w woj. mazowieckim, a najmniejszą – gmina Krynica Morska (1,4 tys.) w woj. pomorskim.

Rys. 2. Jednostki podziału terytorialnego w Polsce



Liczba ludności w Polsce w 2011 r. według Spisu Powszechnego wyniosła 38,53 mln osób, w tym w miastach 23,4 mln, a na obszarach wiejskich 15,1 mln osób. W porównaniu z 2002 r. liczba ludności zwiększyła się o 280 tys. osób, przy czym wzrost dotyczył tylko obszarów wiejskich (o 480 tys.). W miastach liczba mieszkańców zmalała w tym okresie o 200 tys. osób. W porównaniu do roku 2011 zmalała liczba urodzeń żywych (z 415 do 390 tys.) i obniżył się współczynnik dzietności (z 1,378 do 1,297). W porównaniu do roku poprzedniego zmniejszył się wskaźnik urodzeń żywych na 1000 mieszkańców i wyniósł 10,1, wobec 10,7 w 2011 r. i 9,6 w 2009 r. Zmniejszyła się także liczba zgonów oraz ich odsetek na 1000 mieszkańców (z 9,83 do 9,75). W 2012 r. liczba ludności prawie nie zmieniła się, a w 2013 zmalała o 26 tys. osób. Prognoza ludności sporządzona przez GUS zakłada systematyczny spadek liczby ludności Polski do roku 2035 (o 2,3 mln). Na obszarach wiejskich saldo migracji wewnętrznych będzie stopniowo malało i nie zrekomensuje ubytku liczby ludności wiejskiej szacowanego na 0,5%. Ubytek ten będzie rezultatem malejącej liczby urodzeń. Czynnikiem hamującym odpływ ludności z miast będzie przede wszystkim tworzenie nowych miejsc pracy na terenach zurbanizowanych oraz pozostawanie w miastach na stałe części osób dotychczas zamieszkujących tam okresowo.



## Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2012 r.

W 2012 r. polska gospodarka rozwijała się wolniej niż w dwóch poprzednich latach. O ile w 2010 r. PKB zwiększył się o 3,9%, a w 2011 r. o 4,5%, to w 2012 r. wzrost wyniósł 1,9%, przy czym jego dynamika systematycznie maleje (od 3,5% w pierwszym kwartale do 0,7% w czwartym i tylko 0,5% w pierwszym kwartale oraz 0,8 w II kwartale 2013 r.). Nie udało się uniknąć negatywnego wpływu niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych, osłabiających koniunkturę w naszym kraju. Od początku 2012 r. strefa euro znajduje się w recesji, a PKB Niemiec – naszego największego partnera handlowego – po wzroście o 3,0% w 2011 r., w ubiegłym roku zwiększył się o 0,7%, a w I kwartale br. spadł o 0,3%. Wyniki gospodarki niemieckiej były jednak zdecydowanie lepsze niż większości krajów członkowskich, z których ponad połowa zanotowała spadek PKB.

W Polsce, wskutek potęgującej się bariery popytowej, załamała się produkcja budowlano-montażowa, osłabło wiele branż przemysłu. Zmalały obroty handlu zagranicznego i wewnętrznego. Spadły przewozy prawie wszystkimi środkami transportu. Nadmiernie wzrosły zapasy u producentów i w handlu. Przedsiębiorstwa przemysłu przetwórczego i firmy budowlane sygnalizowały wzrastające ograniczenie bieżącego oraz przyszłego portfela zamówień i produkcji, przewidując dalszą redukcję zatrudnienia. Nasiliły się trudności w regulacji zobowiązań finansowych.

Zwraca uwagę przede wszystkim ograniczenie spożycia indywidualnego, które w całym roku zwiększyło się o 0,8%, podczas gdy w 2011 r., o 2,6%, ale w czwartym kwartale wystąpił spadek wynoszący 0,2%, a w pierwszym 2013 r. osiągnięto zaledwie ubiegłoroczny poziom. Potwierdzają to dane dotyczące sprzedaży detalicznej. W 2012 r. wzrosła ona, w cenach stałych, we wszystkich przedsiębiorstwach handlowych, o 0,8%, a w okresie styczeń-maj 2013 r., w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób o 0,3%. Przyczyną była stagnacja wynagrodzeń i świadczeń społecznych, niska dynamika dochodów z działalności prowadzonej na własny rachunek (konsekwencje spowolnienia gospodarczego) oraz wysokie bezrobocie.

Dynamikę konsumpcji hamowała też początkowo wysoka inflacja, malejące zapotrzebowanie na kredyty bankowe oraz pogarszające się nastroje konsumentów, pesymistycznie oceniających bieżące i przyszłe dochody. Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw osiągnęło średnio miesięcznie 4,1 tys. zł i było realnie, po raz pierwszy od dwudziestu lat, niższe niż przed rokiem (o 0,2%). W okresie styczeń-maj 2013 r. wzrost wyniósł 1,6%. Przeciętna nominalna emerytura i renta pracownicza przekroczyła w ubiegłym roku 1,8 tys. zł, a jej siła nabywcza zwiększyła się o 1,3% (w ciągu pięciu miesięcy br. o 4,3%). Stopa rejestrowanego bezrobocia osiągnęła w końcu roku 13,4% i była najwyższa od sześciu lat. W grudniu bez pracy pozostawało ponad 2,1 mln osób. Drugie tyle, w celach zarobkowych, czasowo przebywało poza granicami kraju. W maju 2013 r. stopa bezrobocia wzrosła do 13,5%.

Na skutek drogich i trudno dostępnych kredytów konsumpcyjnych, zadłużenie gospodarstw domowych było w ubiegłym roku, realnie o 7% mniejsze niż w 2011 r. i o 13% mniejsze niż dwa lata temu, a w okresie styczeń-maj 2013 r. zmalało się o dalsze 2%. Przyczyną ograniczania środków przez banki dla tej grupy kredytobiorców jest pogarszający się portfel kredytowy, w którym nadal dynamicznie wzrasta udział kredytów zagrożonych. W pewnym stopniu, spadek kredytów zaciąganych w systemie bankowym rekompensowało zadłużenie w parabankach.

Ze względu na niepewność co do zmiany koniunktury światowej, a także ożywienia popytu krajowego, wzrosło ryzyko intensyfikacji działalności gospodarczej. Niski był jednocześnie stopień wykorzystania zdolności produkcyjnych. W tych warunkach wiele firm wstrzymywało lub ograniczało rozbudowę potencjału produkcyjnego. W rezultacie w drugim półroczu 2012 r. załamał się, notowany od trzeciego kwartału 2010 r., wzrostowy trend nakładów brutto na środki trwałe, utożsamianych z działalnością inwestycyjną. Po ich wzroście o 8,5% w 2011 r., w ubiegłym roku zmniejszyły się one o 0,8%, w tym w IV kwartale o ponad 4%. Konsekwencją było pogorszenie się stopy inwestycji (relacji nakładów brutto na środki trwałe do PKB) z 20,2% w 2011 r. do 19,4% w 2012 r. W I kwartale 2013 r. nakłady brutto na środki trwałe były o 2,0% mniej-

sze niż przed rokiem. Na obniżenie tych nakładów złożyło się spowolnienie inwestycji przedsiębiorstw, inwestycji publicznych oraz mieszkaniowych.

Dopływ środków na cele prorozwojowe znacząco ograniczyły kończące się fundusze strukturalne, należne Polsce w ramach perspektywy finansowej lat 2007-2013. Przesądziło to o gwałtownym zahamowaniu inwestycji sektora publicznego.

Produkcja sprzedana przemysłu była wyższa niż przed rokiem o 1,0%, w tym artykułów spożywczych o 4,6%, a jej dynamika stopniowo słabła: po wzroście w pierwszych dwóch kwartałach, w kolejnych notowano spadek, w tym największy (o 3,8%) w czwartym kwartale. Podobne tendencje wystąpiły w produkcji budowlano-montażowej, gdzie w skali roku zmniejszyła się ona o 1,0%, a w czwartym kwartale aż o kilkanaście procent. W okresie styczeń-maj 2013 r. produkcja przemysłu była o 1% niższa niż przed rokiem, ale artykułów spożywczych wzrosła o 1,6%. Budownictwo ograniczyło działalność o 21,5%.

Do końca października 2012 r. utrzymywała się wysoka, wynosząca 3,4%, dynamika cen towarów i usług konsumpcyjnych. Dopiero w następnych miesiącach nastąpiło istotne spowolnienie wzrostu cen, w tym w grudniu do 2,4%, tj. poniżej celu inflacyjnego NBP (2,5%). Średnia roczna inflacja wyniosła 3,7% (w 2011 r. 4,3%), przy czym artykuły żywnościowe zdrożały o 4,3%. Dynamikę cen determinowały zarówno czynniki podażowe (silny wzrost cen surowców energetycznych i rolnych na rynkach światowych – szczególnie w pierwszym półroczu), jak i popytowe (osłabienie dynamiki konsumpcji i inwestycji). W pierwszej połowie 2013 r. obserwowano dalsze ograniczenie presji inflacyjnej. W maju, w ujęciu rocznym, wzrost cen wyniósł 0,5% i był jednym z najniższych w krajach UE. Artykuły żywnościowe zdrożały w tym czasie o 1,7%.

Spowolnienie gospodarcze, a w niektórych krajach UE pogłębiająca się recesja, hamowały wymianę handlową z zagranicą. Zaznaczyło się to już na początku roku, a dynamika obrotów, w kolejnych miesiącach, wyraźnie słabła. W rezultacie, w 2012 r., eksport, liczony w euro, zwiększył się o 3,8%, a import spadł o 0,6%. Szczególnie zmalał zagraniczny popyt na dobra konsumpcji trwałej i sprzęt motoryzacyjny,



tj. produkty najbardziej wrażliwe na zmiany koniunktury. Skalę importu ograniczało zmniejszające się zapotrzebowanie gospodarki, wyraźnie wytracającej impet. Do pozytywnych symptomów zaliczyć należy wydatne ograniczenie deficytu handlowego. Ujemne saldo obrotów wyniosło 9,7 mld EUR i było o prawie 40% mniejsze niż rok wcześniej, a w wymianie produktów rolno-żywnościowych pozostało tradycyjnie dodatnie, osiągając 4,2 mld EUR. W okresie styczeń-kwiecień 2013 r. ogólny eksport zwiększył się o 7,4%, a import spadł o 0,7%. Ujemne saldo handlu zagranicznego osiągnęło 0,4 mld EUR, wobec 3,7 mld EUR przed rokiem.

W 2012 r. kontynuowany był, rozpoczęty w 2011 r., proces konsolidacji finansów publicznych. Udział deficytu sektora instytucji rządowych i samorządowych w PKB zmniejszył się z 5,0% w 2011 r. do 3,9%. Zmalał jednocześnie dług publiczny, lecz w relacji do PKB (według metodologii unijnej ESA'95) wyniósł 55,6%, nadal przekraczając drugi próg ostrożnościowy (55%), określony przepisami Ustawy o finansach publicznych. Skala ograniczenia nierównowagi fiskalnej, głównie ze względu na osłabienie dochodów podatkowych, była mniejsza niż rok wcześniej. W pierwszym półroczu 2013 r. sytuacja finansów publicznych uległa pogorszeniu.





# ROLNICTWO

## Ogólna charakterystyka

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem – średnia powierzchnia użytków rolnych (UR) przypadająca na 1 gospodarstwo zwiększa się stopniowo i w 2012 r. wyniosła 9,8 ha użytków rolnych (w 2011 r. 8,7 ha, a w 2002 r. 5,8 ha). Mimo pewnego przyspieszenia koncentracji dwa z każdych czterech gospodarstw w Polsce użytkuje nie więcej niż 5 ha UR, a jedno 5-10 ha. Statystyczne gospodarstwo w tych grupach wielkościowych posiada odpowiednio 2,6 i 7,2 ha UR, a ich łączny udział w użytkach rolnych wynosi nieco ponad 30%. Gospodarstwa te z reguły prowadzą produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Następne 30% użytków rolnych znajduje się w gospodarstwach 10-30 hektarowych. Prawie 70 tys. gospodarstw, a więc mniej niż 5% ogólnej zbiorowości użytkuje więcej niż 30 ha, z tego niespełna 10 tys. (0,6%) użytkuje więcej niż 100 ha UR. Ich udział w krajowych zasobach ziemi użytkowanej rolniczo wynosi 40%, z czego 21% przypada na gospodarstwa użytkujące co najmniej 100 ha UR.

Z danych powszechnego spisu rolnego z 2010 r. wynika, że ponad połowa gospodarstw produkuje wyłącznie lub głównie na własne potrzeby, ograniczając wydatki na zakup żywności i koszty utrzymania rodziny.

Tabela 1. Liczba gospodarstw i powierzchnia użytków rolnych w 2012 r.

Wyszczególnienie	do 1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	ponad 100 ha	Razem
powierzchnia UR tys. ha	40,2	1994	2532	1746	2742	1516	1326	3155	15050
liczba gospodarstw tys.	54,8	780,5	350,9	144,4	135,3	39,9	19,4	9,8	1535
UR/gospod. ha	0,73	2,6	7,1	12,1	20,3	38,0	68,4	323	9,8

Źródło: *Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt w 2012 r.*

Mimo niekorzystnej struktury agrarnej oraz gorszej, w porównaniu z innymi krajami członkowskimi, jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, Polska jest znaczącym w świecie i w Europie producentem produktów rolnych, ogrodniczych i pochodzenia zwierzęcego, dysponując wysokimi zasobami siły roboczej.

Tabela 2. Udział i miejsce polskiego rolnictwa w świecie i UE-27 w 2010 r.

Wyszczególnienie	Udział		Miejsce	
	w świecie	UE-27	w świecie	UE-27
powierzchnia użytków rolnych	0,3	8,6	54	5
ludność rolnicza	0,2	26,0	54	1
<b>Produkcja niektórych artykułów rolnych</b>				
pszenica	1,5	6,8	16	4
żyto	23,1	36,7	2	2
ziemniaki	2,5	14,2	7	2
buraki cukrowe	4,4	9,6	7	3
rzepak	3,5	10,2	8	4
jabłka	2,7	18,0	5	2
mięso	1,3	8,3	15	5
mleko krowie	2,0	8,3	12	4
<b>Pogłowie:</b>				
bydła	0,4	6,4	45	7
trzody chlewnej	1,6	10,0	9	3

Źródło: *Rocznik statystyczny Rolnictwa 2012, GUS Warszawa 2013.*

Polska zajmuje także znaczące miejsce w produkcji owoców jagodowych (truskawek, malin, porzeczek) oraz warzyw gruntowych takich jak: cebula, kapusta i kalafior.

Warunki glebowo-klimatyczne i tradycje regionalne decydują o specjalizacji produkcji. Tereny Polski centralnej, wschodniej i północnej to obszary upraw żyta, mieszanek zbożowych i kukurydzy, a także użytki zielone. Sady i plantacje owoców jagodowych koncentrują się na Mazowszu (rejon grójecki), w woj. lubelskim, na Sandomierszczyźnie, a także w Wielkopolsce i woj. łódzkim. Uprawy roślin o większych wymaganiach glebowych i klimatycznych częściej uprawiane są w południowo-wschodniej i zachodniej części kraju oraz w regionie Żuław i Warmii. Przeważa tam uprawa zbóż intensywnych, głównie pszenicy oraz buraków cukrowych i rzepaku.

Chów bydła mlecznego koncentruje się przede wszystkim w woj. podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a trzody chlewnej w woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim. Owce w większym wymiarze chowane są jedynie w rejonach górskich (woj. małopolskie i podkarpackie).

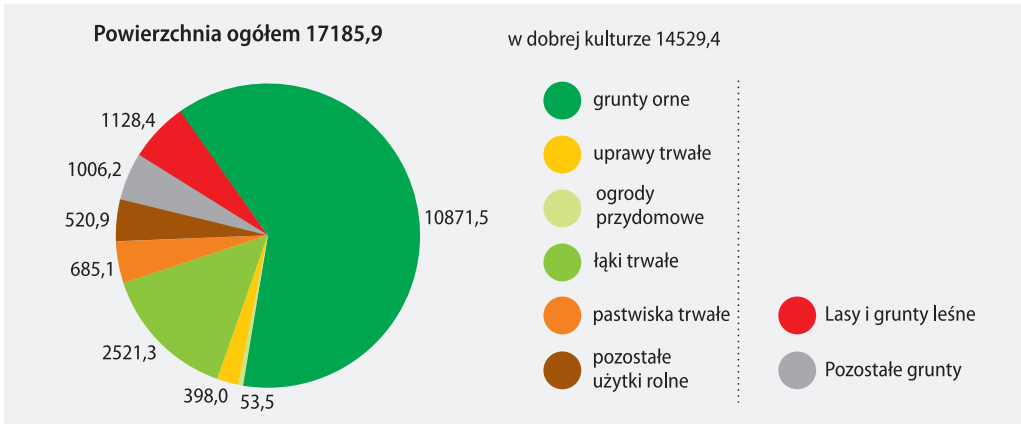


## Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Rok 2012 nie przyniósł znaczących zmian powierzchni ogólnej, ani struktury użytkowania gruntów rolnych należących do gospodarstw. W sektorze prywatnym znajdowało się 14,6 mln ha, tj. 97,0% użytków rolnych, z tego 13,6 mln ha (90,3%) użytkowały gospodarstwa indywidualne. Pozostałą częścią powierzchni tych użytków dysponował sektor publiczny (408 tys. ha). W dobrej kulturze utrzymane było 14,5 mln ha, z tego 10,4 mln ha znajdowało się pod zasiewami, 3,2 mln ha zajmowały trwałe użytki zielone, 398 plantacje trwałe (w tym 368 tys. ha sady), 440 tys. ha gruntów ornych ugorowano, a 521 tys. ha zajmowały pozostałe użytki rolne.

W porównaniu do 2011 r. powierzchnia gruntów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej zmalała o 1,7 % (138 tys. ha). W ogólnej strukturze użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej (14,5 mln ha – 100%) pod zasiewami było 71,8 %, łąki trwałe i pastwiska stanowiły 18,7%, sady 2,1 %, a pozostałe użytki 4,4%.

Rys. 3. Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w 2012 r. (w ha)



Źródło: Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2012 r. GUS Warszawa 2013.

Jakość użytków w Polsce jest niska, niższa niż średnio w UE. Duży udział gleb słabych i zakwaszonych zmniejsza rolniczą przydatność użytków rolnych. Udział gleb lekkich, charakteryzujących się w Polsce wysoką piaszczystością, jest dwukrotnie większy niż średnio w UE; w Polsce wynosi 60,8 %, a w UE – 31,8 %. Wskaźnik bonitacji gleb będący ilorazem hektarów przeliczeniowych do fizycznych użytków rolnych wynosi w Polsce 0,82. Niekorzystne warunki glebowe i nakładające się gorsze warunki klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w niższej produktywności ziemi w porównaniu do średniej z UE.

Od czasu akcesji Polski do UE zmniejsza się powierzchnia gruntów ugorowanych na gruntach ornych. W 2012 r. powierzchnia gruntów ugorowanych wyniosła 440 tys. ha (w tym w gospodarstwach indywidualnych 402 tys. ha) i była o 6% mniejsza niż w roku poprzednim oraz ponad 3-krotnie mniejsza niż w 2002 r. Tendencja do zmniejszania powierzchni ugorowań związana jest ze stosowaniem dopłat bezpośrednich do każdego hektara użytkowanego rolniczo oraz wzrostem cen ziemi rolniczej.

Powszechny Spis Rolny przeprowadzony w 2010 r. potwierdził tendencje zmian w polskim rolnictwie obserwowane na przestrzeni ostatnich lat, a szczególnie po akcesji. I tak – w porównaniu do wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. – główne zmiany dotyczą:

- zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych wraz z jednoczesnym wzrostem ich powierzchni,
- znaczących zmian w strukturze gospodarstw rolnych, a wśród nich blisko 25% spadek liczby gospodarstw najmniejszych (o powierzchni 0-5 ha UR) i 17% spadek liczby gospodarstw o powierzchni 5-20 ha oraz utrzymywanie się liczby gospodarstw w grupie obszarowej 20-50 ha. Zmianom tym towarzyszy znaczący – 34% wzrost liczby gospodarstw największych o powierzchni 50 ha i więcej. Zmiany te następują na tyle wolno, że odsetek gospodarstw o powierzchni 15 ha i więcej wynosi zaledwie 9%, podczas gdy odsetek gospodarstw o powierzchni 0-5 ha pozostaje nadal wysoki i wynosi blisko 70%,
- wolnego, ale widocznego upowszechniania się modelu gospodarstwa wielofunkcyjnego, szczególnie w grupie gospodarstw małych, które podejmując działalność pozarolniczą – częściowo lub całkowicie rezygnują z działalności rolniczej,

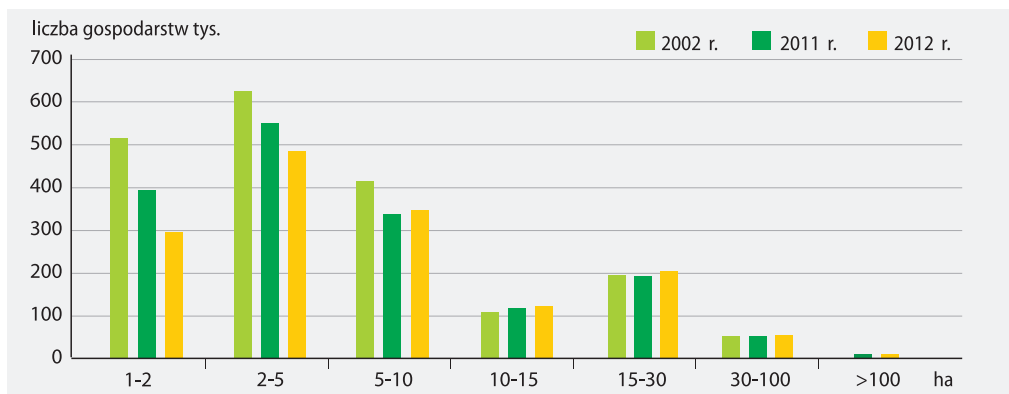


- spadku ogólnej powierzchni gruntów w użytkowaniu rolniczym ( o 1,1 mln ha tj. o 5,5%) w porównaniu do 2002 r. na skutek przeznaczania gruntów rolniczych na cele nierolnicze np. infrastrukturalne z jednoczesnym zmniejszaniem się powierzchni użytków rolnych (z 16,9 do 15,5 mln ha),
- nieznacznego zmniejszenia się powierzchni zasiewów (o 0,2 mln ha
- w porównaniu do roku 2002) z jednoczesnymi zmianami w strukturze upraw - spadek powierzchni zbóż (o 12%), ziemniaków (o 51,8%) i buraków cukrowych (o blisko 32%) przy jednoczesnym wzroście zasiewów rzepaku (o 115%) i pastewnych (o 60%),
- wzrostu pogłowia bydła ogółem, z jednoczesnym zmniejszeniem się stada krów. Tendencja ta wiąże się ze wzrostem zainteresowania produkcją bydła rzeźnego po akcesji do UE oraz wzrostem opłacalności tej produkcji. Redukcja pogłowia krów jest następstwem kwotowania produkcji mleka po akcesji oraz wysokimi wymaganiami jakościowymi dla mleka krowiego,
- poprawie wyposażenie gospodarstw rolnych w środki produkcji potwierdzając proces modernizacji rolnictwa po przystąpieniu do UE(niepodważalny wpływ instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej oraz poprawy sytuacji dochodowej rolnictwa).

W 2012 r. zmiany strukturalne uległy przyspieszeniu. W porównaniu z rokiem poprzednim liczba gospodarstw posiadających co najmniej 1 ha UR zmalała o 10,6% do 1480 tys., przede wszystkim pod wpływem spadku liczby gospodarstw małych użytkujących do 5 ha UR (o 18,3 %), ale również 10-15 hektarowych (o 9,2%). Znacząco wzrosła natomiast ich kosztem liczba gospodarstw użytkujących od 30-100 ha (o 13,6%). Nieznacznie, bo o 2,6% wzrosła również liczba gospodarstw użytkujących 5-10 ha. Zmalała natomiast o 1,1% liczba gospodarstw użytkujących ponad 100 ha. Na spadek liczby największych gospodarstw złożyło się ograniczenie o prawie 26% (z 850 w 2011 r. do 502 w 2012 r.) liczby gospodarstw posiadających więcej niż 1000 ha oraz gospodarstw 200-300 hektarowych (prawie o 1/3) oraz wzrost liczby gospodarstw użytkujących 300-500 ha oraz 100-200 ha (odpowiednio o 29 i ponad 8%). W efekcie statystyczne gospodarstwo użytkujące więcej niż 1 ha wzrosło do 10,14 ha.

Zdecydowanie, bo o ponad 90% do 54,8 tys. zmalała liczba najmniejszych gospodarstw użytkujących mniej niż 1 ha. W rezultacie ich udział w strukturze gospodarstw zmalał z ponad 24% w 2011 r. do niespełna 4% w 2012 r., a w strukturze użytkowania ziemi rolniczej z 1,5% do 0,3%. Przy znacznie mniejszych zmianach w powierzchni użytków rolnych, która zmniejszyła się o 2,5% do 15,05 mln ha, z czego 13,6 mln ha użytkowały gospodarstwa o areale powyżej 1 ha UR, powierzchnia statystycznego gospodarstwa wzrosła w Polsce o 39% do 9,8 ha UR, w tym gospodarstw użytkujących co najmniej 1 ha o 10,4% do 10,14 ha UR.

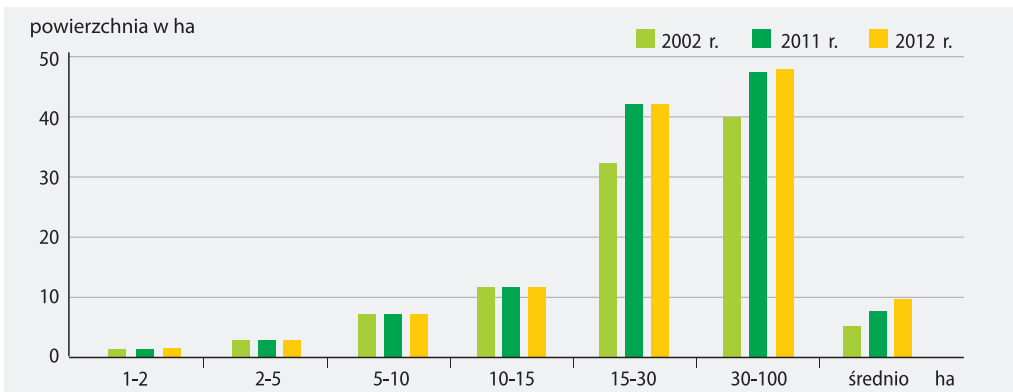
Rys. 4. Liczba gospodarstw rolnych według powierzchni użytków rolnych



Źródło: Powszechny spis rolny 2002, 2010, Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2012, GUS Warszawa 2013.

Mimo tych zmian struktura użytkowania ziemi rolniczej nie zmieniła się znacząco, choć łączny udział najmniejszych i małych gospodarstw posiadających do 5 ha UR w strukturze użytków rolnych zmalał w ciągu roku z 16,9 do 13,5 %. Nieznacznie, bo o 0,9% zmniejszył się także udział gospodarstw 10-15 hektarowych. Wzrósł natomiast z 16 do blisko 19% udział gospodarstw 30-100 hektarowych w strukturze użytków rolnych, przy niezmienionym udziale gospodarstw użytkujących więcej niż 100 ha i nieco większym udziale gospodarstw 5-10 hektarowych.

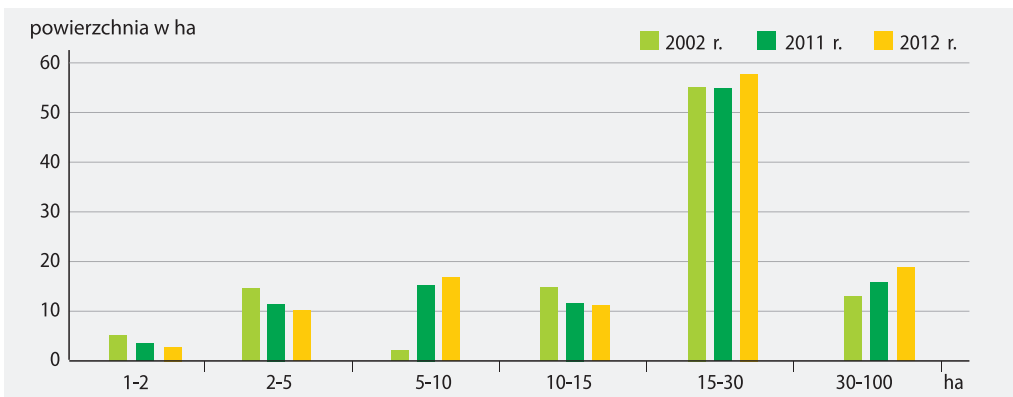
Rys. 5. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie (ha)



Źródło: Powszechny spis rolny 2002, 2010, Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2012, GUS Warszawa 2013.

Zdecydowane ograniczenie liczby najmniejszych gospodarstw (do 1 ha UR) spowodowało, że udział gospodarstw użytkujących co najmniej 1 ha UR w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych w Polsce wzrósł z 75,6% w 2011 r. do 96,4% UR w 2012 r. Przy tym zwiększył się przede wszystkim udział gospodarstw 5-10 hektarowych oraz większych niż 15 ha. Natomiast udział gospodarstw użytkujących 1-5 ha zmniejszył się z prawie 58% do 53%. Udział dużych gospodarstw użytkujących 30-100 ha mimo wyraźnego zwiększenia ich liczby nadal jest niewielki i nie sięga 4% UR (w 2011 r. było to 2,4%). Istotne jest to, że w 2012 r. około 40% użytków rolnych znajdowało się w użytkowaniu około 7 tys. dużych gospodarstw użytkujących średnio 50 i więcej ha UR.

Rys. 6. Odsetek powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach



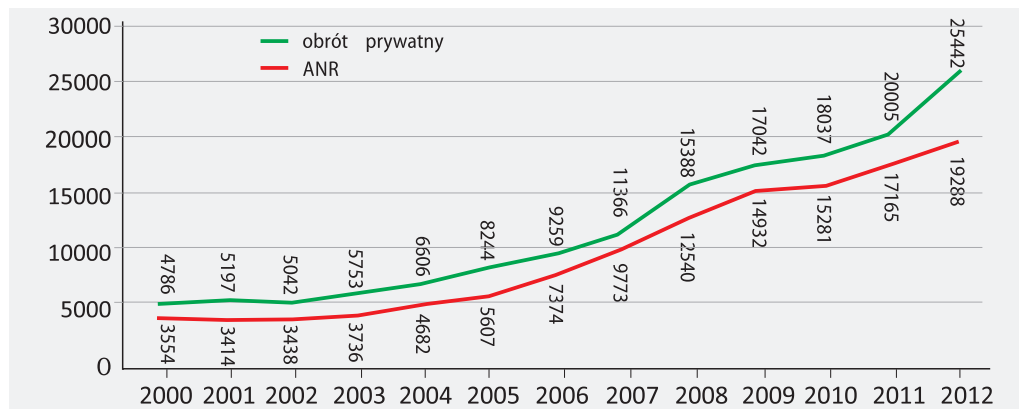
Źródło: Powszechny spis rolny 2002, 2010, Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2012, GUS Warszawa 2013.

Zmiany struktury agrarnej są wypadkową ekonomicznego przymusu poprawy efektywności gospodarowania i wzrostu wydajności pracy oraz zasad funkcjonowania bezpośredniego wsparcia dochodów rolniczych.

Od czasu integracji z UE wzrasta zainteresowanie zakupem ziemi rolniczej, co skutkuje wzrostem jej cen. W ciągu 10 lat (2002-2012) ceny ziemi w obrocie rynkowym podniosły się 5-krotnie do ponad 25 tys. zł/ha. Wzrost cen gruntów sprzedawanych przez Agencję Nieruchomości Rolnych (ANR) w tym czasie był jeszcze wyższy (ponad 5,6-krotny), ale ich poziom we wszystkich latach był niższy niż w obrocie prywatnym o około 15-30%, w zależności od koniunktury i zainteresowania rolników zakupem ziemi.

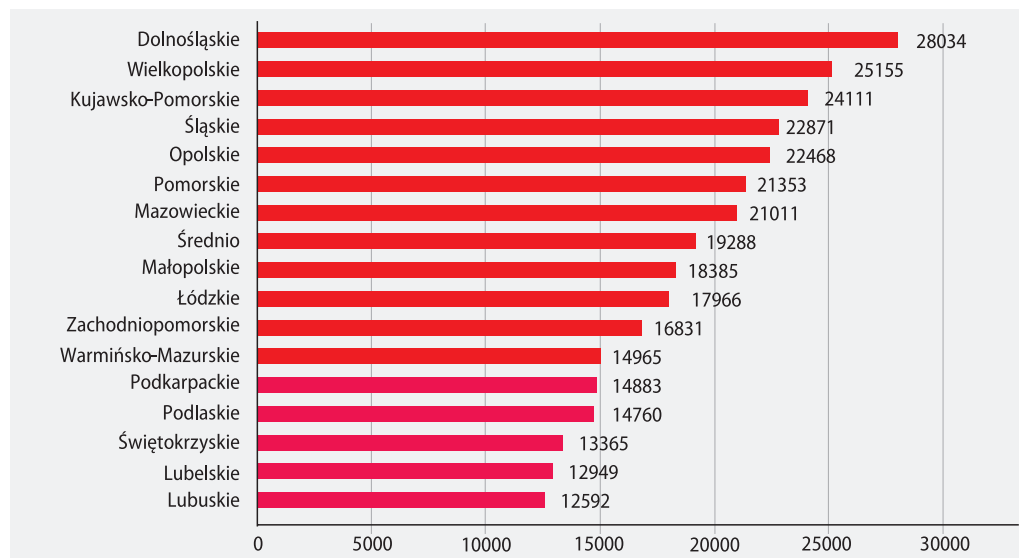
W 2012 r. wzrost cen gruntów obrocie prywatnym był znacznie wyższy (o ponad 27%) niż sprzedawanych przez ANR (o 12,4%). Przyczyną mógł być utrzymujący się wysoki popyt w rejonach, gdzie podaż rynkowa jest mocno ograniczona. Wpływ mogła mieć także znaczna poprawa sytuacji dochodowej rolników w poprzednich latach oraz zbliżający się koniec ograniczeń w zakupach ziemi przez cudzoziemców.

Ceny gruntów ornych (zł/ha)



Nasilenie transakcji w rynkowym obrocie ziemią rolniczą cechuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym, uwarunkowanym głównie podażą, różnicami w strukturze agrarnej, sile ekonomicznej gospodarstw i zróżnicowanymi motywacjami zakupu gruntów.

Ceny gruntów rolnych sprzedanych przez ANR w 2012 r. (zł/ha)



Źródło: Raport z działalności ANR na Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2012 r.

Relatywnie najmniejsze obroty notowane są w regionach południowej i środkowej Polski gdzie struktura gospodarstw jest najbardziej rozdrobniona i dominuje przekazywanie ziemi usamodzielniającym się dzieciom. Jest to także przyczyną silnego zróżnicowania regionalnego cen ziemi. Najwyższe ceny (wyższe o 16-45% od przeciętnej) osiąga ziemia sprzedawana przez ANR w województwie dolnośląskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim, śląskim i opolskim, gdzie poziom kultury rolnej i umiejętności rolników są wysokie, jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyższa od przeciętnej i utrzymuje się duże zainteresowanie powiększaniem gospodarstw, jako podstawowego czynnika umożliwiającego wzrost dochodów rolniczych. W województwie lubuskim, lubelskim i świętokrzyskim ceny są o 30-35% niższe od przeciętnej.

Tabela 3. Przeciętne ceny 1 ha gruntów ornych i łąk w obrocie prywatnym

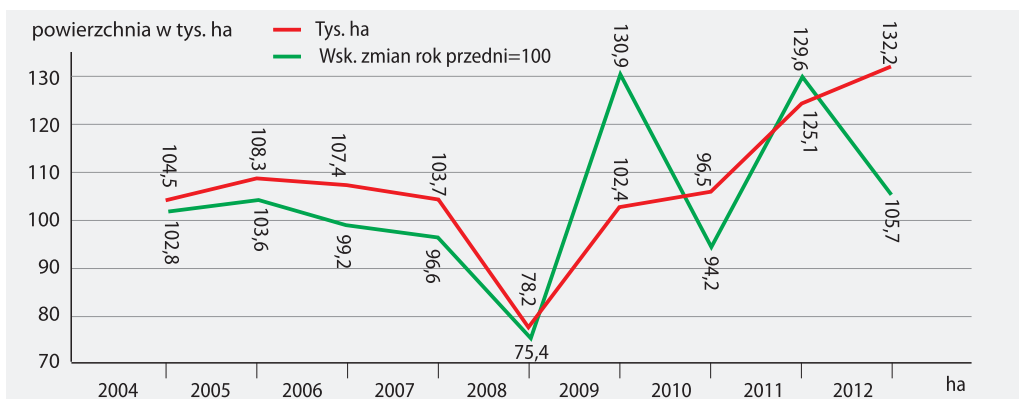
Rodzaj gruntu	tys. zł/ha			dt. żyta/ha			dt. żywca wieprz./ha		
	2005	2010	2011	2005	2010	2011	2005	2010	2011
Grunty orne (średnio)	8,2	18,0	20,0	237,8	371,3	253,9	21,1	47,1	43,2
w tym dobre*	11,0	21,6	23,9	317,3	443,7	303,5	28,1	56,3	51,6
średnie**	8,6	18,8	20,8	168,5	304,7	208,2	22,0	49,2	44,9
słabe***	5,8	14,8	16,4	168,5	304,7	208,2	14,9	38,6	35,4
Łąki dobre	6,1	14,6	16,0	177,2	300,8	202,7	15,7	38,2	34,5
Łąki słabe	4,0	11,3	12,3	115,5	232,4	156,6	10,2	29,5	26,6

\* pszenno-buraczane, \*\* żytnio-ziemniaczane, \*\*\* piaszczyste

Źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2012, GUS Warszawa 2013.

Istotny wpływ na poziom uzyskiwanych cen ma jakość gleb, a także jej położenie i stan infrastruktury transportowej w terenie. Duże wahania cen produktów rolniczych powodują, że mimo systematycznego wzrostu nominalnych cen ziemi, jej ceny wyrażone w miernikach naturalnych ulegają silnym wahaniom. Taka sytuacja miała miejsce w 2011 r., kiedy pod wpływem wysokich cen zbóż i trzody chlewnej ceny ziemi znacząco spadły. Pomimo pogorszenia sytuacji dochodowej w rolnictwie i zaostrzenia przez banki kryteriów udzielania kredytów Agencja Nieruchomości Rolnych sprzedała w 2012 r. 132,2 tys. ha, a więc o prawie 6% więcej niż przed rokiem i najwięcej od 2003 r. Nabywcami gruntów byli głównie dzierżawcy (82,1 tys. ha) w ramach przysługującego im pierwokupu, a około 43,5 tys. ha sprzedano w trybie przetargów, głównie rolnikom.

Sprzedaż gruntów z zasobów Własności Rolnej Skarbu Państwa w tys. ha



Źródło: ANR

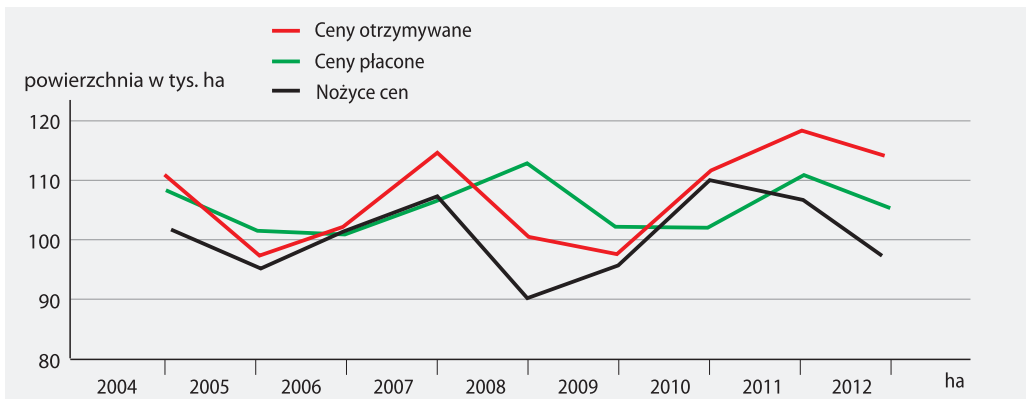
Na utrzymywanie się wysokiego popytu na ziemię znaczący wpływ miał wzrost dochodów rolniczych w poprzednich latach, kredyty preferencyjne z dopłatą do ich oprocentowania, możliwość sprzedaży gruntów na raty, którą oferowała Agencja Nieruchomości Rolnych. Sprzedaż utrudniało natomiast zaostrzenie przez banki kryteriów udzielania kredytów preferencyjnych na zakup ziemi, a także protesty rolników i zablokowanie sprzedaży części nieruchomości oraz trudności z właściwą wyceną nieruchomości rolnych spowodowane nasileniem zmian w planach zagospodarowania przestrzennego i zmianą dotychczasowych funkcji gruntów.

## Czynniki kształtujące produkcyjno – ekonomiczną sytuację rolnictwa



W 2012 r. rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej pogorszyły się, po dwóch bardzo dobrych pod tym względem latach. Wzrost cen skupu podstawowych surowców rolniczych nie nadążył za wzrostem cen środków produkcji, aczkolwiek w drugiej połowie roku dynamika tych ostatnich wyraźnie osłabła, pod wpływem spadków cen na rynkach światowych i zmniejszonego popytu. Ceny otrzymywane przez rolników w 2012 r. wzrosły o 4,2%, podczas gdy ceny detaliczne środków produkcji wzrosły o 6,5%. Wskaźnik nożyc cen wyniósł więc 97,8 punktu, podczas gdy w poprzednich dwóch latach wahał się od 107,3 do 110,1 punktu, w reakcji na dramatyczne rozwarcie nożyc cen jakie miało miejsce w 2008 r. W sumie okres ostatnich pięciu lat należy uznać za korzystny dla rolnictwa, bowiem ceny otrzymywane przez polskich rolników rosły szybciej niż środków produkcji.

## Wskaźniki zmian cen płaconych przez rolników za środki produkcji i otrzymywanych za sprzedane towary



Źródło: dane GUS

Wzrost cen skupu surowców rolniczych w 2012 r. nieznacznie wyprzedzał też podwyżki cen detalicznych żywności, które podniosły się o 4,3%, przy inflacji 3,7% i nominalnym wzroście wynagrodzeń w sferze przedsiębiorstw o 3,4%. W porównaniu z rokiem poprzednim podniosły się przede wszystkim ceny skupu jaj, trzody chlewnej pod wpływem znaczącego spadku produkcji, a także bydła pod wpływem wysokich cen w Unii Europejskiej. Na wysokich poziomach, mimo dobrych zbiorów utrzymywały się ceny produktów roślinnych, a ceny zbóż nawet wzrosły w stosunku do wysokiego poziomu ubiegłorocznego, mimo wysokich zbiorów. W rezultacie opłacalność chowu zwierząt ziarnożernych, przede wszystkim trzody chlewnej pozostała na niskim poziomie. Rekordowy poziom osiągnęły ceny rzepaku w reakcji na utrzymujący się wysoki popyt, głównie ze strony przemysłu paliwowego i nie nadążające za popytem zbiory. W efekcie wysokie ceny większości podstawowych produktów rolniczych przyczyniły się do wzrostu wartości produkcji globalnej, mimo mniejszego wolumenu, przede wszystkim produkcji zwierzęcej.

## Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji

### ■ Zużycie nawozów w Polsce

Stosowanie nawozów ma kluczowe znaczenie dla utrzymania odpowiedniego potencjału produkcyjnego gleby i zapewnienia wysokich, dobrych jakościowo plonów roślin uprawnych. Nawozy mineralne stanowią ważny element struktury kosztów uprawy roślin rolniczych, co w zasadniczy sposób limituje poziom ich zużycia.

W 2012 r. pomimo spadku cen surowców, energii i nawozów na świecie ceny środków produkcji w Polsce nadal rosły, choć wolniej niż w 2011 r. Wpływ na to miała dobra sytuacja dochodowa rolników oraz sprzyjające rolnictwu uwarunkowania rynkowe, choć były one wyraźnie gorsze niż w latach 2010-2011. Tendencje cenowe nawozów mineralnych w Polsce były odwrotne niż na rynkach światowych. W Polsce nawozy mineralne w 2012 r. podrożały średnio o 10,0%, podczas gdy światowe ceny spadły o 3,0%. Najbardziej podrożała polifoska (o 13,8%), sól potasowa (o 13,2%), fosforan amonu (o 12,8%) i saletra amonowa (o 11,9%). Relacje cen nawozów do ceny pszenicy uległy nieznacznemu pogorszeniu. Na zakup 1 kg NPK należało przeznaczyć równowartość 4,8 kg pszenicy, o 0,1 kg więcej niż przed rokiem.

Globalne zużycie nawozów mineralnych pod zbiory 2012 r. wyniosło 1883,8 tys. ton w przeliczeniu na czysty składnik i było o 3,6% niższe w porównaniu z poprzednim sezonem. Zużycie nawozów azotowych wzrosło o 3,3% do 1094,7 tys. ton. Zmniejszyło się natomiast zużycie nawozów fosforowych o 9,2% do 370,8 tys. ton i potasowych o 8,0% do 418,3 tys. ton. Poziom nawożenia mineralnego zmniejszył się o 1,2%



do 125,1 kg NPK/ha UR. Jednostkowe zużycie nawozów azotowych wzrosło o 2,8% do 72,7 kg N/ha UR. Poziom zużycia nawozów fosforowych zmalał o 6,8% do 24,6 kg P<sub>2</sub>O<sub>5</sub>/ha UR, a potasowych o 5,8% do 27,8 kg K<sub>2</sub>O/ha UR. W konsekwencji stosunek N:P:K wyniósł 1,0:0,3:0,4, podczas gdy w nawożeniu zrównoważonym dla upraw polowych zalecane są proporcje: 1,00:0,50:0,98. Utrzymało się wyraźne zróżnicowanie poziomu nawożenia między województwami. Najwyższy poziom nawożenia mineralnego odnotowano w województwie opolskim (191,1 kg NPK/ha UR), a najniższy – w województwie podkarpackim (59,4 kg NPK/ha UR).

Tabela 4. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych (kg/ha UR)

Nawozy	2005/06	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
Mineralne NPK	123,3	132,6	117,9	114,7	126,4	125,1
w tym: N	62,5	70,7	68,0	66,3	70,6	72,7
P <sub>2</sub> O <sub>5</sub>	27,7	28,8	23,3	22,8	26,4	24,6
K <sub>2</sub> O	33,1	33,3	26,6	25,6	29,4	27,8
Wapniowe CaO	54,8	38,5	32,9	38,1	36,8	33,7

Źródło: Dane Rynek środków produkcji, IERiGŻ-PIB oraz Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2011/2012, GUS.

Zużycie nawozów wapniowych w Polsce zmniejszyło się drastycznie i w 2012 r. wyniosło zaledwie 507,8 tys. ton CaO (o 60,5 tys. ton mniej niż w roku poprzednim), a w przeliczeniu na 1 ha UR 33,7 kg.

## ■ Zużycie nawozów w krajach Unii Europejskiej

W związku z poprawą koniunktury na rynku zbóż i roślin oleistych w sezonie 2010/11 wyraźnie wzrósł popyt na nawozy mineralne w Unii Europejskiej. Zużycie nawozów mineralnych zwiększyło się o 8,7% w porównaniu z sezonem 2009/10. Zużycie nawozów w krajach UE-15 zwiększyło się o 10,8%, a w UE-12 o 2,6%. Wysoki wzrost zużycia w krajach UE-15 był spowodowany dalszą odbudową popytu, po jego głębokim spadku w sezonie 2008/09. We Francji zużycie nawozów mineralnych wzrosło o 17,2%, w Niemczech o 13,6%, a w Hiszpanii o 21,4%.

Zwiększenie nawożenia mineralnego w 2010/11 r. to przede wszystkim rezultat zwiększenia nawożenia potasowego o 16,6%. Nawozów fosforowych i azotowych wysiano odpowiednio o 8,6 i 6,8% więcej, w porównaniu z sezonem poprzednim. W strukturze zużycia nawozów mineralnych największy udział miały nawozy azotowe – 66,5%, a następnie potasowe – 17,9% i fosforowe – 15,6%. Dla porównania w sezonie 2009/10 udział nawozów azotowych wyniósł 67,7%, potasowych – 16,7%, a fosforowych – 15,6%.

Jednostkowy poziom nawożenia mineralnego w sezonie 2010/11 w UE-27 wzrósł o 7,5% do 86 kg NPK/ha UR, przy czym w krajach UE-15 zwiększył się o 9,5% do 92 kg NPK/ha UR, a w krajach UE-12 o 1,4% do 73 kg NPK/ha UR. Najwyższe jednostkowe zużycie NPK od wielu lat występuje w krajach Beneluksu, które mają duży udział upraw intensywnych w strukturze zasiewów. W 2010/11 r. zużycie NPK wyniosło w tych krajach około 170 kg NPK/ha UR, natomiast w Niemczech – 150 kg NPK/ha UR. Relatywnie wysoki poziom nawożenia (na poziomie około 120 kg) odnotowano również w Irlandii i w Polsce. W pozostałych krajach UE-27 zużycie NPK nie przekroczyło 100 kg NPK/ha UR. Najniższe zużycie nawozów odnotowano w Rumunii, Portugalii i na Łotwie (około 35 kg NPK/ha UR).

Szacuje się, że w sezonie 2011/12 pomimo utrzymującej się korzystnej koniunktury na rynku zbóż i roślin oleistych zużycie nawozów mineralnych zmniejszyło się o około 6% w porównaniu z sezonem poprzednim, przy czym w UE-15 nastąpił spadek o blisko 9%, a w UE-12 zużycie nieznacznie wzrosło.

Tabela 5. Zużycie nawozów mineralnych w UE (mln t NPK)

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/2012
UE-27	17,3	17,0	18,3	13,7	14,9	16,2	15,2*
UE-15	13,3	13,0	14,0	10,0	11,1	12,3	11,2*
UE-12	3,9	4,0	4,4	3,7	3,8	3,9	4,0*
POLSKA	1,9	2,0	2,1	1,9	1,9	2,0	1,9

\* szacunek IERiGŻ-PIB

Źródło: Dane International Fertilizer Industry Association, Fertilizers Europe za IERiGŻ-PIB 2012.

## ■ Sprzedaż środków ochrony roślin

W porównaniu do 2011 r., sprzedaż środków ochrony roślin w 2012 r. zwiększyła się do 21,9 tys. ton substancji czynnej. Największy udział w strukturze sprzedaży stanowiły środki chwastobójcze (57,8%) oraz środki grzybobójcze i zaprawy nasienne (28,8%). W styczniu 2012 r. nastąpił nieznaczny wzrost cen środków ochrony roślin (o 0,3%) w stosunku do grudnia 2011 r. W ciągu 12 miesięcy preparaty te podrożały o 3,3 %.

Na koniec 2012 r. liczba dopuszczonych do obrotu środków ochrony roślin wynosiła 1066, w tym 272 preparaty, które utraciły ważność zezwolenia i pozostają na rynku do czasu wyprzedaży stanów magazynowych (zapasów).

Obrót środkami ochrony roślin na terenie kraju prowadzony był w 2012 r. w 6801 punktach sprzedaży, tj. o 117 więcej niż w 2011 r. W tym 4,9% (333) stanowiły hurtownie, których najwięcej zlokalizowanych jest w województwie mazowieckim (49), a najmniej w województwie: świętokrzyskim (7) i warmińsko-mazurskim (6). Sprzedażą detaliczną pestycydów na terenie kraju zajmuje się 6468 sklepów, z tego 2751 (tj. 40,4%) prowadzi obrót środkami ochrony roślin w pełnym zakresie, w tym również środkami zaliczanymi do bardzo toksycznych i toksycznych dla człowieka. Sprzedaż sezonową prowadzi 119 punktów. Najmniejsza liczba punktów obrotu detalicznego środkami ochrony roślin znajduje się w województwie lubuskim (135), a największa w województwie wielkopolskim (815), mazowieckim (736) i lubelskim (696).

## Wartość produkcji rolniczej i relacje cen

Globalna produkcja rolnicza w cenach bieżących osiągnęła w 2012 r. wartość 103,7 mld. zł, w tym roślinna – 56,3 mld zł, a zwierzęca 47,4 mld zł. Dynamika produkcji globalnej liczonej w cenach stałych była niższa w porównaniu do 2011 r. o 0,4%, w tym w gospodarstwach indywidualnych o 0,8%. Produkcja roślinna w porównaniu z 2011 r. wzrosła o 0,5%, przy jednoczesnym spadku produkcji zwierzęcej o 1,4%. Na niewielki wzrost produkcji roślinnej złożyły się wyższe zbiory większości roślin uprawnych z wyjątkiem ziemniaków i warzyw gruntowych, których produkcja spadła odpowiednio o 8,7% oraz 5,2%, przy produkcji roślin pastewnych na poziomie roku ubiegłego. Mimo mniejszej powierzchni zbioru zbóż ogółem były wyższe niż przed rokiem o 6,6%, rzepaku o 0,2%, a buraków cukrowych o 5,8%. Zbiory nasion roślin strączkowych zostały zwiększone aż o 42,7%. Zmniejszenie produkcji zwierzęcej wynikało przede wszystkim ze spadku produkcji żywca wieprzowego (o 7,1%) i wołowego (o 5,6% bez cieląt), mniejszej produkcji jaj (o 9,9%) oraz pogłębiającej się redukcji pogłowia trzody chlewnej. Wzrosła natomiast o około 2% produkcja mleka.

Tabela 6. Dynamika produkcji rolniczej (ceny stałe)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<b>Wyszczególnienie</b>	<b>Produkcja globalna</b>					
produkcja roślinna	108,9	108,3	103,0	90,6	105,9	100,5
produkcja zwierzęca	102,9	97,1	101,7	105,0	97,9	98,6
ogółem rolnictwo	105,9	103,2	102,4	97,3	102,2	99,6
	<b>Produkcja towarowa</b>					
produkcja roślinna	99,3	111,3	107,2	89,0	108,3	103,7
produkcja zwierzęca	103,1	102,4	99,7	106,1	100,1	100,7
ogółem rolnictwo	101,5	106,2	103,1	98,4	103,8	102,1
udział prod. towarowej w prod. globalnej %	64,4	67,7	71,2	70,3	70,8	72,9

Źródło: Rolnictwo w 2012 r., GUS Warszawa 2013

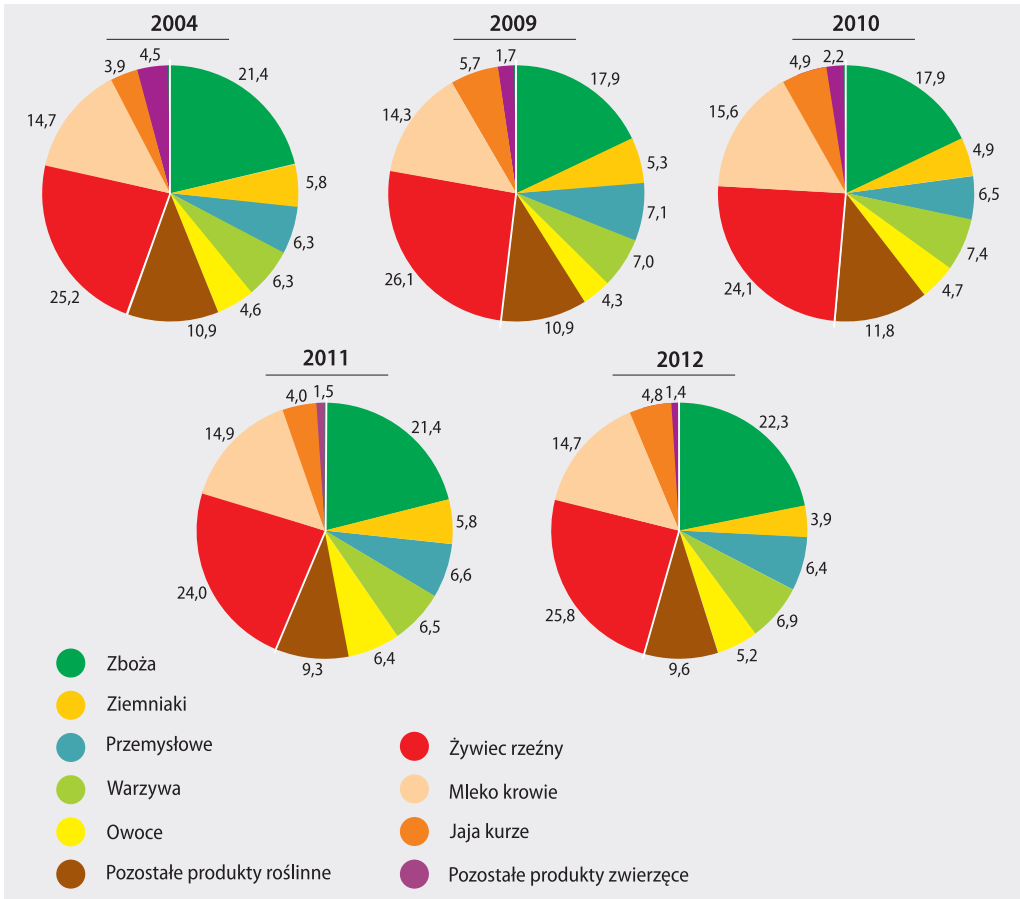
Towarowa produkcja rolnictwa w cenach stałych wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim o 2,1%, przy czym wzrost w gospodarstwach indywidualnych wyniósł 2,2%. Wzrost produkcji roślinnej w porównaniu z rokiem poprzednim wyniósł 3,7%, a zwierzęcej 0,7%. Od 2000 r. (z wyjątkiem 2007 r.) obserwuje się stopniowy wzrost udziału produkcji towarowej w produkcji globalnej rolnictwa. W 2012 r. udział ten zwiększył się do 72,9%, w tym w gospodarstwach do 72,1%. W porównaniu z 2007 r. towarowość globalnej produkcji rolniczej wzrosła o 8,3 pkt. proc.

Duże wahania dynamiki produkcji roślinnej i zwierzęcej w poszczególnych latach są spowodowane głównie zmiennymi warunkami pogodowymi, które wpływają na poziom plonów i zbiorów, a w konsekwencji na podaż i wielkość i poziom cen. Odbija się to na wysokości kosztów i opłacalności, a w konsekwencji wielkości produkcji zwierzęcej.

Na sytuację w rolnictwie w 2012 r. wpływ miały przede wszystkim wysokie mimo wyższych zbiorów ceny zbóż, pogłębiający się spadek pogłowia trzody chlewnej, wysoka dynamika produkcji żywca drobiowego, przy głębokiej redukcji produkcji jaj oraz gorsza koniunktura na rynku mleka, mimo jej zdecydowanej poprawy w drugiej połowie roku.

Wysokie ceny zbóż na światowych rynkach i dobre zbiory krajowe stymulowały popyt eksportowy. Polska po raz pierwszy w historii stała się w 2012 r. znaczącym eksporterem netto zbóż (głównie pszenicy i kukurydzy). Nadwyżka eksportu nad importem w sezonie 2012/13 wyniosła około 3 mln t, a ceny pszenicy osiągnęły pod koniec 2012 r. rekordowy poziom przekraczający 1000 zł/t, a ceny kukurydzy zbliżyły się do 900 zł/t. W konsekwencji relacje cen zbóż i pasz wprawdzie poprawiły się, ale pozostały niższe od relacji granicznych, mimo znacznego wzrostu cen trzody chlewnej. W tej sytuacji kontynuowano ograniczanie pogłowia świń ze względu na niską opłacalność tego kierunku produkcji. Zwiększono natomiast znacząco przywóz żywca wieprzowego do Polski. Niska sprawność rozrodu świń i wysokie koszty produkcji prosiąt spowodowały, że import żywych zwierząt - głównie prosiąt i warchlaków przekroczył w 2012 r. 3 mln szt.

Rys. 7. Struktura globalnej produkcji rolniczej (%)



Źródło: Rolnictwo w 2012 r. GUS. Warszawa 2013

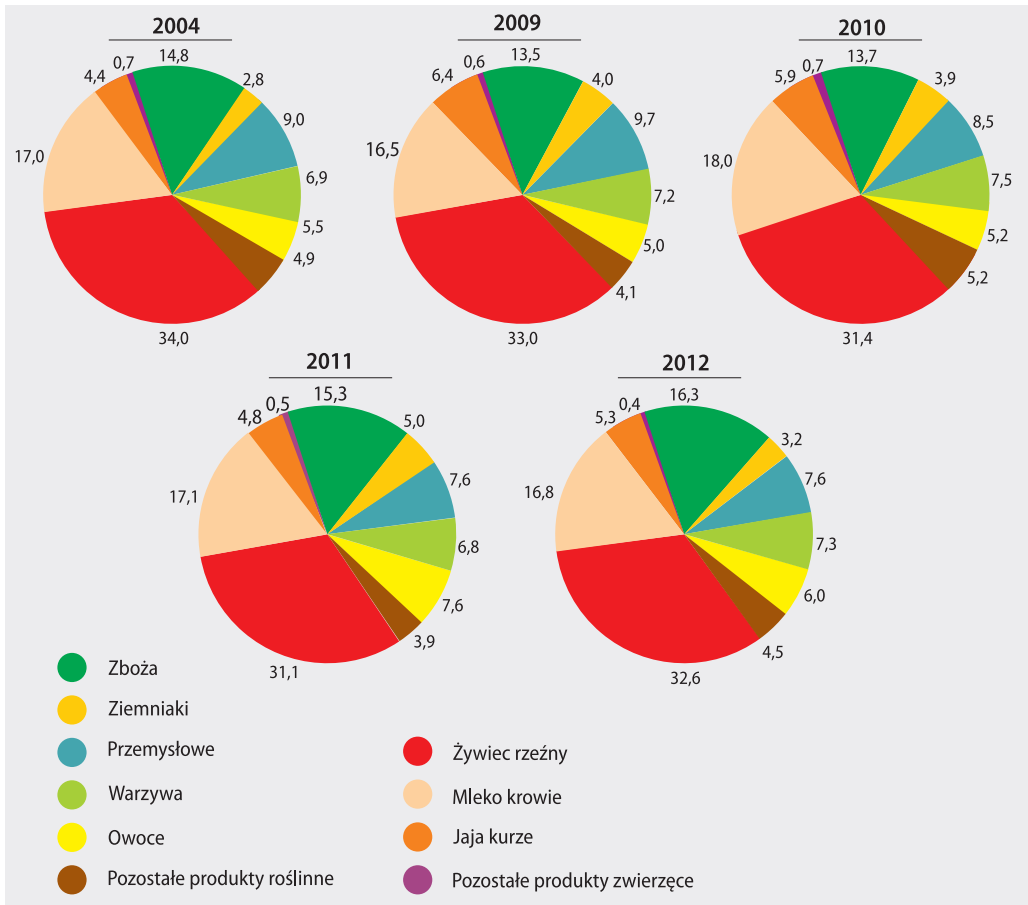
Tabela 7. Wskaźniki cen towarowej produkcji rolniczej (rok poprzedni =100)

Wyszczególnienie	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2004-2012 2003=100
Ogółem	122,5	97,3	97,2	107,0	115,9	103,8	149,1
w tym skup	114,4	97,1	96,2	105,2	119,5	106,1	142,5
produkcja roślinna	124,0	93,9	90,1	119,2	117,8	98,4	145,0
produkcja zwierzęca	121,1	99,4	103,4	98,7	114,2	108,7	152,5

Źródło: GUS Rolnictwo 2012.

Mimo znacznego wzrostu cen, przede wszystkim produktów zwierzęcych, nie skompensowały one w pełni podwyżek cen detalicznych środków produkcji.

Rys. 8. Struktura towarowej produkcji rolniczej\* (%)



\*w cenach bieżących  
 Źródło: GUS - Rolnictwo w 2012.

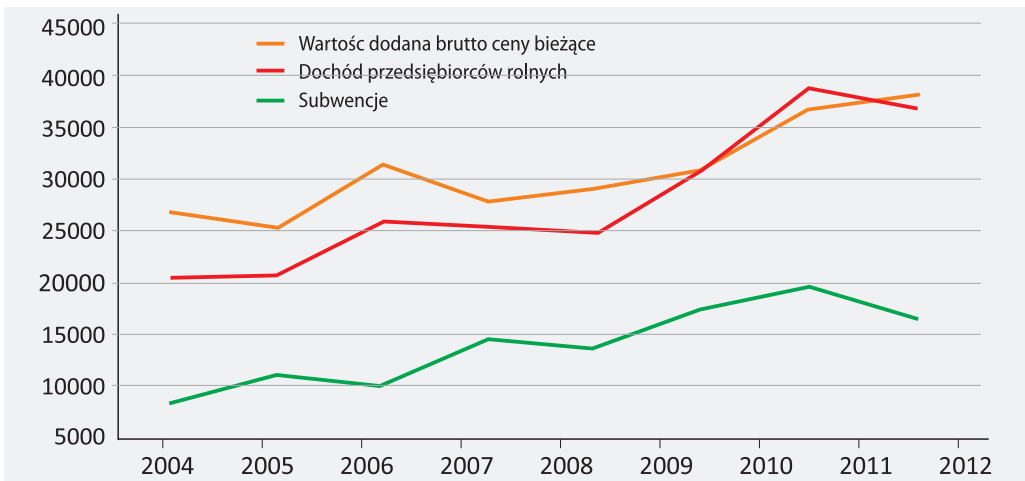


## Dochody rolników



Dochody rolników są określane głównie przez wolumen produkcji rolniczej, poniesione nakłady, ceny a właściwie przez ich zmiany i relacje oraz tzw. transfery, czyli subwencje i odsetki otrzymywane przez rolników oraz transfery dokonywane przez rolników na rzecz budżetu oraz instytucji zewnętrznych (podatki, czynsze dzierżawne, podatki od kredytów).

Wyniki ekonomiczne rolnictwa (ceny bieżące, mln zł).





Dochody rolnictwa wg rachunków makroekonomicznych przeprowadzonych metodą RER (rachunki ekonomiczne dla rolnictwa) systematycznie rosną. W 2012 r. dochód przedsiębiorców rolnych na poziomie gospodarki narodowej wyniósł w cenach bieżących prawie 36,7 mld zł i był o 81,5% wyższy niż w 2004 r., choć w porównaniu z 2011 r. zmalał o prawie 6%. Realnie, a więc po uwzględnieniu inflacji dochód ten był większy niż w 2004 r. o prawie 39%.

O spadku dochodów rolniczych w 2012 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zdecydowało przede wszystkim zmniejszenie wartości subwencji wypłacanych rolnikom. Wzrost wartości produkcji rolniczej o 3,6%, a zużycia pośredniego o 3,7%, przy niższej o 22,5% wartości dopłat do produktów rolniczych, skutkowało zwiększeniem wartości produkcji dodanej brutto o 3,3% do ponad 37,7 mld zł (tab. 7). W porównaniu z 2004 r. wartość dodana rolnictwa była większa o ponad 41%, ale w cenach stałych (z 2005 r.) wzrost ten nieco przekroczył 30%.

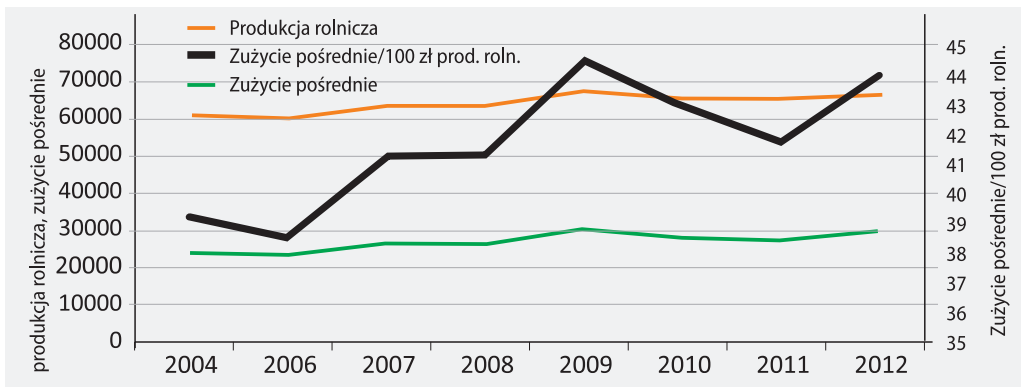
Tabela 8. Wyniki ekonomiczne rolnictwa w 2012 r. na tle lat poprzednich (ceny bieżące, mln zł).

Wyszczególnienie	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012
produkcja sektora rolniczego	64595	62850	76698	75768	78969	93734	97078
w tym dopłaty do produktów	3692	4461	4110	4614	5033	4269	3310
zużycie pośrednie	37923	37638	48802	46697	47978	57217	59360
<b>Wartość dodana brutto</b>	<b>26672</b>	<b>25212</b>	<b>27896</b>	<b>29071</b>	<b>30991</b>	<b>36517</b>	<b>37718</b>
amortyzacja	5642	5170	5640	5748	5918	6072	6291
<b>Wartość dodana netto</b>	<b>21030</b>	<b>20042</b>	<b>22256</b>	<b>23323</b>	<b>25073</b>	<b>30445</b>	<b>31427</b>
pozostałe podatki	1375	1262	1520	1470	1206	1309	2370
pozostałe subwencje	4303	6303	10315	8888	12182	15052	13048
<b>Dochód z czynników produkcji</b>	<b>23958</b>	<b>25083</b>	<b>31051</b>	<b>30741</b>	<b>36049</b>	<b>44188</b>	<b>42105</b>
koszty pracy najemnej	2719	2990	4001	4294	3430	3613	3985
czynsze dzierżawne	340	391	470	470	450	486	304
saldo odsetek zapł. i uzysk.	701	1035	1126	1126	1202	1183	1151
<b>Dochód przedsiębiorców rolnych</b>	<b>20198</b>	<b>20667</b>	<b>25454</b>	<b>24851</b>	<b>30967</b>	<b>38906</b>	<b>36665</b>

Źródło: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w latach 2009 i 2012 r., IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010 i 2013.

Mimo zwiększenia wartości produkcji dodanej dochód z czynników produkcji, a więc wynagrodzenie za pracę i zaangażowany w produkcji rolniczej kapitał zmalał w 2012 r. w stosunku do roku poprzedniego o 4,7% do 42,1 mld zł na skutek zmniejszenia wartości pozostałych subwencji o ponad 13% oraz znacznego zwiększenia kwoty pozostałych podatków (o 81%). Wzrost kosztów pracy najemnej (o ponad 10%) nie zneutralizował znacznego zmniejszenia kwoty czynszów dzierżawnych (o ponad 37%) i nieznacznej poprawy salda odsetek. W rezultacie dochód z pracy własnej i kapitału własnego w 2012 r. był mniejszy niż przed rokiem o 5,8%. Jeśli uwzględnić inflację dochody przedsiębiorców rolnych spadły realnie w porównaniu z 2011 r. o 9,1%. Ponieważ w 2012 r. nie zmieniło się zatrudnienie w polskim rolnictwie (2101,3 tys. osób w pełni zatrudnionych) dochód przedsiębiorcy przypadający na 1 osobę zatrudnioną zmalał o 5,8% do 17,45 tys. zł. Dochody te były jednak prawie 2-krotnie wyższe niż w 2004 r., a realnie o 50,6% wyższe.

Wartość produkcji rolniczej oraz zużycia pośredniego w cenach z 2005 r.

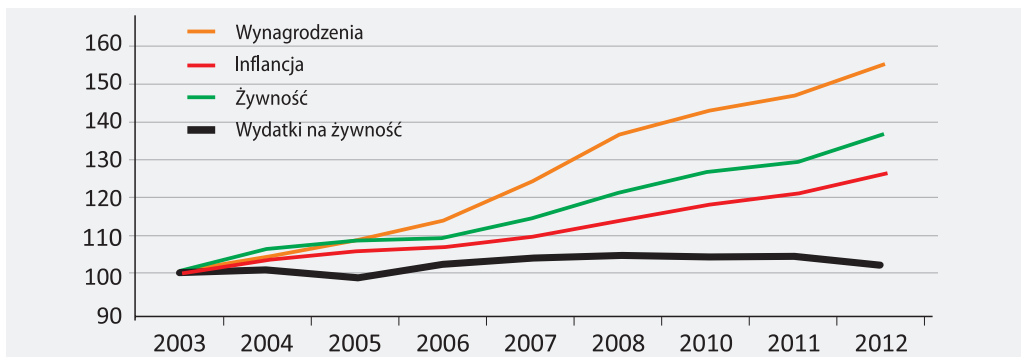


Znaczący wzrost dochodów został jednak osiągnięty przy braku postępu w efektywności produkcji rolniczej. Ponad 9% wzrost wolumenu produkcji rolniczej w latach 2004-2012 uzyskano bowiem przy 22,4% wzroście zużycia pośredniego. W efekcie na 100 zł produkcji rolniczej zużyto w 2012 r. 44 zł nakładów (zużycie pośrednie). W latach 2004-2006 było to 38-39 zł. O wzroście dochodów przedsiębiorców rolnych w latach 2004-2012 zdecydowało przede wszystkim zwiększenie wartości subwencji. Ich udział w dochodach przedsiębiorców wzrósł z 39,6% w 2004 r. do 52-57% w latach 2006-2010, ale w 2011 r. spadł nieco poniżej 50%, a w 2012 r. poniżej 45%. Uzależnienie polskich rolników od subwencji jest mniejsze niż w UE-15.

## Spożycie żywności

Przyspieszenie dynamiki wzrostu realnych dochodów ludności po integracji skutkowało poprawą poziomu wyżywienia i wzrostem popytu na żywność. Szacuje się, że w latach 2004-2008 wydatki gospodarstw domowych na żywność realnie wzrosły o 4,5%. Skutkowało to utrzymaniem wysokiej dynamiki cen detalicznych żywności i stabilizacją popytu krajowego, a w latach 2011-2012 nawet spadkiem realnych wydatków na żywność w sytuacji wyhamowania dynamiki dochodów. Mimo to poprawił się poziom i jakość wyżywienia, a udział wydatków na żywność w całkowitych wydatkach gospodarstw domowych w 2010 r. był mniejszy niż w 2004 r. o 3,2 pkt. proc. (24,9%), aczkolwiek w latach 2011-2012 wzrósł o 0,2 pkt. proc.

Realne wskaźniki zmian cen detalicznych, wynagrodzeń oraz wydatki na żywność (2003=100).



Do korzystnych zmian należy systematyczny wzrost spożycia mleka i jego przetworów, tłuszczów roślinnych, drobiu oraz ryb. Aczkolwiek znaczący wzrost cen tych ostatnich w latach 2011-2012 skutkowało zmniejszeniem i tak niskiej konsumpcji ryb i owoców morza. Spadek konsumpcji wołowiny, a w latach 2010-2012 także wieprzowiny spowodował, że bilansowe spożycie mięsa w 2012 r. było o 3 kg/mieszkańca mniejsze niż w 2009 r.

Tabela 9. Jednostkowe spożycie niektórych artykułów żywnościowych (kg/mieszkańca)

Wyszczególnienie	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2012/2004 %
przetwory zbożowe*	119	119	111	108	108	107,5	90,3
ziemniaki	129	126	116	110	111	109	84,5
warzywa	111	110	116	106	104	103	92,8
owoce	55,0	54,1	55,5	44,0	42,0	44,0	80,0
mięso i podroby	71,8	71,2	75,0	73,7	73,4	72,0	100,3
ryby i przetwory**	12,4	11,5	13,3	13,1	12,4	11,8	95,2
tłuszcze jadalne	30,7	30,5	31,8	32,1	32,0	32,1	104,6
w tym masło	4,4	4,2	4,7	4,3	4,0	3,9	88,6
tłuszcze roślinne	19,7	19,7	21,1	21,5	21,9	22,2	112,7
mleko i przetwory*** (l)	174	173	187	189	194	196	112,6
jaja kurze (szt)	211	215	206	202	172	165	78,2
cukier	37,6	40,1	38,8	39,9	39,4	40,5	107,7

\* w ekwiwalencie ziarna zbóż

\*\* w ekwiwalencie wagi żywej

\*\*\* w ekwiwalencie mleka surowego

Źródło: Popyt na żywność nr 14, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

Do niekorzystnych zmian zaliczyć należy brak postępu, a nawet regres w spożyciu warzyw i owoców, mimo znacznej poprawy oferty rynkowej i ich dostępności, a także wzrost konsumpcji cukru. Warto jednak dodać, że o wzroście konsumpcji cukru decyduje rosnące spożycie artykułów cukierniczych, natomiast bezpośrednie spożycie cukru w gospodarstwach domowych systematycznie maleje.

O poprawie jakości żywienia w Polsce świadczy także systematyczny spadek spożycia pieczywa i przetworów zbożowych oraz ziemniaków, przy większej konsumpcji uszlachetnionej i wyżej przetworzonej żywności.

Nadal jednak poziom żywienia w Polsce mierzony spożyciem produktów zwierzęcych oraz warzyw i owoców jest niższy niż średnio w UE-15 i jest charakterystyczny dla krajów północno-europejskich o niskim poziomie dochodów. Jakość przeciętnej diety Polaka znacząco odbiega też od śródziemnomorskiego modelu konsumpcji, który przez dietetyków uznawany jest za wzorzec ze względów zdrowotnych.

# ROLNICTWO W REGIONACH



Jakość ziemi rolniczej, wielkość gospodarstw, rodzaj własności ziemi, warunki klimatyczne oraz tradycje i możliwości zbytu produktów rolnych, zależne od położenia rynków zbytu (lokalizacja zakładów przetwórczych, aglomeracje miejskie, granice państwa) powodują, że produkcja rolnicza jest zróżnicowana terytorialnie. Zróżnicowane jest także zużycie przemysłowych środków produkcji decydujące o intensywności produkcji rolnej. Najwyższe plony uzyskuje się w województwach zachodniej i północnej Polski przy relatywnie większych gospodarstwach i intensywniejszym nawożeniu i ochronie roślin. W rejonach wschodnich i południowych osiąga się niższe plony w warunkach rozdrobnienia rolnictwa, niższej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, przy niższym nawożeniu i ograniczaniu produkcji w znacznej części gospodarstw do samozaopatrzenia rodzin rolników.

Struktura upraw jest silnie zróżnicowana terytorialnie, na co wpływ ma nie tylko posiadany obszar użytków rolnych, ale również jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, w tym głównie jakość gleb oraz wielkość gospodarstw.

I tak województwo kujawsko-pomorskie, dolnośląskie, lubelskie, opolskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie mają większy udział w krajowej powierzchni uprawy rzepaku i rzepiku oraz buraków cukrowych niż w krajowej powierzchni zasiewów. Uprawa zbóż, ze względu na uniwersalność ich zastoso-

wań oraz tolerancję w stosunku do warunków glebowych rozmieszczona jest proporcjonalnie do udziału w powierzchni zasiewów. Największy udział w powierzchni ich uprawy miały więc największe obszarowo województwa, takie jak mazowieckie, wielkopolskie i lubelskie. Na drugim biegunie z 2,4-3,2% udziałem znajdowały się województwa najmniejsze obszarowo, a więc śląskie, małopolskie, lubuskie i podkarpackie.

Regionalnie zróżnicowana jest także koncentracja chowu zwierząt gospodarskich. Tradycyjnie największą obsadę zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych ma woj. wielkopolskie (ponad 106 SD/100 ha UR, a więc 2 razy większą od średniej krajowej). Na drugim miejscu znajduje się województwo kujawsko-pomorskie z obsadą ponad 78 SD/100 ha UR, a na trzecim woj. podlaskie z obsadą ponad 76 SD/100 ha UR). O trzeciej lokacie województwa podlaskiego w koncentracji produkcji zwierzęcej decyduje bardzo wysoka obsada krów przekraczająca 42 szt./100 ha użytków rolnych. Łącznie w tych trzech województwach znajduje się prawie 44% krajowego pogłowia zwierząt gospodarskich (bydła i trzody chlewnej), podczas gdy udział tych województw w krajowej powierzchni użytków rolnych wynosi prawie 26%.

**Tabela 10. Plony zbóż i ziemniaków na tle jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz nawożenia w 2012 r.**

Województwo	JPP* Pkt.	Zużycie kg NPK/ha	Zużycie kg Cao/ha	Plon Zbóż dt/ha	Plon ziemniaków dt/ha
dolnośląskie	15,0	150,9	62,4	46,8	278
kujawsko-pomorskie	15,7	168,9	48,2	40,5	243
lubelskie	7,3	122,8	26,8	32,5	231
lubuskie	18,9	105,0	38,5	37,5	250
łódzkie	7,4	124,1	20,0	31,0	266
małopolskie	3,8	69,7	8,2	36,8	220
mazowieckie	8,4	106,1	15,2	29,4	222
opolskie	18,1	191,1	70,3	57,5	310
podkarpackie	4,4	59,4	7,3	35,1	221
podlaskie	12,4	99,5	12,6	29,2	210
pomorskie	18,7	138,0	38,9	36,8	256
śląskie	5,5	122,1	36,4	38,6	219
świętokrzyskie	5,2	94,1	7,9	29,1	200
warmińsko-mazurskie	23,7	104,8	36,3	38,4	208
wielkopolskie	14,4	161,8	59,4	41,0	274
zachodniopomorskie	29,8	140,3	46,6	40,0	262
<b>Polska</b>	<b>9,8</b>	<b>125,1</b>	<b>33,7</b>	<b>37,0</b>	<b>244</b>

\*jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej,

\*\*gospodarstwa co najmniej 1-hektarowe w 2010 r.

Tabela 11. Udział województw w powierzchni krajowej w 2012 r.

Województwo	Średnie gospodarstwo ha	Udział w powierzchni (%)				
		zasiewów	zbóż	ziemniaków	rzepaku i rzepiku	buraków cukrowych
dolnośląskie	15,0	6,9	5,9	7,2	15,3	9,2
kujawsko-pomorskie	15,7	8,2	7,6	5,7	6,8	19,1
lubelskie	7,3	9,8	10,9	8,5	6,1	15,6
lubuskie	18,9	3,1	3,1	2,8	4,6	1,0
łódzkie	7,4	7,1	8,0	11,5	1,4	3,6
małopolskie	3,8	2,8	2,8	7,3	0,7	0,5
mazowieckie	8,4	12,2	13,0	12,5	5,8	5,1
opolskie	18,1	4,2	4,0	3,2	7,6	7,8
podkarpackie	4,4	2,9	2,9	6,9	2,6	1,8
podlaskie	12,4	6,0	6,2	3,4	1,1	0,0
pomorskie	18,7	5,5	5,7	6,5	7,6	5,0
śląskie	5,5	2,4	2,6	2,3	2,6	0,8
świętokrzyskie	5,2	2,9	3,2	5,3	1,2	1,4
warmińsko-mazurskie	23,7	5,8	5,5	2,7	9,7	1,5
wielkopolskie	14,4	14,1	13,3	11,0	12,0	22,1
zachodniopomorskie	29,8	5,9	5,5	3,1	14,8	5,4
<b>Polska</b>	<b>9,8</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>

Źródło: Rolnictwo w 2012r. GUS, Warszawa 2013.

W 2012 r. w stosunku do roku poprzedniego wyraźnie zmalało pogłowie krów mlecznych (o 4,1%), a udział krów w pogłowie bydła ogółem zmniejszył się o 1 pkt. proc. do 46,7%. Jednocześnie udział pozostałych grup bydła w strukturze pogłowia wzrósł do ponad 53%, w tym zwłaszcza młodego bydła w wieku do dwóch lat. Redukcja populacji krów mlecznych w dużej mierze była wynikiem kwotowania produkcji mleka, ostrych wymogów jakościowych oraz postępującej restrukturyzacji gospodarstw, prowadzącej do poprawy efektywności produkcji i wzrostu wydajności krów. Liczba gospodarstw utrzymujących krowy mleczne spadła – w porównaniu z 2011 r. o kolejne 11%, a w porównaniu z 2004 r. o ponad 50 % do około 364 tysięcy. Obsada krów na 100 ha UR w województwie podlaskim (42,2 szt./100 ha UR.) 2,6 krotnie przekracza przeciętną obsadę krów w kraju (16,4 szt./100 ha). W województwach z rozwiniętą towarową produkcją mleka (podlaskie, kujawsko-pomorskie, opolskie, mazowieckie, wielkopolskie, warmińsko-mazurskie) przeciętna obsada krów w 2012 r. wynosiła 22,5 szt./100 ha UR, i była o ponad 37% wyższa niż średnio w kraju.

Pogłowie trzody chlewnej najliczniej występuje w woj. wielkopolskim (206,3 szt./100 ha UR) oraz kujawsko-pomorskim (128,0 szt./100 ha). W tych dwóch województwach znajduje się 45% krajowego pogłowia świń. W okresie od 2006 r. nastąpiła głęboka redukcja liczebności pogłowia (o około 35% albo o 6,5 mln sztuk). Wielu rolników wycofało się z produkcji żywca wieprzowego z powodu dużych wahań opłacalności. W 2012 r. trzodę chlewną utrzymywało 260 tys. podmiotów, wobec 761 tys. w 2002 r. Produkcja ta jest jednak nadal rozdrobniona, a statystyczne stado liczy około 45 sztuk (w 2002 r. było to 25 szt.).

Tabela 12. Pogłowie zwierząt na 100 ha użytków rolnych (szt./100 ha).

Województwo	Udział TUZ w użytkach rolnych %	bydła XII 2012	krów XII 2012	trzoda chlewna XI 2012	Razem SD bydła i trzody
dolnośląskie	16,5	9,7	4,5	23,1	15,4
kujawsko-pomorskie	10,2	44,8	16	128,0	78,1
lubelskie	17,7	25,7	11,7	42,3	34,5
lubuskie	23,1	13,5	5,8	28,8	20,3
łódzkie	17,0	44,3	19,9	99,9	68,4
małopolskie	34,0	30,7	17,3	36,6	36,6
mazowieckie	25,6	48,7	24,9	45,0	53,8
opolskie	11,0	21,9	8,4	87,6	46,4
podkarpackie	31,9	14,4	9,4	28,6	21,0
podlaskie	34,6	81,4	42,2	33,3	76,1
pomorskie	17,6	25,1	9,4	96,0	51,8
śląskie	23,2	29,2	12	70,9	46,8
świętokrzyskie	21,3	32,4	14	44,1	40,5
warmińsko-mazurskie	30,5	41,8	20	51,8	50,5
wielkopolskie	14,1	47,8	15,1	206,3	106,3
zachodniopomorskie	17,2	11	4,7	33,7	19,9
<b>Polska</b>	<b>21,2</b>	<b>36,7</b>	<b>16,4</b>	<b>74,0</b>	<b>53,8</b>

Źródło: Rolnictwo w 2012 r. GUS, Warszawa 2013.

Różnicowanie rolnictwa w poszczególnych województwach znajduje odzwierciedlenie w wielkości skupu podstawowych produktów rolniczych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Średnio w kraju w 2012 r. z 1 ha powierzchni zasiewów skupiono nieco ponad 1 t zbóż, prawie 178 kg żywca wieprzowego, ponad 201 kg drobiu oraz 123 jaja. Ponadto z 1 ha użytków rolnych skupiono prawie 637 l mleka oraz 35 kg żywca wołowego.

Zbóż najwięcej skupuje się w województwach z przewagą dużych gospodarstw, powstałych w oparciu o dawne państwowe gospodarstwa rolne oraz słabiej rozwiniętą produkcją zwierzęcą (głównie województwo dolnośląskie, opolskie, zachodniopomorskie, ale także pomorskie, warmińsko-mazurskie i kujawsko-pomorskie).

Najwięcej mleka z 1 ha UR skupuje się w województwie podlaskim (prawie 3 razy więcej niż średnio w kraju) oraz w województwie mazowieckim (1,5 raza więcej). Natomiast w województwie dolnośląskim, lubuskim, małopolskim, podkarpackim, i zachodnio-pomorskim 3-4 razy mniej niż średnio w kraju. Najwięcej żywca wołowego z 1 ha użytków rolnych skupiono natomiast w województwie łódzkim (prawie 73 kg), wielkopolskim (65 kg) i podlaskim (50 kg), a najmniej (7-10 kg) w województwie zachodniopomorskim i podkarpackim. W intensywności skupu żywca wieprzowego dominuje województwo wielkopolskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie ze skupem przekraczającym 240 -300 kg z 1 ha powierzchni zasiewów. Na drugim biegunie ze skupem 21-38 kg znajduje się województwo dolnośląskie i lubuskie.



Tabela 13. Skup podstawowych produktów rolniczych z 1 ha UR w 2012 r.

Województwo	zboż kg	mleka l	żywca wie- przowego (kg)	żywca woło- wego (kg)	drobiu	jaj (szt.)
dolnośląskie	2493,3	163,4	20,6	14,7	100,8	140,4
kujawsko-pomorskie	1367,5	721,5	244,8	31,1	140,7	5,5
lubelskie	664,7	393,1	115,0	23,4	89,7	3,5
lubuskie	967,7	206,4	38,0	10,4	281,8	134,0
łódzkie	418,2	774,8	257,0	72,6	196,9	38,1
małopolskie	380,2	231,0	129,1	41,4	105,3	210,0
mazowieckie	575,0	985,6	164,6	42,4	343,7	460,7
opolskie	2029,2	444,4	153,6	17,7	101,0	3,0
podkarpackie	692,7	175,2	102,9	9,9	105,7	3,8
podlaskie	297,0	1748,0	108,3	50,1	138,0	0,8
pomorskie	1477,5	347,6	306,0	26,3	153,0	27,2
śląskie	758,5	498,5	178,1	48,7	361,1	43,1
świętokrzyskie	308,7	331,8	147,2	36,5	153,3	1,4
warmińsko-mazurskie	1306,4	747,2	187,5	12,7	344,1	15,4
wielkopolskie	1162,1	759,5	308,1	64,8	247,1	259,0
zachodniopomorskie	1773,5	163,1	97,6	6,9	216,8	60,0
<b>Polska</b>	<b>1067,5</b>	<b>636,8</b>	<b>177,7</b>	<b>35,1</b>	<b>201,3</b>	<b>123,2</b>

Źródło: Rolnictwo w 2012 r. GUS

Skup jaj zdominowany jest przez województwo mazowieckie (461 szt./ha pow. zasiewów), wielkopolskie (259 szt.) i małopolskie (210) szt., a żywca drobiowego przez województwo śląskie, warmińsko-mazurskie, mazowieckie, lubuskie i wielkopolskie (250-360 kg/ha pow. zasiewów). Najmniej jaj (0,8-5,5 szt./ha) skupuje się w województwie podlaskim, świętokrzyskim, podkarpackim, opolskim, lubelskim i kujawsko-pomorskim.



# PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA

## Program wsparcia produkcji roślin wysokobiałkowych

Inicjatywa wsparcia upraw roślin białkowych wyniknęła z konieczności zmian struktury upraw roślin rolniczych, jak również z obecnych i przyszłych celów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Jednym z nich jest pomoc w stosowaniu i wykorzystywaniu środków produkcji w sposób efektywny, gwarantujący otrzymanie optymalnego i dobrego pod względem jakości produktu, przy minimalnym skażeniu środowiska. Osiągnięcie tego celu możliwe jest między innymi poprzez dywersyfikację upraw umożliwiających własną produkcję wszystkich komponentów pasz stosowanych w chowie zwierząt. Obecnie zarówno Polska jak i cała Unia Europejska uzależniona jest od importu podstawowego składnika tych pasz jakim jest śruta sojowa. Tylko Polska, importuje rocznie około 2 mln t śruty sojowej pochodzącej z nasion uzyskanych z roślin genetycznie modyfikowanych (GMO). Zastąpienie soi rodzimymi roślinami białkowymi nie tylko umożliwi dywersyfikację upraw, ale będzie sprzyjać zrównoważonemu wykorzystaniu zasobów środowiska przyrodniczego i zapobiegać niekorzystnym zmianom klimatu.

Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, resort rolnictwa podjął w 2010 r. działania mające na celu zwiększenie wykorzystania krajowych surowców białkowych. Działania te można podzielić na dwa główne obszary:

1. Wsparcie specjalne, wynikające z płatności obszarowej do powierzchni upraw roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych, przeznaczone bezpośrednio dla rolników,
2. Zwiększenie wykorzystania rodzimych surowców białkowych w produkcji pasz, przy uwzględnieniu aspektów ekonomicznych, żywieniowych oraz środowiskowych.

Wsparcie specjalne wprowadzone zostało w 2010 r. i jest zaplanowane do realizacji do 2013 r. włącznie. Realizowane jest ono w ramach art. 68 rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009 i skierowane jest dla rolników uprawiających na terytorium całej Polski rośliny strączkowe i motylkowane drobnonasienne w plonie głównym oraz ich mieszanki. Ze wsparcia wyłączone są mieszanki roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych ze zbożami. Wyjątkiem od tej zasady jest uprawa wyki siewnej, w przypadku której wskazane jest zastosowanie rośliny podporowej. Programem objęte zostały takie gatunki roślin jak: bób, bobik, ciecierzycza, fasola zwykła, fasola wielokwiatowa, groch siewny, groch siewny cukrowy, soczewica jadalna, soja zwyczajna, łubin biały, łubin wąskolistny, łubin żółty, peluszka, seradela uprawna, wyka siewna, koniczyna czerwona, koniczyna biała, koniczyna białoróżowa, koniczyna perska, koniczyna krwistoczerwona, komonica zwyczajna, esparceta siewna, lucerna siewna, lucerna mieszańcowa, lucerna chmielowa.

Pula środków przeznaczona na realizację specjalnej płatności obszarowej w 2012 r. wyniosła 30 mln euro, a powierzchnia wnioskowana nieco ponad 207 103 ha. Wysokość stawki, po weryfikacji wniosków i przeprowadzonych kontrolach wyniosła ok. 673 zł na ha. Dodatkowe płatności można uzyskać również w ramach uprawy niektórych roślin wysokobiałkowych oraz strączkowych objętych krajową płatnością uzupełniającą (UPO) do tzw. grupy upraw podstawowych. Kategoria ta obejmuje m.in. takie uprawy jak: rośliny wysokobiałkowe – bób, bobik, łubin słodki i groch siewny, wyka siewna, soczewica jadalna i ciecierzycza pospolita oraz inne rośliny strączkowe pastewne. W 2012 r. pula środków przeznaczonych na ten rodzaj wsparcia wyniosła 690 mln euro. Również na 2013 r. zaplanowana jest płatność dodatkowa, w wysokości ok. 570 mln euro. Będzie to tzw. płatność przejściowa w ramach wsparcia krajowego działająca na zasadach dotychczasowej płatności UPO. Wsparciem produkcji roślin wysokobiałkowych jest także dopłata do materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany, realizowana ze środków finansowych dostępnych w ramach pomocy de minimis. Dopłatę w wysokości 160 zł/ha można uzyskać do

takich roślin strączkowych jak łubin, groch siewny, bobik i wyka siewna (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie wykazu gatunków roślin uprawnych, do których materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany przysługuje dopłata z tytułu zużytego do siewu lub sadzenia materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany (Dz. U z 2007 r. Nr 46, poz. 300 ). W 2013 r. zaplanowano objęcie płatnością de minimis również uprawę soi.

W ramach drugiego obszaru od 2011 r. realizowany jest ponadto program wieloletni o charakterze naukowo wdrożeniowym „Ulepszanie krajowych źródeł białka roślinnego, ich produkcji, systemu obrotu i wykorzystania w paszach”. Zgodnie z przyjętymi założeniami program ten ma na celu przyczynienie się do zwiększenia zainteresowania i wykorzystania krajowych odmian roślin strączkowych w produkcji pasz. Program jest koordynowany przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa PIB w Puławach, a wykonawcami są krajowe instytucje naukowe.

Program realizowany jest w oparciu o następujące priorytety:

1. Zwiększenie stabilności i jakości plonu wysokobiałkowych roślin strączkowych,
2. Nowe trendy w agrotechnice roślin strączkowych i sposoby zwiększania opłacalności ich uprawy,
3. Krajowe źródła białka roślinnego w żywieniu zwierząt monogastrycznych,
4. Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju produkcji, infrastruktury rynku i systemu obrotu, a także opłacalności wykorzystania roślin strączkowych na cele paszowe w Polsce,
5. Produkcja wysokiej jakości pasz z trwałych użytków zielonych

Podjęte w 2011 r. kompleksowe prace w ramach poszczególnych obszarów badawczych programu wieloletniego zmierzają do doskonalenia roślin uprawnych w zakresie zwiększenia i stabilizacji plonów oraz poprawy jakości nasion. W trzecim roku realizacji programu kontynuowane są badania i weryfikowane są technologie uprawy następujących gatunków roślin strączkowych: grochu, łubinów, bobiku. Trwają prace nad opracowaniem receptur paszowych z udziałem krajowych roślin strączkowych przeznaczonych do żywienia zwierząt monogastrycznych (drób i trzoda chlewna). Badane są również pasze pozyskiwane z trwałych użytków zielonych, których ruń została wzbogacona metodą podsiewu roślinami motylkowatymi i trawami wysokocukrowymi. Zwiększone wykorzystanie rodzimych surowców białkowych w produkcji pasz, jako alternatywa w stosunku do pasz pochodzących z komponentów importowanych, wzmacniająca „bezpieczeństwo białkowe kraju” koreluje z działaniami zmierzającymi do zintegrowanych i proekologicznych systemów rolniczych uwzględniających zróżnicowanie płodozmianów i zmniejszenie chemizacji rolnictwa.

## Integrowana produkcja roślin



Integrowana produkcja (IP) jest nowoczesnym systemem jakości żywności, wykorzystującym w sposób zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu, oraz zwracającym szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi. Podstawę prawną dla ustanowienia systemu stanowiły przepisy ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r., Nr 33, poz. 849 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lipca 2004 r. w sprawie integrowanej

produkcji (Dz. U. z 2004 r., Nr 178, poz. 1834 z późn. zm.). Nadzór nad całym systemem został powierzony Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN).

Producent rolny, zainteresowany uzyskaniem urzędowego certyfikatu IP, powinien zgłosić zamiar prowadzenia upraw do wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa co najmniej 30 dni przed rozpoczęciem wegetacji lub prowadzenia upraw. Na podstawie pierwszego zgłoszenia producent otrzymuje indywidualny numer oraz zostaje wpisany do ewidencji. Każdy producent IP jest zobowiązany ukończyć szkolenie w zakresie integrowanej produkcji (odrębnie w odniesieniu do roślin sadowniczych, warzywniczych i rolniczych) oraz posiadać aktualne zaświadczenie o ukończeniu tego szkolenia. Przystąpienie do systemu IP zobowiązuje także producenta do prowadzenia produkcji rolnej w oparciu o metodyki zatwierdzone przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Każda metodyka zawiera praktyczne informacje na temat uprawy i zbioru danego gatunku. Wszystkie czynności prowadzone w uprawach IP producent jest zobowiązany dokumentować w Notatniku integrowanej produkcji (odpowiednio dla roślin rolniczych, sadowniczych lub warzywniczych). Produkcja w ramach systemu IP podlega kontroli PIORiN.

Poświadczeniem stosowania integrowanej produkcji jest certyfikat, wydawany przez wojewódzkiego inspektora właściwego ze względu na miejsce prowadzenia upraw. Certyfikat otrzymują producenci, u których przeprowadzone kontrole nie wykazały nieprawidłowości, złożyli prawidłowo wypełniony wniosek o wydanie certyfikatu, posiadają ukończone szkolenie w zakresie IP, prowadzili produkcję i ochronę roślin według szczegółowych metodyk zatwierdzonych przez Głównego Inspektora oraz udokumentowali prowadzenie działań związanych z integrowaną produkcją w prawidłowo i na bieżąco wypełnionym Notatniku. Certyfikat jest wydawany na okres 12 miesięcy. Producenci, którzy spełniają powyższe warunki, mają prawo posługiwania się certyfikatem oraz oznaczania produktów zastrzeżonym znakiem (logo) integrowanej produkcji.

W dniu 14 czerwca 2007 r. decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, integrowana produkcja została uznana za krajowy system jakości żywności. To stworzyło uczestnikom systemu możliwość uzyskania, obok korzyści marketingowych, wsparcia finansowego w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Producenci, którzy uzyskali certyfikaty IP mogą korzystać z refundacji poniesionych kosztów oraz promocji w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. Dotyczy to działania „uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności” i możliwości ubiegania się o zwrot kosztów poniesionych na uzyskanie certyfikatu IP oraz związanych z nim zaświadczeń o nie przekroczeniu w roślinach i produktach roślinnych dopuszczalnych poziomów pozostałości środków ochrony roślin, metali ciężkich, azotanów i innych pierwiastków oraz substancji szkodliwych jak również kosztów kontroli, których konieczność przeprowadzenia wynika bezpośrednio z metodyk integrowanej produkcji, a które dotyczą pobierania próbek gleby i liści, wykonywania analiz na zawartość składników pokarmowych oraz ustalania potrzeb nawozowych roślin. Ponadto, ww. producenci mogą ubiegać się o refundację składek poniesionych na rzecz grupy producentów oraz kosztów zakupu publikacji poświęconych prowadzeniu upraw zgodnie z zasadami integrowanej produkcji, a także kosztu zakupu pułapek feromonowych i lepowych. Jednocześnie w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne” możliwe jest wsparcie dla grup producentów, realizujących projekty z zakresu informacji i promocji produktów wytworzonych w systemach jakości żywności.

Począwszy od 1 stycznia 2014 r. na wszystkich profesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin zostanie nałożony obowiązek stosowania zasad integrowanej ochrony roślin. Powyższe zobowiązanie dotyczy wszystkich profesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin w UE i wynika z postanowień art. 14 dyrektywy 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009, str. 71) oraz art. 55 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącego wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającego dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG (Dz. U. L 309 z 24.11.2009, str. 1). Do krajowego prawodawstwa ww. zobowiązanie zostało przetransponowane przepisami ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. poz. 455) oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie wymagań in-

tegowanej ochrony roślin (Dz. U. poz. 505). Jedną z form gwarancji wypełnienia wyżej wymienionego obowiązku, jest wdrożenie systemu jakości żywności – Integrowana produkcja (IP).

Jednocześnie na podstawie ustawy o środkach ochrony roślin z dniem 1 stycznia 2014 r. ulegają zmianie przepisy dotyczące zasad uczestnictwa w systemie IP. Główną zmianą jest przekazanie certyfikacji IP z Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa do jednostek certyfikujących. Ponadto na producentów IP zostanie nałożony obowiązek stosowania w produkcji zasad higieniczno-sanitarnych, określonych wymagań fitosanitarnych, a także stosowania nawożenia na podstawie faktycznego zapotrzebowania roślin na składniki pokarmowe określonego na podstawie analiz gleby lub roślin. Pozostałe zmiany mają mniejszy wpływ na producentów IP.

W 2012 r. wpłynęły 2742 zgłoszenia zamiaru przystąpienia do systemu IP. Jednocześnie do systemu IP zgłoszono 3494 uprawy. Wynika to z faktu, iż producenci mogą deklarować prowadzenie upraw dla więcej niż jednego gatunku. Powierzchnia zgłoszona wynosiła ponad 20 tys. ha, z czego 89,5 % stanowiły uprawy sadownicze.

Tabela 14. Integrowana produkcja w latach 2004-2012

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
liczba wydanych certyfikatów	811	1 557	1 891	1 915	1 174	838	1 068	1 482	2 465
certyfikowana powierzchnia (ha)	6,45	9,29	10,92	10,60	7,48	5,64	7,59	10,75	15,44
certyfikowana produkcja (t)	15,52	17,55	22,97	19,07	20,35	15,32	19,81	31,76	57,46

Źródło: PIORIN

W 2012 r. wydano 2465 certyfikatów IP, z czego 75 % stanowiły certyfikaty dla producentów jabłek. Certyfikacją IP objęto 15,4 tys. ha upraw. Powierzchnie upraw sadowniczych i warzywniczych stanowiły odpowiednio 14,2 tys. ha i 0,65 tys. ha. Certyfikowano łącznie 575 tys. ton płodów rolnych. W ostatnich 3 latach obserwuje się stały wzrost zainteresowania systemem IP wśród producentów rolnych. Jednocześnie 2012 r. był rokiem, w którym zaobserwowano wzrost zainteresowania odnośnie uczestnictwa producentów rolnych w systemie IP.

## Rynek produkcji nasiennej

W 2012 r. nastąpił 8% wzrost powierzchni upraw nasiennych roślin rolniczych w stosunku do roku poprzedniego (z 103,7 tys. ha do 112,2 tys. ha). Wzrosła głównie powierzchnia plantacji nasiennych roślin zbożowych (13%) oraz oleistych i włóknistych (36%). Natomiast w grupie roślin pastewnych nastąpił spadek powierzchni zakwalifikowanej o 7,8%, w tym strączkowych o 10,7%, motylkowatych drobnonasiennych o 24,9%, traw o 3% oraz innych gatunków roślin pastewnych o 11,3%. Istotnej zmianie uległa również średnia wielkość plantacji nasiennych roślin rolniczych w skali kraju, która w 2012 r. wzrosła do 7,8 ha.

Na szczególną uwagę zasługuje wystąpienie w sezonie 2011/2012 wymarznięć plantacji nasiennych niektórych gatunków zbóż ozimych, które skutkowało w niektórych województwach całkowitą likwidacją niemal 100% plantacji, a w przypadku pozostałych gatunków miało wpływ na ilość i jakość uzyskanego materiału siewnego. Pomimo znaczących strat spowodowanych wymarznięciem plantacji zbóż ozimych (głównie jęczmienia, pszenicy pszenżyta) w pasie Polskiej Centralnej, spadek powierzchni plantacji nasiennych tych gatunków w kraju wyniósł tylko ok. 2 tys. ha, co stanowiło ok. 2,5% całkowitej powierzchni plantacji nasiennych zbóż w 2012 r. Poziom produkcji materiału siewnego tych gatunków pozwolił uniknąć większych perturbacji na rynku materiału siewnego.



Powierzchnia plantacji nasiennych ziemniaka w 2012 r. utrzymuje się od kilku lat na poziomie ok. 5 tys. ha, mimo postępującego ograniczania powierzchni uprawy ziemniaków. Istotny, ponad 36 % wzrost powierzchni upraw nasiennych, w grupie roślin oleistych i włóknistych, w 2012 r. spowodowany został przez wzrost powierzchni plantacji nasiennych soi (głównie odmiany Annushka), która od lat uprawiana była na obszarze 30-40 ha, a w 2012 r. nastąpił jego wzrost do ponad 450 ha.

W Krajowym Rejestrze Odmian Roślin Rolniczych w 2012 r. znajdowały się 1242 odmiany (stan na 31.12.). Wzrosła liczba odmian zbóż i oleistych, natomiast zmniejszyła się liczba odmian roślin strączkowych, motylkowatych, traw i ziemniaków. Udział odmian zagranicznych w Rejestrze Odmian przekroczył 50%. Największe udziały w rejestrze miały odmiany zagraniczne rzepaku ozimego i jarego, kukurydzy, roślin motylkowych i traw, czyli gatunków, w których dominują odmiany mieszańcowe. W rejestrze odmian zbóż, ziemniaków i roślin strączkowych nadal przeważają odmiany hodowli krajowej.

Według szacunków rzeczoznawców Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 r. sprzedaż materiału siewnego zbóż podstawowych o 9,7% przekroczyła poziom ubiegłoroczny. W związku z trudnymi warunkami zimowania, na wiosnę 2012 r. zaorano ok. 25% powierzchni zbóż ozimych oraz ok. 32% powierzchni rzepaku ozimego. Konieczne były przesiewy, co skutkowało zwiększeniem zapotrzebowania rolników przede wszystkim na nasiona zbóż jarych oraz kukurydzy. Sprzedaż kwalifikowanych nasion pszenicy jarej w sezonie 2011/12 w porównaniu z sezonem poprzednim była większa o ponad 62%, jęczmienia jarego – o ok. 22%, a pszenżyta jarego – o ponad 26%. Jednocześnie dynamika sprzedaży kwalifikowanych nasion zbóż ozimych była dużo niższa.

## Rynek zbóż



Produkcja zbóż jest jedną z głównych gałęzi rolnictwa Polski. Pod względem powierzchni uprawy Polska zajmuje drugie miejsce, a wielkość zbiorów plasuje Polskę na trzecim miejscu w Unii Europejskiej po Francji i Niemczech. Popularność produkcji zbóż wynika ze stosunkowo prostej technologii ich uprawy, łatwości przechowywania i zbywania, a przede wszystkim różnorodności wykorzystania ziarna, które jest w większości zużywane na pasze. Sytuacja popytowo-podażowa na rynku zbóż ma istotne znaczenie dla całej gospodarki żywnościowej, a ceny zbóż w dużym stopniu decydują o ekonomicznych warunkach produkcji zwierzęcej, szczególnie żywca wieprzowego i drobiu.

W krajowej produkcji zbóż dominuje pszenica oraz żyto. Duży udział mają również mieszanki zbóż oraz pszenżyto, a ich znaczenie systematycznie rośnie. Wielkość zbiorów zbóż ulega z roku na rok wahaniom, pod wpływem zmian przed wszystkim plonów, a mniejszym stopniu w powierzchni ich uprawy. Powierzchnia uprawy zbóż ogółem w roku gospodarczym 2012/2013 wyniosła ok. 7,7 mln ha i była mniejsza od powierzchni uprawy zbóż w sezonie 2011/12 roku o 1,3 % i mniejsza o 7,3% od średniej powierzchni z lat 2006-2010. Plony zbóż ogółem wyniosły 37 dt/ha tj. o 7,9 % wyżej niż w 2011 r. i o 14,9% powyżej średnich z lat 2006-2010. Zbiory zbóż ogółem szacuje się na ok. 28,5 mln t, tj. o 6,6 % wyżej w porównaniu do 2011 roku, i o 6,8 % wyżej w porównaniu do średniej z lat 2006-2010.

Krajowe zużycie zbóż od lat waha się w granicach od 26 do 28 mln ton rocznie. Głównymi czynnikami powodującymi zmiany krajowego zużycia zbóż w poszczególnych latach gospodarczych są cykliczne wahania poglobia trzody chlewnej oraz rosnąca produkcja drobiu. Spożycie zbóż, które do niedawna było stabilne wykazuje lekką tendencję spadkową. Natomiast zużycie przemysłowe ziarna systematycznie rośnie, chociaż jego udział w całkowitym zagospodarowaniu zbóż nadal jest niewielki. Zużycie ziarna do siewu pozostaje na stałym poziomie. Dominującą pozycję w strukturze zużycia krajowego stanowi paszenie. Średnio rocznie na pasze przeznaczają się 16-18 mln ton zbóż, z czego 3,5-4,5 mln ton zużywa przemysł paszowy. W ostatnich latach zauważalna jest tendencja spadkowa w zużyciu pszenicy i żyta na paszę na korzyść kukurydzy i pszenżyta. Od roku 2005 zużycie zbóż na cele konsumpcyjne stale maleje, co wynika między innymi ze zmiany nawyków żywieniowych i malejącej liczby ludności.

## Rynek cukru

Polska jest trzecim co do wielkości producentem cukru w Unii Europejskiej, po Francji i Niemczech. W wyniku reformy rynku cukru nastąpiło ograniczenie produkcji cukru buraczanego i od roku gospodarczego 2009/2010 kwota produkcji cukru w Polsce wynosi 1 405 608,1 ton. Kwota ta podzielona jest między 5 producentów cukru: Krajową Spółkę Cukrową S.A, Pfeifer & Langen Polska S.A. i Pfeifer & Langen Głinojeck S.A., Südzucker Polska S.A. oraz Nordzucker Polska S.A.

Powierzchnia uprawy buraków cukrowych zmniejszyła się z 286 tys. ha w 2005 r. do 193 tys. ha w 2012 r., a liczba plantatorów odpowiednio do 35,9 tys. z 70,7 tys. W kampanii 2012/13 pracowało 18 cukrowni, przy znacznym wzroście wielkości produkcji cukru na zakład i wydajności pracy. Łączna produkcja cukru wyniosła prawie 1895 tys. ton, tj. średnio na jedną cukrownię ponad 105 tys. ton (5 razy więcej niż w 2001 r. i 2 razy więcej jak w 2005 r.). Ilustruje to jak duże zmiany zostały dokonane w polskim przemyśle cukrowniczym.

Producenci cukru skupili od plantatorów i przerobili 12,3 mln ton buraków. Ze skupionego surowca wyprodukowano 1 894,9 tys. ton cukru. Buraki zebrano ze 193 tys. ha, przy średnim plonie 636 dt/ha oraz i przeciętnej wydajności cukru 15,42 %. Średnia długość kampanii wynosiła 111 dni. W 2012 r. powierzchnia przeciętnej plantacji wynosiła 5,4 ha. W kampanii tej osiągnięty został największy plon buraków w historii przemysłu cukrowniczego w Polsce.

Zużycie cukru w Polsce w ostatnich latach wynosi około 1 550 tys. ton rocznie, ale istotnie zmieniła się jego struktura. Systematycznie maleje spożycie cukru w gospodarstwach domowych (ok. 14,2 kg/osobę), natomiast wzrasta konsumpcja i eksport artykułów spożywczych zawierających cukier.

## Rynek ziemniaków

Produkcja ziemniaków w Polsce systematycznie spada pod wpływem malejącego zapotrzebowania przede wszystkim ze strony rolnictwa i dostosowania do popytu zgłaszanego przez rynek. Udział ziemniaków w strukturze zasiewów zmalał do 3,5%, a więc do poziomu zbliżonego do większości krajów Unii Europejskiej.

Tabela 15. Powierzchnia uprawy, plony i zbiory ziemniaków.

Wyszczególnienie	1996 -2000	2001-2005	2006-2010	2011	2012	2013*
Powierzchnia uprawy mln ha	1,29	0,81	0,53	0,41	0,37	0,35
Zmiany (okres poprzedni=100)	-23,7	-37,1	-35,4	1,4	-8,2	-6,2
Plony t/ha	18,1	18,1	18,8	23,0	24,4	23,7
Zmiany (okres poprzedni=100)	12,0	-0,1	3,9	9,0	6,1	-2,9
Zbiory mln ton	23,6	14,6	9,9	9,4	9,1	8,3
Zmiany (okres poprzedni=100)	-13,6	-38,2	-32,3	10,8	-2,9	-8,9

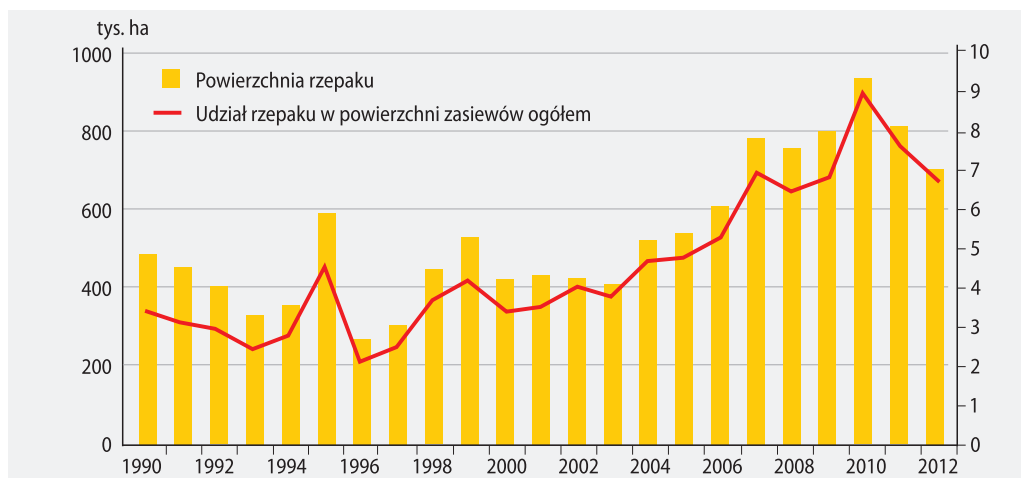
Źródło: Rynek ziemniaka, stan i perspektywy nr 39, IERiGŻ-PIB, Warszawa październik 2012.

Krajowy popyt na ziemniaki zgłaszany poprzez rynek waha się w ostatnich latach w granicach 4,0-4,1 mln t, z czego 1,4-1,7 mln ton przetwarzane jest przez przemysł. Do produkcji skrobi ziemniaczanej przemysł krochmalniczy zużywa 460-700 tys. t rocznie, w zależności od cen ziemniaków i koniunktury na rynku skrobi, nie w pełni wykorzystując przyznaną Polsce kwotę produkcyjną. Pozostałe 4-5 mln ton ziemniaków nieznajdujących nabywców zużywa się w gospodarstwach na samozaopatrzenie, do sadzenia lub na pasze.

## Rynek rzepaku

Wejście Polski do Unii Europejskiej i polityka UE w zakresie biopaliw i energii odnawialnej dały silny impuls dla rozwoju uprawy i przetwórstwa rzepaku. Produkcja rzepaku stała się najszybciej rozwijającą się gałęzią produkcji roślinnej. W latach 2004-2009 produkcja rzepaku rozwijała się w tempie prawie 26% rocznie, w wyniku dynamicznego wzrostu areалу uprawy, a także znaczącej poprawy jego plonowania. W tym czasie zbiory wyniosły średnio 1,9 mln ton i były wyższe od przeciętnych z poprzedniego sześćdziesiątka o ponad 90%. Zbiory rzepaku zwiększyły się z poniżej 1 mln ton w dwóch ostatnich latach przed akcesją do 1,6 mln ton średnio w latach 2004-2006, ponad 2,1 mln ton w latach 2007-2008 i prawie 2,5 mln ton w 2009 r. Po rekordowo wysokich zbiorach w 2009 r., produkcja rzepaku obniżyła się w 2010 r. do 2,2 mln ton. Jej dalszy spadek nastąpił w 2011 r. z powodu niekorzystnych warunków pogodowych w okresie wegetacji rzepaku i w ślad za tym spadku areалу uprawy i plonów.

Rys. 9. Powierzchnia uprawy rzepaku i jej udział w strukturze zasiewów



Źródło: Dane GUS.

Uprawą rzepaku w 2012 r. zajmowało się 92,5 tys. gospodarstw rolnych, tj. 6,7% ogólnej liczby gospodarstw. Ich liczba zwiększyła się o 6,8 tys. w porównaniu z 2010 r. Powierzchnia jego uprawy w 2011 r. wyniosła ponad 830 tys. ha i była o 12,3% mniejsza niż w roku poprzednim. Średnie plony rzepaku obniżyły się do 22,4 dt/ha (o 5,1% w porównaniu z rokiem poprzednim). W wyniku spadku areału uprawy i plonów, zbiory rzepaku obniżyły się do 1861,8 tys. ton (o 16,5% w porównaniu z rokiem poprzednim). W 2012 r. zbiory rzepaku okazały się znacznie lepsze niż się tego spodziewano wiosną, ale w porównaniu ze zbiorami w 2011 r. zwiększyły się nieznacznie. Spadek areału uprawy, spowodowany przez duże starty mrozowe (zakwalifikowano do zaozowania ponad 30% plantacji rzepaku ozimego), został zrekompensowany przez znaczący wzrost plonów.

## Rynek tytoniu i wyrobów tytoniowych

Polska zajmuje trzecie miejsce w Unii Europejskiej pod względem wielkości produkcji tytoniu, która w 2012 r. wyniosła 31,6 tys. ton. Średnia wydajność wynosiła 2,1 t surowca tytoniowego z ha. Tytoń uprawia około 10,5 tys. rolników na powierzchni ok. 14,7 tys. ha. Ponad 90% plantatorów zrzeszonych jest w grupach producentów tytoniu.

Krajowa produkcja tytoniu jest przetwarzana na terenie Polski przez dobrze zorganizowaną sieć pierwszego przetwórstwa. Polski tytoń pokrywa 35% zapotrzebowania przemysłu tytoniowego i jest wykorzystywany przede wszystkim do produkcji papierosów typu American blend, z których ponad połowa przeznaczona jest na eksport. Polska jest jednym z największych producentów i eksporterów papierosów w Unii Europejskiej. Dodatkowo saldo handlu zagranicznego sektora tytoniowego systematycznie rośnie, a przemysł tytoniowy ma znaczący udział w generowaniu dodatniego salda handlu zagranicznego całej gospodarki żywnościowej.

## Rynek chmielu

Polska jest czwartym po Niemczech, Czechach i Słowenii producentem chmielu w UE. W 2012 r. zebrano 1,8 tys. ton szyszek chmielu, co odpowiada produkcji 164,6 ton alfa-kwasów. Powierzchnia uprawy chmielu w 2012 r. wyniosła 1,5 tys. ha, z czego 69% stanowiły odmiany gorzkie, a 31% aromatyczne. Chmiel polskiej produkcji charakteryzuje się doskonałą jakością i niepowtarzalnym aromatem. W przemyśle piwowarskim szczególnie cenione są polskie odmiany chmielu aromatycznego. Do produkcji piwa wykorzystywane są alfa-kwasy chmielowe przechowywane w postaci ekstraktów oraz granulatów. Polska dysponuje jedną z najnowocześniejszych linii produkcyjnych do ekstrakcji alfa-kwasów z szyszek chmielowych. Chmiel przed wprowadzeniem na rynek, podlega procedurze certyfikacji, która potwierdza jego walory jakościowe oraz pochodzenie.

## Rynek lnu i konopi

Powierzchnia uprawy roślin włóknistych w Polsce wyniosła w 2012 r. ok. 300 ha lnu i ok. 576 ha konopi. Są one wykorzystywane do produkcji szerokiej gamy klasycznych produktów odzieżowych i włókienniczych (w tym ekologicznego sznurka dla rolnictwa), znajdują również zastosowanie w budownictwie do produkcji płyt i materiałów ociepleniowych, w przemyśle chemicznym, celulozowo-papierniczym, spożywczym, kosmetycznym i farmaceutycznym. Wyhodowana przez polskich naukowców transgeniczna odmiana lnu zawiera związki o właściwościach antyseptycznych, o szerokim potencjale innowacyjnych zastosowań w medycynie i leczeniu ran.

## Rynek sushu paszowego

Susz jest tym składnikiem pasz, który zawiera włókno surowe, korzystnie wpływające na funkcjonowanie układu pokarmowego przeżuwaczy. W roku gospodarczym 2012/2013 na terenie Polski funkcjonowało 5

przedsiębiorstw przetwórczych, które łącznie wyprodukowały 2,86 tys. ton suszu paszowego. Powierzchnia upraw zielonki przeznaczonej do produkcji suszu paszowego w roku gospodarczym 2012/2013 wyniosła 1,86 tys. ha: z czego 1,14 tys. ha stanowiły trwałe użytki zielone, a 0,72 tys. ha - uprawy traw z roślinami motylkowymi na gruntach ornych.

## Rynek owoców i warzyw

### ■ Produkcja i ceny owoców w 2012 r.

Zbiory owoców w 2012 r. były o 12,6% wyższe niż w roku poprzednim i wyniosły 3,84 mln ton, w tym produkcja owoców z drzew wyniosła 3,29 mln ton i był to poziom o ok. 30% wyższy od średniej z lat 2006-2010. Wyższa była produkcja jabłek (2,88 mln ton), śliwek (102 tys. ton) i czereśni (41 tys. ton). Zbiory wiśni oceniono na poziomie zbiorów z 2011 r., tj. 175 tys. ton. Zbiory gruszek były nieco wyższe niż w 2011 roku (65 tys. ton). Zbiory owoców z krzewów i plantacji jagodowych wyniosły w 2012 r. 553 tys. ton, tj. o blisko 5% więcej niż w roku poprzednim. Niższe były jedynie zbiory truskawek. Z uwagi na ograniczenie areалу (straty mrozowe) i słabsze plonowanie, produkcję truskawek w 2012 r. ocenia się na ok. 150 tys. ton, tj. o 9,6% mniej niż w 2011 roku. Produkcję malin oszacowano na rekordowym poziomie 127 tys. ton, tj. o 7,7% więcej niż w 2011 r. Zbiory porzeczek wyniosły ok. 195 tys. ton, tj. o 14,7% więcej od niewysokich zbiorów roku poprzedniego. Produkcja porzeczek czarnych zwiększyła się o 16,4% do 145 tys. ton, a porzeczek czerwonych o 11,1% do 50 tys. ton. Zbiory agrestu wzrosły do ok. 16 tys. ton, a borówki amerykańskiej do 11,3 tys. ton.

Zmiany cen skupu owoców były różnokierunkowe, zależnie od poziomu zbiorów w sezonie 2012/2013. Wzrosły ceny skupu wiśni i truskawek, obniżyły się natomiast ceny śliwek, jabłek, porzeczek czarnych i czerwonych.

Produkcja przetworów owocowych w sezonie 2012/13 wzrosła, w porównaniu z sezonem poprzednim o ok. 10% do 940 tys. ton. Decydujący był wzrost produkcji zagęszczonego soku jabłkowego, do blisko 300 tys. ton. Produkcja owoców mrożonych zwiększyła się o 3% do 345 tys. ton, najbardziej mrożonych czarnych porzeczek. Sytuacja finansowa przemysłu owocowo-warzywnego od wielu lat jest bezpieczna, a w 2012 r. wyniki finansowe przedsiębiorstw poprawiły się.

Tabela 16. Produkcja owoców w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Średnio 2006-2010	2011	2012	2012	
				2006-2010 = 100	2011=100
Zbiory owoców ogółem	3027,1	3414,6	3843,0	127,0	112,5
w tym z drzew	2517,7	2887,0	3290,0	130,7	114,0
z tego jabłka	2136,0	2493,1	2877,3	134,7	115,4
z krzewów i plantacji jagodowych	509,3	527,6	553,2	108,6	104,9
z tego truskawki	184,3	166,2	150,2	81,5	90,4
borówka wysoka	7,6	8,6	11,3	148,7	131,4

Źródło: Analizy rynkowe IERiGŻ

Według prognoz Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB w 2013 r. zbiory owoców z drzew będą niższe, a z plantacji jagodowych wyższe niż w 2012 roku. Niższe będą zbiory jabłek. Wzrosnie natomiast produkcja wiśni, gruszek, czereśni, moreli i truskawek, a nie zmieni się znacząco pozostałych owoców. Produkcja śliwek prawdopodobnie utrzyma się na poziomie z roku ubiegłego. Zbiory malin, porzeczek i aronii powinny się utrzymać na wysokim poziomie z 2012 r. Wyższe mogą być zbiory borówki wysokiej, na co wpływ mają duże nasadzenia krzewów tego gatunku w ostatnich latach.

Ceny jabłek, gruszek, śliwek i czereśni w 2013 r. powinny się utrzymać na poziomie roku 2012 r. Obniżą się ceny truskawek i wiśni – zarówno deserowych, jak i kierowanych do przetwórstwa. Wyższe mogą być ceny skupu porzeczek czarnych i aronii. Spodziewać się też można wzrostu cen jabłek przemysłowych.

## ■ Produkcja i ceny warzyw w 2012 r.

Łączna produkcja warzyw gruntowych w 2012 r. wyniosła 4,55 mln ton i była o 5,2% niższa od produkcji roku poprzedniego. Niższe były zbiory większości podstawowych gatunków warzyw gruntowych, z wyjątkiem kalafiorów. Łączna produkcja kapusty w 2012 r. wyniosła ok. 1,1 mln ton, cebuli 642 tys. ton, marchwi 835 tys. ton, buraków ćwikłowych 345 tys. ton. Zbiory kalafiorów wyniosły 246 tys. ton i były o 4% wyższe niż w 2011 roku. Zbiory pomidorów ocenia się na 261 tys. ton, a ogórków na 283 tys. ton. Produkcja warzyw z grupy „pozostałe” (pietruska, pory, selery, rzodkiewka, sałata, rabarbar, szparagi, koper i inne) wyniosła w 2012 r. 801 tys. ton.

Powierzchnia upraw spod osłon wysokich w 2012 r. była o ok. 1% niższa niż w 2011 r. (5,11 tys. ha). Łączne zbiory warzyw spod osłon były zbliżone do uzyskanych w roku poprzednim, tj. ok. 770-772 tys. ton. Produkcja pomidorów spod osłon spadła o 1% do 435 tys. ton. Nieznacznie zwiększyła się produkcja ogórków (215 tys. ton). Zbiory pozostałych warzyw spod osłon wzrosły o 2% do 120 tys. ton. Zbiory pieczarek wyniosły 262 tys. ton.

Produkcja przetworów warzywnych, mimo niższych zbiorów warzyw, zwiększyła się w sezonie 2012/13 do 1,1 mln ton. Najbardziej zwiększyła się produkcja mrożonych warzyw (do 590 tys. ton) oraz przetworów pomidorowych. Niższa była tylko produkcja kwaszonej kapusty. Łączna produkcja przetworów warzywnych systematycznie rośnie i zwiększa się udział dostaw do przetwórstwa w podaży rynkowej warzyw gruntowych (40% wobec 37% w sezonie 2011/12 i 15% na początku ubiegłej dekady).

Tabela 17. Produkcja warzyw w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Średnia za okres 2006-2010	2011	2012	2012	
				2006-2010 = 100	2011=100
Zbiory warzyw ogółem	5302,2	5575,1	5323,0	100,4	95,5
Zbiory warzyw gruntowych	4564,7	4803,3	4553,0	99,7	94,8
w tym: kapusta	1195,4	1231,2	1140,0	95,4	92,6
kalafior	220,1	236,6	246,0	111,8	104,0
cebula	649,3	677,0	642,0	98,9	94,8
marchew	853,3	887,4	835,0	97,9	94,1
buraki	335,7	369,6	345,0	102,8	93,3
ogórki	269,2	296,7	283,0	105,1	95,4
pomidory	254,4	272,7	261,0	102,6	95,7
Zbiory warzyw spod osłon	737,5	771,8	770,0	104,4	99,8
w tym: pomidory	418,1	439,6	435,0	104,0	99,0
ogórki	215,4	214,2	215,0	99,8	100,4
Pieczarki	212,0	260,0	262,0	123,6	100,8

Źródło: Analizy rynkowe IERiGŻ.





Ceny skupu niemal wszystkich podstawowych warzyw przeznaczonych do bezpośredniej konsumpcji były w sezonie 2012/13 wyższe niż sezonie poprzednim. Produkcja warzyw w tym sezonie była bardziej opłacalna niż w sezonie poprzednim.

W 2013 r. powierzchnia uprawy większości warzyw gruntowych jest wyższa o 2% niż w roku poprzednim, a najbardziej wzrósł areal uprawy cebuli. Większy jest także areal buraków ćwikłowych, marchwi, kapusty, ogórków, pomidorów i warzyw z grupy „pozostałe”.

Przy wyższym areale globalne zbiory warzyw gruntowych mogą się zmniejszyć o ok. 2% do 4,46 mln ton. Powierzchnia warzyw uprawianych pod osłonami szacowana jest na 5,4 tys. ha, co oznacza wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim o 2%. Produkcja warzyw spod osłon może się zwiększyć o 0,3% do 880 tys. ton. Zbiory pieczarek szacowane są na 267 tys. ton.

## ■ Stan zorganizowania rynku owoców i warzyw w Polsce

Celem działalności grup i organizacji producentów jest koncentracja podaży i wspólna sprzedaż produktów ich członków, planowanie produkcji i dostosowanie jej do potrzeb rynku, zarówno pod względem ilości, jak i jakości, a także obniżanie kosztów produkcji, stabilizacja cen oraz promowanie metod i technologii uprawy oraz gospodarki ściekami i odpadami przyjaznych środowisku naturalnemu. Zorganizowanie się producentów jest podstawowym warunkiem wspierania sektora ogrodniczego ze środków UE i krajowych. Grupy i organizacje producentów powstają przede wszystkim w rejonach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej, tj. w województwie mazowieckim (jabłka, grzyby, warzywa), kujawsko-pomorskim (pomidory), wielkopolskim (warzywa, grzyby) oraz lubelskim (owoce miękkie, jabłka). Wartość produktów wprowadzanych do obrotu przez grupy i organizacje stanowi obecnie blisko 20% krajowej produkcji ogrodniczej. Średni stopień zorganizowania rynku ogrodniczego w krajach UE wynosi ok. 35%. Aktualnie w Polsce funkcjonuje 217 grup i 100 organizacji producentów owoców i warzyw, w których zrzeszonych jest ponad 6,8 tys. członków.

## Rynki mięsa

Polska jest znaczącym producentem mięsa. W 2012 r. zajmowała w UE-27 czwarte miejsce pod względem produkcji mięsa wieprzowego, drugie pod względem produkcji drobiu i była ósmym producentem

wołowiny. Od lat saldo handlu zagranicznego mięsem jest dodatnie i w 2012 r., wyniosło 822 tys. ton i było o prawie 20% większe niż w 2011 r.

Tabela 18. Produkcja i handel zagraniczny mięsem i jego przetworami w 2012 r.\* (tys. ton).

Wyszczególnienie	Produkcja*	Eksport**	Import**	Saldo handlu zagranicznego
<b>ogółem</b>	<b>4049</b>	<b>1 483</b>	<b>848</b>	<b>822</b>
w tym drób	1 591	637	50	587
wieprzowina	1463	659	747	-88
wołowina	368	331	21	310

\* w wadze bitej ciepłej, \*\* w ekwiwalencie mięsa

Źródło: Rynek mięsa. Stan i perspektywy, 2013 r., publikacja IERiGŻ.

Spożycie mięsa ogółem wyniosło 70,9 kg/mieszkańca, a więc obniżyło się o 2,5 kg w stosunku do 2011 r. Największy udział w spożyciu miała wieprzowina (39,2 kg), następnie mięso drobiowe (26,1 kg). Spożycie wołowiny zmalało do 1,7 kg. W stosunku do 2011 r. jedynie spożycie mięsa drobiowego wzrosło o 1,1 kg/mieszkańca. W przypadku pozostałych gatunków odnotowano spadek konsumpcji wieprzowiny (o 3,3 kg) i wołowiny (o 0,6 kg).

## ■ Rynek mięsa wieprzowego

W 2012 r. opłacalność chowu trzody chlewnej utrzymywała się na niskim poziomie, z uwagi na utrzymujące się wysokie ceny zbóż i pasz przemysłowych. W końcu listopada 2012 r. pogłowie trzody chlewnej było mniejsze niż przed rokiem o 14,8% i liczyło 11,1 mln sztuk. Zmniejszyła się liczebność wszystkich grup stada. Najbardziej zmalała liczba prosiąt o masie do 20 kg (-17,1%) oraz trzody chlewnej o masie 50 kg i więcej na ubój (-16,4%). Stado loch na chów spadło o 10% do 1 012 tys. sztuk, w tym loch próśnych o 5,4% do 672,9 tys. sztuk. W porównaniu z lipcem 2012 r. pogłowie trzody chlewnej ogółem było mniejsze o około 300 tys. sztuk (-4,4%). Produkcja wieprzowiny wyniosła w 2012 r. 1 734 tys. ton i była niższa niż rok wcześniej o 8%.

Cena skupu trzody chlewnej w 2012 r. wyniosła 5,40 zł/kg wagi żywej i była wyższa o 19,4% niż w 2011 r. (4,52 zł/kg) oraz o 38,8% wyższa w porównaniu do ceny notowanej w 2010 r. (3,89 zł/kg). Kontynuacja wyraźnego wzrostu cen w 2012 r. była wynikiem spadku produkcji trzody chlewnej oraz wzrostu cen na rynku unijnym. Mimo to opłacalność produkcji nadal była niska ze względu na wysokie ceny zbóż i pasz. W 2013 r. tendencje cenowe na rynku wieprzowiny są zmienne, ale generalnie ceny utrzymują się na wysokim poziomie. W maju średnia cena skupu trzody chlewnej wynosiła 5,16 zł/kg i była o 3,8% niższa w stosunku do maja 2012 r. (5,36 zł/kg).

## ■ Rynek wołowiny

Produkcja wołowiny w Polsce od kilku lat utrzymuje się na niskim poziomie, co jest wynikiem niewielkiego spożycia tego gatunku mięsa oraz dominacji mlecznego użytkowania bydła. Ma to przełożenie na stan pogłowia. W grudniu 2012 r. pogłowie bydła liczyło 5 520,3 tys. sztuk, wykazując nieznaczny wzrost w skali roku o 19,4 tys. sztuk (+0,4%). Zwiększenie liczebności stada bydła ogółem wynikało ze wzrostu pogłowia cieląt (+1,9%) oraz młodego bydła w wieku 1–2 lat (+5,4%). Wyższe niż przed rokiem pogłowie młodych grup bydła (w wieku do 2 lat) wskazuje na rosnące zainteresowanie rolników produkcją żywca wołowego. Pogłowie krów spadło w porównaniu z grudniem 2011 r. o 3,9% do 2 468,7 tys. sztuk. Uboje przemysłowe bydła wyniosły w 2012 r. 1,16 mln sztuk i były o 8,3% niższe niż w 2011 r. W strukturze ubojów młode byki stanowią 49,5%, krowy 36,1%, a jałowki – 14,4%.

Ceny skupu bydła w 2012 r. były rekordowo wysokie i w porównaniu z 2011 r. wzrosły o 14,7% do 6,39 zł/kg wagi żywej średnio w roku. W 2013 r. ceny skupu bydła nieco się obniżyły do 6,19 zł/kg wagi w maju.



## ■ Rynek mięsa drobiowego

Ponad 93% produkcji mięsa drobiowego stanowi mięso z brojlerów kurzych i indyckich, o niespełna 3% udział posiada drób wodny. Produkcja mięsa drobiowego rośnie w tempie wyższym niż konsumpcja, która przekroczyła 26 kg/osobę. W 2012 r. produkcja mięsa drobiowego wyniosła 1582 tys. ton i była wyższa o 11% w stosunku do 2011 r. Głównym czynnikiem pobudzającym rozwój produkcji był nadal eksport, którego udział w produkcji zwiększył się do 33%.

Mimo utrzymujących się od początku roku tendencji spadkowych, ceny skupu brojlerów kurzych w 2012 r. były wyższe od notowanych w latach 2008-2011. Jedynie w marcu i kwietniu ceny skupu kurcząt typu brojler były niższe niż w analogicznych miesiącach 2011 r. Ceny skupu indyków w 2012 r. również spadły o 5,3% do 5,55 zł/kg. Do września 2012 r. ceny te spadły do 5,24 zł/kg, po czym odnotowano niewielki wzrost do 5,55 zł/kg w grudniu, ale nadal były o 5,3% niższe niż w grudniu 2011 r. W czerwcu 2013 r. cena skupu kurcząt wzrosła do 4,06 zł/kg była zbliżona do ceny sprzed roku. Ceny indyków wzrosły w tym czasie o 7% do 5,93 zł/kg.

## Rynek jaj

Rok 2012 był trudny dla producentów jaj we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Skutkiem rozwoju sytuacji w poszczególnych państwach członkowskich było zmniejszenie produkcji w całej Unii o 2,5%, a podaży na spożycie wewnętrzne o 3%.

Do 2010 r. produkcja jaj kurzych w Polsce wynosiła ponad 10 mld szt., przy zapotrzebowaniu rynku krajowego na poziomie 7 mld szt. Ponad 30% produkcji krajowej było przedmiotem eksportu. W porównaniu z 2011 r. (9,3 mld sztuk), produkcja jaj konsumpcyjnych w 2012 r. spadła do 8,5 mld sztuk, tj. o 8,3%. W porównaniu z rekordową produkcją jaj w 2010 r. (10,1 mld sztuk), była ona niższa o 15,5%. Łącznie w ciągu dwóch lat produkcja jaj zmalała o 1,6 mld szt. Konsekwencją spadku jaj spożywczych była redukcja jaj wylęgowych, która zmalała prawie o 6% do 987,3 mln sztuk w 2012 r. W 2011 r. ich produkcja wyniosła

1,05 mld sztuk (+3,8% w porównaniu do 2010 r.). Spadek podaży jaj na rynku krajowym był skutkiem ograniczenia liczby niosek, w związku z koniecznością dostosowania ferm do wymogów dobrostanu ptaków.

Spadek produkcji spowodowany przepisami unijnymi dotyczącymi dobrostanu kur nieśnych i związany z nimi wymóg wymiany starych klatek przyczynił się do znacznego wzrostu cen jaj spożywczych w Polsce w 2012 r. Średnia cena jaj spożywczych klasy L i M w Polsce w 2012 r. wyniosła 40,7 zł/100 szt. i w stosunku do 2011 r. wzrosła aż o 47,6%, i była o 37,5% wyższa 2010 r.

Zakłady przetwórcze płaciły za jaja o ponad 60% więcej niż 2011 r. (4,5 tys. zł/t.). Tendencji zwykłej sprzyjały również wysokie koszty pasz, spadek podaży, dość wysoki eksport oraz wzrost cen jaj na rynku unijnym. W drugiej połowie marca 2012 r. za jaja spożywcze do przetwórstwa płacono rekordową cenę 7080 zł/tonę, po czym w kolejnych tygodniach wzrost cen został wyhamowany.

Zmniejszyły się znacząco obroty handlu zagranicznego jajami spożywczymi zarówno po stronie importu, jak i eksportu. Przywóz jaj stanowił niespełną połowę poziomu z 2011 roku, a wywóz ok. 41%. W wyniku spadku produkcji oraz ograniczenia dochodów handlu zagranicznego jajami krajowe spożycie w 2012 r. obniżyło się o kolejne ok. 3%, po 12% spadku odnotowanym w 2011 r. Udział importu w spożyciu zmalał do 1,9%, a udział eksportu w produkcji do 14,9%.

## Rynek miodu

Produkcja miodu w ostatnich 10 latach ulegała znacznym wahaniom – od 9 tys. ton w 2004 r. do 23 tys. ton w 2011 r. W 2012 r. zebrano w Polsce 17,2 tys. ton miodu, czyli więcej niż średnio (16,6 tys. ton) w ostatnich 10 latach. Największe wydajności miodu z jednej rodziny pszczelej (ok. 27,5 kg) uzyskano w województwie lubuskim, a najwięcej miodu wyprodukowano w województwie lubelskim (ok. 2,2 tys. ton).



Od wielu lat, podobnie jak pozostałe kraje UE, Polska odnotowuje nadwyżkę importu miodu nad eksportem. W 2012 r. do Polski sprowadzono 14,2 tys. ton miodu, czyli o 3,6% więcej niż w roku poprzednim, głównie z Chin i Ukrainy. W tym samym okresie wyeksportowano 6,4 tys. ton, tj. o 52,4% więcej niż w 2011 r. Był to drugi rok z rzędu, w którym eksport miodu wyraźnie wzrósł, prawie wyłącznie na rynki krajów UE. Deficyt w obrotach handlu zagranicznego wyniósł 7,8 tys. ton. i był o 17% niższy niż w roku poprzednim.



W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowywane są krajowe programy wsparcia pszczelarstwa (finansowane po 50% z budżetu krajowego i UE) zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiającym wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych („rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynku”) (Dz. Urz. UE L 299 z 16.11.2007, str.1 z późn. zm.) oraz rozporządzeniem Komisji (WE) Nr 917/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad (...). Pierwszy program o wartości 11,7 mln EUR realizowano w latach 2004/05-2006/07. Drugi program o wartości 13,3 mln EUR realizowano w latach 2007/08-2009/10. W latach 2010/11-2012/13 realizowany jest trzeci program – o wartości 15,1 mln EUR. O refundację środków finansowych mogą się ubiegać: związki pszczelarskie, stowarzyszenia pszczelarzy, zrzeszenia pszczelarzy, grupy producentów rolnych – w zakresie działalności pszczelarskiej oraz spółdzielnie pszczelarskie. Ponadto, o refundację środków finansowych w ramach VI środka wsparcia mogą ubiegać się również jednostki badawczo-rozwojowe zajmujące się tematyką pszczelarską.

Pomoc corocznie otrzymują pszczelarze posiadający łącznie ponad milion rodzin pszczelich. W 2012 roku, w ramach tej pomocy wypłacono ze środków publicznych ponad 18,7 mln złotych.

## Rynek mleka

Produkcja mleka wzrosła o 2,1% do 12,66 mln ton, pomimo utrzymującej się spadkowej tendencji w pogłowiu krów mlecznych. Redukcją pogłowia o 4,1% do poziomu 2 346 tys. sztuk krów mlecznych według stanu na koniec grudnia 2012 r. zrekompensował znaczący, 5% wzrost wydajności do poziomu 5 250 kg/sztukę. Przeciętna wydajność krów mlecznych objętych oceną wartości użytkowej (28% populacji krów mlecznych ogółem) osiągnęła wartość 7 396 kg/sztukę i była wyższa względem 2011 r. o 3,7%.

Tabela 19. Bilans mleka w tys. ton

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012*	2013**
produkcja	12439	12270	12405	12660	12600
Import	632	823	941	963	1100
Razem do dyspozycji	13070	13093	13346	13624	13700
Eksport	2185	2192	2226	2303	2380
na pasze	515	515	515	515	515
na spożycie	10370	10386	10605	10806	10804
w tym samozaopatrzenie	2007	1904	1904	1853	1750
Razem rozchody	13070	13093	13346	13624	13700
<b>wsk. samowystarczalności %</b>	<b>114,3</b>	<b>112,6</b>	<b>111,6</b>	<b>111,8</b>	<b>111,3</b>

\* szacunek na podstawie I półrocza, \*\* prognoza

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS i CAAC

Udział eksportu wyrażonego w mleku surowym stanowi 24% skupu mleka oraz 18% produkcji krajowej. Przetwory mleczne z Polski są eksportowane głównie do krajów UE (72%), a głównym odbiorcą są Niemcy.

Skup mleka wzrósł w 2012 r. w porównaniu z rokiem poprzednim o prawie 6% do 9865,2 tys. ton, co znalazło odzwierciedlenie w wielkości produkcji przemysłu mleczarskiego. Zwiększono produkcję większości przetworów mlecznych, w tym największa dynamika wzrostu, dotyczyła serów dojrzewających o 9,8% i pełnego mleka w proszku (o 15,1%) oraz serów topionych (o 9,9%), których wyprodukowano odpowiednio: 312,7, 38,9 i 83,4 tys. t. Produkcję odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) zwiększono o 1,3% do 116 tys. ton. Produkcja serów ogółem wzrosła o 6,8% do prawie 700 tys. ton. Spadek produkcji dotyczył tylko jogurtów (o 7,4% do 468 tys. t) oraz lodów (o prawie 14% do 201 tys. t). Zmniejszoną produkcję

jogurtów częściowo zastąpiły inne napoje fermentowane, których wytworzono w 2012 r. ponad 248 tys. t, a więc o 6,2% więcej niż przed rokiem. W efekcie całkowita produkcja napojów fermentowanych zmalała tylko o 3,1%. (716 tys. ton).

Wysoka dynamika skupu mleka w pierwszej połowie roku przyczyniła się do przekroczenia przez Polskę krajowej kwoty dostaw w roku kwotowym 2012/2013 o 0,15%. Kwotę przekroczyło ponad 57 tys. dostawców hurtowych, a stawka opłaty z tytułu przekroczenia kwoty wyniosła 3,45 zł za 100 kg mleka. Opłata, jaką Polska musi uiścić z tytułu nadprodukcji ponad 14 mln kg mleka, wynosi ponad 4 mln euro (ok. 16,7 mln zł).



Polscy przedsiębiorcy, podobnie jak w innych krajach członkowskich nie korzystali z możliwości sprzedaży masła i OMP w 2012 r. na zapasy interwencyjne. Ceny rynkowe przewyższały bowiem poziom cen interwencyjnych wyznaczonych dla tych produktów. Polscy przedsiębiorcy nie korzystali również z mechanizmu dopłat do prywatnego przechowywania masła. Z tego mechanizmu skorzystali natomiast przedsiębiorcy z 13 państw członkowskich UE, wprowadzając do prywatnych magazynów ogółem 133,3 tys. ton masła, tj. o 31% więcej niż 2011 r.

Sytuacja cenowa na rynku krajowym w pierwszej połowie 2012 r. była niekorzystna, w następstwie pogorszenia koniunktury i spadku cen na światowym rynku mleka. W drugim półroczu ceny systematycznie rosły pod wpływem poprawy koniunktury na światowym rynku. W konsekwencji średnia cena mleka w skupie w 2012 r. wyniosła 119,78 zł/100 kg, OMP kosztowało średnio 9,3 zł/kg, masło w blokach 12,2 zł/kg, a sery długo dojrzewające ok. 13,0 zł/kg. Względem 2011 r. cena skupu mleka była niższa o 1,2%, masło w blokach i sery długo dojrzewające były tańsze odpowiednio o 18% i ok. 1,5%, a cena OMP nie zmieniła się.

W pierwszej połowie 2013 r. tendencje wzrostowe cen zostały utrzymane. W czerwcu 2013 r., względem stycznia 2013 r., najbardziej podrożało masło w blokach i OMP – o prawie 21%, a sery dojrzewające o 3-5%. W lipcu 2013 r. rolnicy za skupione mleko otrzymywali średnio 129,80 zł/100 kg, tj. o 5,1% powyżej średniej ceny ze stycznia 2013 r. oraz o 13,5% więcej niż przed rokiem. Mimo to skup mleka w okresie styczeń-lipiec wyniósł 5776,4 tys. ton i był niższy względem analogicznego okresu 2012 r. o 1,2%.

## Biopaliwa

Podstawowymi biokomponentami wykorzystywanymi w transporcie są bioetanol oraz estry oleju rzepakowego. Do realizacji Narodowego Celu Wskaźnikowego wykorzystuje się coraz większe ilości bio-



komponentów wytwarzanych z krajowych surowców rolnych. Rynek ten stopniowo jest rozwijany, chociaż nie odbywa się to w tempie oczekiwanym przez środowisko producentów rolnych i wytwórców biokomponentów.

Rozwój rynku biopaliw jest wpisany jako jeden z podstawowych elementów polityki klimatycznej Unii Europejskiej. Państwa członkowskie, w tym Polska, zostały zobligowane do wprowadzenia do 2020 r. regulacji, które spowodują, że 10% energii stosowanej w transporcie będzie pochodziło ze źródeł odnawialnych. Za realizację tej polityki odpowiada Minister Gospodarki, ale dla osiągnięcia tego celu niezbędna jest ścisła współpraca i współdziałanie z branżą rolniczą. Rolnictwo bowiem dysponuje bazą surowcową do produkcji biokomponentów i biopaliw.



W Polsce rynek biopaliw i biokomponentów jest uregulowany przepisami ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych. Na mocy tej ustawy powstał Wieloletni program promocji biopaliw lub innych paliw odnawialnych na lata 2008-2014, który został przyjęty przez Radę Ministrów 24 lipca 2007 r. Obecnie obowiązujące przepisy nakładają na producentów paliw obowiązek stosowania biokomponentów w paliwach ciekłych i biopaliwach ciekłych w ilości wynikającej z Narodowego Celu Wskaźnikowego (NCW), który dla 2010 r. wyniósł 5,75%, w 2011 r. – 6,20%, w 2012 – 6,65%, a w 2013 r. – 7,1%. Dopuszcza się możliwość zredukowania zobowiązania dotyczącego tych ilości biokomponentów o 15%, pod warunkiem udokumentowania przez podmioty realizujące NCW, że w danym roku wykorzystają nie mniej niż 70% biokomponentów wytworzonych przez wytwórców z:

1. surowców rolniczych pozyskiwanych z gospodarstwa rolnego położonego na obszarze co najmniej jednego z państw członkowskich UE lub państwa członkowskiego EFTA – na podstawie kontraktacji zawartej między producentem rolnym prowadzącym to gospodarstwo a wytwórcą lub pośrednikiem, lub
2. biomasy pozyskiwanej na podstawie umowy dostawy zawartej między pośrednikiem a wytwórcą, lub
3. surowców rolniczych pozyskiwanych z produkcji własnej wytwórców.

Docelowo wartość wskaźnika NCW w roku 2020 powinna osiągnąć poziom 10%. Zapotrzebowanie ilościowe na biokomponenty wynika zatem z wskaźnika NCW dla danego roku oraz ilości zużywanego

paliwa wykorzystywanego w transporcie. W latach 2008-2012 NCW, był realizowany na wymaganym poziomie, z uwzględnieniem redukcji wynikających ze spełnienia warunków przewidzianych w przepisach ustawy o biokomponentach i biopaliwach ciekłych.

Do wytwarzanych w kraju benzyn zużywa się rocznie około 240 tys. ton bioetanolu. W ostatnich latach ilości bioetanolu wprowadzanego do benzyn utrzymywały się na stabilnym poziomie. Ilość wytworzonego w kraju spirytusu etylowego odwodnionego, stosowanego w benzynach waha się od 130 tys. ton do 160 tys. ton. Udział bioetanolu produkcji krajowej w całkowitej ilości bioetanolu wykorzystywanego w paliwach wynosił w latach 2009-2012 od 55% do 68%. Pozostałą ilość uzupełniano przywozem wewnątrzwspólnotowym lub importem z krajów trzecich, pomimo posiadania zdolności produkcji 600 tys. ton (około 760 mln litrów) bioetanolu. Od 70 do 84% spirytusu rolniczego wytwarzane jest ze zbóż, 10-20% z melasy, 2-5% z ziemniaków oraz 0-5% z owoców i innych surowców.

Bioetanol oraz estry oleju rzepakowego (biokomponenty) wykorzystywane w biopaliwach, muszą spełniać kryteria zrównoważonego rozwoju określone w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniającej i w następstwie uchylającej dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE. Prace nad wdrożeniem tych przepisów prowadzone są w Ministerstwie Gospodarki.

Jednym z etapów wdrażania Dyrektywy było określenie obszarów, z których emisje gazów cieplarnianych związane z uprawą surowców rolniczych są mniejsze niż poziom standardowych emisji określonych w załączniku V do Dyrektywy. Na podstawie oceny dokonanej przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG), stwierdzono, że na całym obszarze Polski, średnie poziomy emisji gazów cieplarnianych związane z uprawą surowców rolnych wykorzystywanych do produkcji biokomponentów spełniają kryteria zrównoważonego rozwoju określone w Dyrektywie, tj. zapewniają redukcję emisji gazów cieplarnianych o minimum 35%. Tym samym cały obszar Polski został wyznaczony jako obszar, na którym mogą być stosowane wartości standardowe emisji. Takie rozwiązanie obniża koszty wyznaczania wartości rzeczywistych emisji, które musieliby wykonywać rolnicy indywidualnie dla każdego gospodarstwa i uprawy, a także upraszcza zasady weryfikacji kryteriów zrównoważonego rozwoju.

**Tabela 20. Ilości paliw płynnych i biokomponentów wprowadzone do obrotu**

Zużycie paliw i biokomponentów w latach 2008-2011						
Rok	Benzyny	ON	Bioetanol	Estry	Zrealizowany poziom NCW w %	Wymagany poziom NCW w %
2008	4 110	10 066	185,6	473,4	3,62	3,45
2009	4 125	10 387	232,2	632,5	4,61	4,60
2010	3 885	10 903	238,0	886,1	5,91	5,75
2011	3 579	11 618	238,3	945,8	6,24	6,20
2012	3 459	10 752	241,0	737,1	5,33	6,65

Źródło: Skorygowane Zbiorcze Raporty Kwartalne Prezesa URE oraz obliczenia własne MRiRW (przy założeniu gęstości: benzyna – 748 kg/m<sup>3</sup>; bioetanol – 791 kg/m<sup>3</sup>; ON – 833/m<sup>3</sup>; ester – 880 kg/m<sup>3</sup>).

Od 2009 r. maleje zużycie paliw silnikowych. W 2012 r. zmniejszyło się globalne zużycie estrów przy zasadniczo stabilnym poziomie wykorzystania bioetanolu (tabela 18). Zakładając, że w 2012 r. 100% biokomponentów miałyby pochodzić z krajowej produkcji, do ich wytworzenia należałoby przeznaczyć odpowiednio: na bioetanol – około 800 tys. ton zbóż oraz dla produkcji estrów – około 1 840 tys. ton rzepaku. Uwzględniając krajową produkcję zbóż szacowaną na poziomie 28,4 mln ton oraz zużycie krajowe na cele

paszowe i żywnościowe, pokrycie krajowego zapotrzebowania na surowce do produkcji bioetanolu nie stanowiłoby problemu. W przypadku rzepaku, którego produkcja w 2012 r. wyniosła około 1,9 mln ton oraz zapotrzebowaniu na rzepak do celów spożywczych (ok. 1 mln t.), pokrycie zapotrzebowania na ten surowiec do celów biopaliwowych wymagałoby jego importu lub pokrycia części zapotrzebowania na estry z innych źródeł niż krajowe dostawy. W dalszej perspektywie rozwój upraw rzepaku w kraju będzie musiał następować przede wszystkim poprzez wzrost plonowania. W ocenie ekspertów przekroczenie powierzchni upraw rzepaku ponad 1-1,2 mln ha będzie trudne do osiągnięcia ze względu na uwarunkowania agro-klimatyczne kraju. Wykorzystanie krajowych mocy produkcyjnych estrów metylowych w 2012 r. w porównaniu do 2011 r. zwiększyło się z 42,6% do 59,5%, a bioetanolu z 21,83% do 28,4%, pomimo spadku wykorzystania estrów w paliwach silnikowych.

## Biogaz rolniczy

Produkcja rolnicza może stanowić ważne źródło surowców dla produkcji energii odnawialnej. Mając na uwadze podstawowy cel rolnictwa, jakim jest zabezpieczenie potrzeb żywnościowych, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi szczególną wagę przykładą do wykorzystania do celów energetycznych w pierwszej kolejności:

- produktów ubocznych i pozostałości z rolnictwa;
- produktów ubocznych i pozostałości z przemysłu rolno-spożywczego;
- płynnych i stałych odchodów zwierzęcych;
- roślin energetycznych.

Najbardziej efektywnym sposobem wykorzystania tych substratów jest poddanie ich procesowi fermentacji metanowej w biogazowniach rolniczych. Produkcja energii z biogazu rolniczego przynieść może wiele korzyści, m.in. dla obszarów wiejskich, w tym::

- poprawę bezpieczeństwa energetycznego,
- oparcie znaczącej części dostaw gazu oraz energii elektrycznej na lokalnych wytwórniach biogazu,
- realizację zobowiązań międzynarodowych, określonych w przyjętych celach środowisko-klimatycznych, w oparciu o lokalnie dostępne surowce,
- wytwarzanie istotnych ilości energii z surowców nie konkurujących
- z żywnością, takich jak: produkty uboczne rolnictwa, płynne i stałe odchody zwierzęce oraz pozostałości przemysłu rolno-spożywczego nie wymagające termicznego przetworzenia lub utylizacji,
- wzrost przychodów rolniczych na skutek wykorzystania produktów, które dotychczas w większości nie miały cech towaru, oraz sprzedaży nadwyżek produkowanej energii,
- pozyskanie przyjaznych dla środowiska substancji pofermentacyjnych, możliwych do rolniczego wykorzystania,
- energetyczne wykorzystanie pozostałości i odpadów organicznych, które podlegają niekontrolowanym procesom gnilnym emitując do środowiska gazy określane jako cieplarniane.

Według badań Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego (ITP), realnie dostępny potencjał surowcowy produkcji biogazu, zawarty w produktach ubocznych rolnictwa i pozostałościach przemysłu rolno – spożywczego, wynosi rocznie:

- z produktów ubocznych produkcji rolnej – około 1 540 mln m<sup>3</sup>;
- z produktów ubocznych przetwórstwa rolno-spożywczego – około 100 mln m<sup>3</sup>.

Trwałe użytki zielone (TUZ) również mogą być istotnym źródłem surowca do produkcji biogazu. ITP szacuje, że z TUZ możemy wykorzystać na cele energetyczne, co najmniej 2 300 tys. ton traw rocznie. Wielkości takie uzyskujemy przy założeniu, że są to uprawy nienawożone, oparte na naturalnej żyzności gleb, a pozyskiwana na cele energetyczne biomasa, jest wykorzystywana bez szkody dla produkcji pasz. Zasoby energii zawartej w runi trwałych użytków zielonych oraz możliwości wytwarzania z nich biogazu są zatem znaczne (łącznie około 1,1 – 1,7 mld m<sup>3</sup>/rok). Ważnym surowcem do produkcji biogazu są odchody zwierzęce. Szacuje się, że w gospodarstwach polskich powstaje rocznie 35 38 mln m<sup>3</sup> gnojowicy, z której co najmniej 20 % może być wykorzystana do wytwarzania biogazu. Cennym substratem jest również obornik.

Potencjał energetyczny krajowego rolnictwa jest zatem duży i docelowo, po uzupełnieniu produkcją z upraw specjalnych, bez szkody dla produkcji żywności umożliwi pozyskanie surowców (substratów) niezbędnych do wytworzenia około 5 – 6 mld m<sup>3</sup> biogazu rocznie, o czystości gazu ziemnego wysokometanowego.

Dostrzegając potencjał krajowego rolnictwa, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi przygotował Założenia programu rozwoju biogazowni rolniczych w Polsce, które stanowiły podstawę do przygotowania przez resort gospodarki Kierunków rozwoju biogazowni rolniczych w Polsce na lata 2010-2020. Dokument ten został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 r. Przewiduje się, że w wyniku realizacji tego programu nastąpi w najbliższych latach wzrost zainteresowania inwestycjami w biogazownie rolnicze.

Wśród mechanizmów przewidzianych w dokumencie zakłada się likwidację barier legislacyjnych ułatwiających prowadzenie procesu inwestycyjnego i prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych. Jeszcze przed przyjęciem przez Rząd Kierunków podjęte i zakończone zostały prace nad nowelizacją Prawa energetycznego. W wyniku dokonanych zmian wprowadzone zostało wsparcie dla biogazu rolniczego w postaci świadectwa pochodzenia na biogaz rolniczy oczyszczony do jakości gazu ziemnego i wprowadzony do sieci dystrybucyjnej, określono warunki przyłączania biogazowni rolniczych do sieci energetycznej oraz zwolniono producentów biogazu rolniczego z konieczności posiadania koncesji na wytwarzanie energii elektrycznej z biogazu – w jej miejsce wprowadzono konieczność wpisu do rejestru wytwórców biogazu rolniczego.

W ramach kolejnych uproszczeń związanych z realizacją procesu inwestycyjnego, instalacje biogazu rolniczego o mocy do 500 kW zostały wyłączone z grupy przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, co zwalnia tego typu przedsięwzięcia z obowiązku wykonywania raportu oddziaływania na środowisko. Powyższe wyłączenie zawarto w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Wprowadzone zostały również ułatwienia dla nawozowego zagospodarowania produktów pofermentacyjnych z produkcji biogazu rolniczego. Dla substancji powstających w procesie beztlenowego rozkładu obornika, gnojówki, gnojowicy, odpadów roślinnych pochodzących z rolnictwa i przetwórstwa rolno – spożywczego, wprowadzono ułatwienia polegające na umożliwieniu nawozowego wykorzystania tych substancji na analogicznych zasadach jakie obowiązują dla nawozów naturalnych (bez konieczności spełniania dodatkowych formalności). Takie rozwiązanie zostało wprowadzone rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie procesu odzysku R10. Propozycje kolejnych ułatwień dla realizacji nowych inwestycji polegających na budowie biogazowni rolniczych zostały zawarte w projekcie ustawy o odnawialnych źródłach energii.

W funkcjonujących biogazowniach rolniczych, w 2011 r. przedsiębiorstwa energetyczne wytworzyły 36,3 mln m<sup>3</sup>, natomiast w 2012 r. – 73,14 mln m<sup>3</sup> biogazu rolniczego, który w całości został przeznaczony do wytworzenia energii elektrycznej oraz ciepła. Łącznie z biogazu rolniczego w 2011 r. wyprodukowano 73,43 GWhe energii elektrycznej, z czego 54,18 GWhe zostało wprowadzonych do sieci elektroenergetycznej, w 2012 r. było to odpowiednio 141,79 GWhe oraz 109,23 GWhe. Pozostała ilość została zużyta w procesach technologicznych wytwarzania biogazu rolniczego, na potrzeby własne przedsiębiorstw energetycznych lub wykorzystana w inny sposób (np. sprzedaż odbiorcy końcowemu). W wyniku spalania

biogazu rolniczego w układach kogeneracyjnych, w 2011 r. uzyskano ponad 82,63 GWht ciepła (w 2012 r. – 160 GWht), które wykorzystane zostało głównie dla potrzeb procesów technologicznych biogazowni rolniczych lub przedsięwzięć bezpośrednio z nimi związanych, np. ogrzewania budynków inwentarskich.

Tabela 21. Zapotrzebowanie na substrat do biogazowni rolniczej w zależności od proporcji substratu kiszonki do gnojowicy.

Zainstalowana moc [kWe]	Zapotrzebowanie na biogaz [m <sup>3</sup> ]	kiszonka stanowi 100 % substratu		kiszonka stanowi 70% substratu, pozostałe 30% gnojowica			
		zapotrzebowanie na kiszonkę		zapotrzebowanie na kiszonkę		zapotrzebowanie na gnojowicę	
		ton	ha	ton	ha	ton	SD (sztuk dużych)
1000	3 650 000	21 000	440	14 700	308	40 556	1 763
500	1 825 000	10 500	220	7 350	154	20 278	882
300	1 095 000	6 300	132	4 410	92	12 167	529
200	730 000	4 200	88	2 940	62	8 111	353
100	365 000	2 100	44	1 470	30	4 056	176
50	182 500	1 050	22	735	15	2 028	88
30	110 606	636	13	445	9	1 229	53
20	73 000	420	8	294	6	811	35
10	36 500	210	4	147	3	406	18
5	18 250	105	2	74	1	203	9

Źródło: Obliczenia MRiRW na podstawie danych eksploatacyjnych (L. Ciużyński) oraz IBMER.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi szczególną wagę przywiązuje do rozwoju biogazowni rolniczych jako rozproszonych, niewielkich źródeł wytwarzania energii odnawialnej. W podejmowanych działaniach podkreśla więc konieczność objęcia szczególnym wsparciem niewielkich, rolniczych instalacji o mocy poniżej 500 kW. Wielkość instalacji determinuje nie tylko jej koszt, ale również zapotrzebowanie na surowiec (tabela 19). Biogazownia działająca w modelu substratowym 70-30 (70% kiszonki, 30% gnojowicy) o mocy elektrycznej 100 kW potrzebuje około 31 ha użytków rolnych do produkcji kiszonki, pomijając konieczność pokrycia zapotrzebowania paszowego zwierząt (176 sztuk dużych) produkujących odchody możliwe do wykorzystania w biogazowni. Dopiero taka ilość substratu pozwoli zapewnić produkcję adekwatną do mocy, czyli na poziomie 365 tys. m<sup>3</sup> biogazu rolniczego. W działaniach informacyjnych kierowanych do potencjalnych inwestorów ministerstwo szczególną wagę przywiązuje do wskazania zalet wykorzystania biomasy pochodzenia rolniczego ze względu na jej skład, bezpieczny dla środowiska naturalnego oraz zdrowia i życia ludzi i zwierząt, rozwiązania krajów rozwiniętych w zakresie ilości i technologii pozyskiwania biogazu rolniczego oraz zwiększenie konkurencyjności gospodarstw rolnych i ich przychodów, wynikające z oszczędności kosztów utylizacji czy składowania substratu, pozyskiwania zbywalnych świadectw pochodzenia oraz sprzedaży nadwyżek energii elektrycznej do sieci. Jednocześnie ministerstwo informuje zainteresowanych, że każda decyzja inwestycyjna powinna być poprzedzona szczegółową analizą dostępności surowca zapewniającą uzyskanie efektu ekologicznego i ekonomicznego w całym cyklu produkcji biogazu, m.in. poprzez ocenę odległości, na jaką substrat oraz pozostałości pofermentacyjne będą transportowane.

# PROGRAM POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ



Program Poznaj Dobrą Żywność (PDŻ) to program promujący jakość żywności. Celem Programu Poznaj Dobrą Żywność jest kreowanie pozytywnego wizerunku artykułów rolno-spożywczych wysokiej jakości wśród krajowych i zagranicznych konsumentów. Znak Poznaj Dobrą Żywność umieszczany na opakowaniu, ma ułatwiać konsumentowi dokonanie wyboru wśród wielu podobnych produktów, jakie znajdują się na półkach sklepowych. Konsument otrzymuje informację o tym, że wybrany przez niego produkt jest wytworzony ze sprawdzonych surowców, że znajduje się w nim niewiele substancji dodatkowych oraz że jest prawidłowo oznakowany. Oznaczenie produktu znakiem PDŻ, to również szansa na promocję produktów i firm zarówno w kraju, jaki i za granicą, poprzez wzmocnienie prestiżu firm i renomy produktów.

## Procedura Programu Poznaj Dobrą Żywność

O wyróżnienie znakiem Programu PDŻ mogą ubiegać się producenci i przetwórcy artykułów rolno-spożywczych, bez względu na ich wielkość i formę własności. Jednym z wymogów uczestnictwa w Programie jest prowadzenie działalności gospodarczej na terenie Unii Europejskiej. Producent zainteresowany wyróżnieniem swojego produktu znakiem PDŻ może w dowolnym momencie zwrócić się do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o wszczęcie postępowania, którego efektem jest nadanie Znak PDŻ. Do wyróżnienia można zgłosić dowolną liczbę produktów. Znak PDŻ przyznawany jest tylko tym wyrobom, które spełnią kryteria Programu i otrzymają pozytywną rekomendację Kolegium Naukowego ds. jakości produktów żywnościowych Programu Poznaj Dobrą Żywność, powołanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W skład Kolegium wchodzi specjaliści z dziedziny przetwórstwa żywności, żywienia, medycyny, hodowli roślin i zwierząt, a także prawa i ekonomii. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi nadaje produktowi spełniającemu wymagania programu znak PDŻ na okres 3 lat.

**Znak PDŻ Poznaj Dobrą Żywność przyznawany jest następującym grupom produktów:**

1. mięso i produkty mięsne;
2. mleko i produkty mleczne;
3. ryby, owoce morza i ich przetwory;
4. jaja i przetwory jajczarskie;
5. miody;
6. tłuszcze spożywcze;
7. przetwory zbożowe, strączkowe i okopowe;



8. owoce, warzywa, grzyby i ich przetwory;
9. wyroby cukiernicze i ciastkarskie;
10. zioła i przyprawy;
11. środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego;
12. wyroby mieszane i przetworzone na bazie wyżej wymienionych produktów;
13. wody i napoje bezalkoholowe;
14. napoje alkoholowe;
15. inne.

Program Poznaj Dobrą Żywność to również działania informacyjno-promocyjne. Działania te popularyzują znak PDŻ wśród konsumentów, producentów i przetwórców oraz handlowców i dystrybutorów żywności. Służą przekazywaniu rzetelnych i wiarygodnych informacji o polskich produktach rolno-spożywczych oraz upowszechnieniu wiedzy o korzyściach wynikających z uczestnictwa w Programie PDŻ. Działania promocyjne Programu to także informowanie konsumentów o warunkach pozyskiwania surowców, technologiach wytwarzania i systemach nadzoru nad jakością i bezpieczeństwem żywności oraz zasadach prawidłowego znakowania produktów. W ramach działań promocyjnych popularyzujących Program PDŻ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi bierze czynny udział w licznych krajowych i zagranicznych wydarzeniach wystawienniczo-targowych. Działania promocyjne Programu PDŻ obejmują formy promocji służące zwiększaniu rozpoznawalności znaku i popularyzacji produktów nim oznaczonych, którymi są: promocje w sieciach handlowych, reklama w czasopismach oraz programach telewizyjnych i radiowych, a także masowe imprezy plenerowe.

Wnioski umożliwiające zgłoszenie artykułu rolno-spożywczego do Programu PDŻ oraz wykaz niezbędnych do oceny załączników dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakładce Poznaj Dobrą Żywność, a szczegółowe informacje można uzyskać pod adresem:

### **Ministerstwo Rolnictwa Rozwoju Wsi**

#### **Program POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ**

ul. Wspólna 30

00-930 Warszawa

tel.: 22 623 16 30; 22 623 18 10,

fax: 22 623 16 08

e-mail: [pdz@minrol.gov.pl](mailto:pdz@minrol.gov.pl)

Internet: [www.minrol.gov.pl](http://www.minrol.gov.pl)

# POLSKIE PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE

Wielu rolników obawiało się konkurencji z państw bardziej rozwiniętych, kiedy Polska przystępowała do Unii Europejskiej w 2004 r. Bardzo szybko okazało się jednak, że to co początkowo budziło obawy i kreowało kompleksy, stało się zaletą. Rozdrobnienie i niski stopień chemizacji polskiego rolnictwa powoduje, że ma ono naturalne predyspozycje do produkcji żywności wysokojakościowej, ekologicznej i naturalnej – poszukiwanej na europejskich stołach. Dzięki specyficznej wiedzy i umiejętnościom przekazywanym wśród rolników z ojca na syna, producenci już w domu rodzinnym uczą się naturalnego, ekologicznego gospodarowania. W taki sposób wytworzony surowiec jest następnie w tradycyjny, unikalny sposób przetwarzany – stając się tym samym produktem najwyższej jakości oraz chlubą i wizytówką obszaru, z którego pochodzi.

## Lista Produktów Tradycyjnych

W celu identyfikacji takich produktów, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi Listę Produktów Tradycyjnych. Została ona utworzona w 2004 r. i jest skarbnicą wiedzy o polskich produktach tradycyjnych. Na Listę wpisywane są takie produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz są elementem tożsamości społeczności lokalnej. O znaczeniu Listy i jej popularności świadczy fakt, że do dnia 31 grudnia 2012 r. zostało na nią wpisanych 1025 produktów.

## Produkty chronione w Unii Europejskiej

Realizowana w Unii Europejskiej polityka jakości żywności stała się wielką szansą, którą do tej pory polscy rolnicy z powodzeniem wykorzystują. Świadczy o tym m.in. stopniowo zwiększająca się liczba produktów aplikujących o rejestrację, jako oznaczenia geograficzne i tradycyjne specjalności. Segment żywności regionalnej i tradycyjnej rozwija się w Polsce dynamicznie i coraz większa liczba producentów chce wytwarzać żywność wysokiej jakości. Z myślą o nich w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przygotowano specjalne środki wsparcia. Zainteresowanie to wynika także z faktu, że wytwarzanie, ochrona i promocja żywności wysokiej jakości odgrywają w Unii Europejskiej znaczącą rolę. Głównymi celami unijnej polityki jakości żywności są: promowanie zróżnicowanej produkcji rolnej, ochrona nazw produktów przed nadużywaniem i imitacją oraz pomaganie konsumentom w zrozumieniu szczególnego charakteru zarejestrowanych produktów. To właśnie one wprowadzają nasze tradycyjne smaki i wysoką jakość do europejskiego dziedzictwa kulinarnego.

Do chwili obecnej w unijnym systemie chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności zarejestrowano 36 nazw polskich produktów, z czego 9 jako Chronione Nazwy Pochodzenia, 18 jako Chronione Oznaczenia Geograficzne i 9 pod znakiem Gwarantowana Tradycyjna Specjalność. Jeden wniosek czeka na rejestrację przez Komisję Europejską jako ChOG.

## Produkty regionalne i tradycyjne rejestrowane są jako:



**Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP)** – jakość produktu lub jego cechy charakterystyczne powinny być głównie lub wyłącznie związane z tym szczególnym otoczeniem geograficznym i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi oraz ludzkimi, takimi jak klimat, jakość gleby lub lokalne know-how. Ze względu na wymagania dotyczące produkcji, przetwarzania i przygotowywania produkt ubiegający się o ChNP musi posiadać bardzo silny związek z regionem. Cały proces produkcji powinien odbywać się na wyznaczonym obszarze geograficznym, łącznie z pozyskiwaniem surowców.

Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChNP: bryndza podhalańska, oscypek, redykotka, wiśnia nadwiślanka, podkarpacki miód spadziowy, karp zatorski, fasola „Piękny Jas” z Doliny Dunajca/ fasola z Doliny Dunajca, fasola wrzawska, miód z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny.



**Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG)** oznacza nazwę produktu, którego jakość, renoma lub inne cechy charakterystyczne są wynikiem danego pochodzenia geograficznego. Co najmniej jeden z etapów produkcji danego wyrobu odbywa się na obszarze do którego odnosi się jego nazwa.

Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChOG: miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie, truskawka kaszubska lub kaszëbskò malëna, fasola karczyska, miód kurpiowski, kiełbasa lisecka, susza sechlońska, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, sliwka szydłowska, chleb prądnicki, miód drahimski, jabłka grójeckie, kołocz śląski/kołacz śląski, ser koryciński swojski, jagnięcina podhalańska. Cebularz lubelski – aplikuje o rejestrację jako ChOG.



**Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS)** oznacza tradycyjny produkt rolny lub środek spożywczy otrzymany z zastosowaniem tradycyjnego sposobu produkcji, przetwarzania lub składu oraz wytworzony z tradycyjnie stosowanych surowców lub składników. Za tradycyjny uważa się produkt będący w użyciu przez co najmniej 30 lat.

Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako GTS: staropolskie miody pitne (półtorak, dwójniak, trójniak i czwórniak), olej rydzowy, pierekaczewnik, kiełbasa jałowcowa, kiełbasa myśliwska, kabanosy.

### Korzyści ze stosowania ChNP, ChOG oraz GTS

Rejestracja nazwy produktu jako oznaczenia geograficznego, nazwy pochodzenia lub gwarantowanej tradycyjnej specjalności gwarantuje, że nikt na terenie całej Unii Europejskiej nie może bezprawnie używać w obrocie zarejestrowanej nazwy. Prawo do używania znaku graficznego oraz zarejestrowanej nazwy mają wyłącznie producenci, którzy pochodzą z zarejestrowanego terytorium wytwarzający produkt zgodnie ze specyfikacją na określonym obszarze geograficznym. Przyznanie oznaczenia chroni zatem producentów przed nieuprawnionym wykorzystywaniem nazwy produktu i pozwala na podkreślenie unikalności produktu, natomiast konsumentom dostarcza rzetelnej wiedzy o pochodzeniu produktów i ich cechach oraz tradycyjnych metodach produkcji.

### Kontrola i certyfikacja

Bardzo ważnym elementem systemu ChNP, ChOG i GTS jest zapewnienie wysokiej jakości produktu, która jest potwierdzana w drodze kontroli. Kontrola procesów wytwarzania, przetwarzania i przygotowywania produktów zarejestrowanych jako ChNP, ChOG lub GTS dokonywana jest na wniosek samych producentów, przez wojewódzkiego inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych albo upoważnione jednostki certyfikujące. Producenci dokonują wyboru organu kontrolującego oraz ponoszą koszty kontroli. Zakres oraz częstotliwość kontroli zależą od specyfiki procesu produkcyjnego danego produktu. Aktualna lista upoważnionych jednostek certyfikujących dostępna jest na stronie internetowej: [www.minrol.gov.pl](http://www.minrol.gov.pl).

Producenci, którzy wytwarzają swoje produkty zgodnie z zarejestrowaną specyfikacją otrzymują certyfikat zgodności lub świadectwo jakości. Jest to równocześnie potwierdzenie dla konsumentów, że otrzymują produkt o wysokiej, gwarantowanej jakości. Zgodnie z raportem Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, w 2012 r. wydano 330 certyfikatów i świadectw potwierdzających zgodność procesu produkcji ze specyfikacją, natomiast wg stanu na 31.12.2012 r., 335 producentów zostało upoważnionych do wprowadzania do obrotu produktów ChNP, ChOG i GTS.

# ROLNICTWO EKOLOGICZNE



Ideą produkcji ekologicznej jest dostosowanie jej zasad do stanu sanitarnego, regionalnych różnic klimatycznych i warunków lokalnych, stopnia rozwoju i szczególnych praktyk hodowlanych. Ważne jest też dążenie do utrzymywania i poprawy stabilności i różnorodności biologicznej gleby, zapobieganie i zwalczanie erozji oraz odżywanie roślin głównie poprzez jej ekosystem.

Produkcja w ekologicznym gospodarstwie rolnym prowadzona jest zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W szczególności produkcja ta polega na stosowaniu prawidłowego płodozmianu i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności oraz doboru gatunków i odmian roślin, a także gatunków i ras zwierząt, uwzględniając ich naturalną odporność na choroby i przystosowanie do warunków klimatyczno-lokalnych. Tak więc gospodarstwa ekologiczne to nie tylko zadbane gospodarstwa rolne, troszczące się o ochronę środowiska jak też o dobrostan zwierząt, produkujące urozmaicony asortyment warzyw, owoców i wysokiej jakości produktów, to także gospodarstwa wymagające znacznych nakładów finansowych oraz stałej, systematycznej kontroli i ogromu pracy własnej, włożonej w ich utrzymanie i rozwój. Gospodarowanie metodami ekologicznymi jest przedsięwzięciem bardzo trudnym, wymagającym bezwzględnego zaangażowania i wbrew pozorom dużych nakładów finansowych, na co nie każdy chce się decydować.

Po wielkiej fascynacji świata produkcją żywności w warunkach przemysłowych – konsument coraz częściej stwierdza, że tylko żywność powstała w warunkach zbliżonych do naturalnych spełni jego oczekiwania. Warunki strukturalne, środowiskowe, społeczne i historyczne powodują, że polskie rolnictwo jest predestynowane do stosowania ekologicznych metod produkcji żywności. Polska jest krajem, w którym zużycie chemicznych środków produkcji w rolnictwie było niższe niż w większości krajów europejskich, co sprawiło, że jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie oraz jej bioróżnorodność należą do najlepszych w Europie. Co znacznie ułatwia rolnikom podejmowanie produkcji żywności metodami ekologicznymi.

Rolnictwo ekologiczne stanowi jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi rolnictwa na świecie, a zwłaszcza w Unii Europejskiej. Pod koniec lat 90. w Polsce nastąpił wzrost zainteresowania tą dziedziną rolnictwa. Początkowo rolnictwo ekologiczne rozwijało się jako ruch społeczny. Od 2004 r. gospodarstwa ekologiczne są wspierane w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich. Najnowsze dane wskazują, że rolnictwo ekologiczne w Polsce stale się rozwija, o czym świadczyć może ciągle zwiększająca się liczba gospodarstw ekologicznych. Według danych na dzień 31 grudnia 2012 r., kontrolą jednostek certyfikujących objętych było w Polsce ponad 26 tys. producentów ekologicznych, w tym 25,9 tys. gospodarstw gospodarujących na ponad 650 tys. ha. Było to o około 10% więcej niż w 2011 r. W 2012 roku zarejestrowano także 312 ekologicznych przetwórci żywności. Najwięcej ekologicznych gospodarstw rolnych było w województwach: warmińsko-mazurskim (3 803), zachodniopomorskim (3 600), i podlaskim (2 932). Ze względu na liczbę przetwórci dominuje województwo mazowieckie (59), wielkopolskie (42) oraz lubelskie (36).

Największa powierzchnia użytkowana ekologicznie w 2012 r. znajdowała się w województwie zachodniopomorskim (135 366,80 ha), warmińsko-mazurskim (112 945,30 ha) oraz podlaskim (56 367,30 ha). Powierzchnia upraw użytkowanych zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym wyniosła w 2012 roku sumie ponad 661 tys. ha. Jest to ponad 9% wzrost w odniesieniu do 2011 r. W okresie 2003 - 2012 powierzchnia użytków ekologicznych wzrosła 10-krotnie i obecnie stanowi ok. 3,2% całej powierzchni użytkowanej rolniczo w Polsce. Średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych przekracza obecnie 25 ha przy średniej krajowej ok. 10 ha dla gospodarstw konwencjonalnych.

Produkcja ekologiczna w Polsce skupia się przede wszystkim na produkcji roślinnej. Główny produkt ekologiczny w tym sektorze produkcji stanowią trwałe użytki zielone, dalej użytki zielone na pasze, zboża, uprawy wieloletnie, warzywa i rośliny strączkowe. W przypadku produkcji zwierzęcej pierwsze miejsce zajmuje drób nieśny, dalej drób rzeźny, bydło mleczne oraz mięsno-mleczne i trzoda chlewna. W przypadku produktów pochodzenia zwierzęcego zdecydowaną większość stanowi produkcja mleka krowiego. Na uwagę zasługuje przetwórstwo polskich produktów ekologicznych. Główny towarem przetwórczym są wędliny ekologiczne, nabiał oraz soki z ekologicznych owoców i warzyw.

Określenie „ekologiczny”, „bio”, „organic”, „produkt ekologiczny” czy „produkt rolnictwa ekologicznego” oznacza że produkt, w taki sposób oznakowany, został wytworzony zgodnie z ekologicznymi metodami produkcji przez podmiot, który jest objęty systemem kontroli i posiada potwierdzający to certyfikat wydany przez upoważnioną do tego jednostkę certyfikującą. Produkty oraz żywność, wytworzone w okresie konwersji (przestawiania się), nie są jeszcze uznawane za produkty ekologiczne i nie mogą być oznakowane unijnym logo. Od 1 lipca 2010 r. obowiązuje nowe logo rolnictwa ekologicznego, które musi znajdować się na wszystkich paczkowanych produktach ekologicznych, które zostały wyprodukowane przez producentów państw członkowskich Unii Europejskiej zgodnie z wymogami kontroli produkcji ekologicznej UE. Stosowanie tego logo od 1 lipca 2012 r. jest obowiązkowe.

## Kontrola i certyfikacja

Ustanowiony w Polsce system kontroli i certyfikacji dla rolnictwa ekologicznego daje konsumentom pewność, że produkty ekologiczne są wytwarzane zgodnie z wymogami określonymi w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego. Ten system pozwala na śledzenie każdego produktu na wszystkich etapach produkcji, przygotowania i dystrybucji – począwszy od produkcji pierwotnej produktów ekologicznych poprzez przechowywanie, przetwarzanie, transport, sprzedaż oraz zaopatrzenie ostatecznego konsumenta. Ważnym elementem systemu produkcji metodami ekologicznymi jest zagwarantowanie, iż produkty oznakowane jako ekologiczne zostały wytworzone zgodnie z obowiązującymi wymogami. Każdy z producentów ekologicznych musi znajdować się pod kontrolą w ramach systemu, który tworzą:

1. Jednostki certyfikujące upoważnione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego, zgodnie z normą PN-EN 45011 do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności na prowadzenie produkcji metodami ekologicznymi. Według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. upoważnionych do kontroli i certyfikacji jest 10 jednostek certyfikujących, które uzyskały certyfikaty akredytacji wydane przez Polskie Centrum Akredytacji.
2. Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, sprawująca państwowy nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi. W celu sprawowania efektywnego nadzoru nad jednostkami certyfikującymi oraz nad rynkiem rolnictwa ekologicznego Inspekcja Weterynaryjna, Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa oraz Inspekcja Handlowa są zobowiązane do współpracy z Inspekcją Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.
3. Polskie Centrum Akredytacji PCA – organ udzielający akredytacji i odpowiedzialny za akredytację jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym.

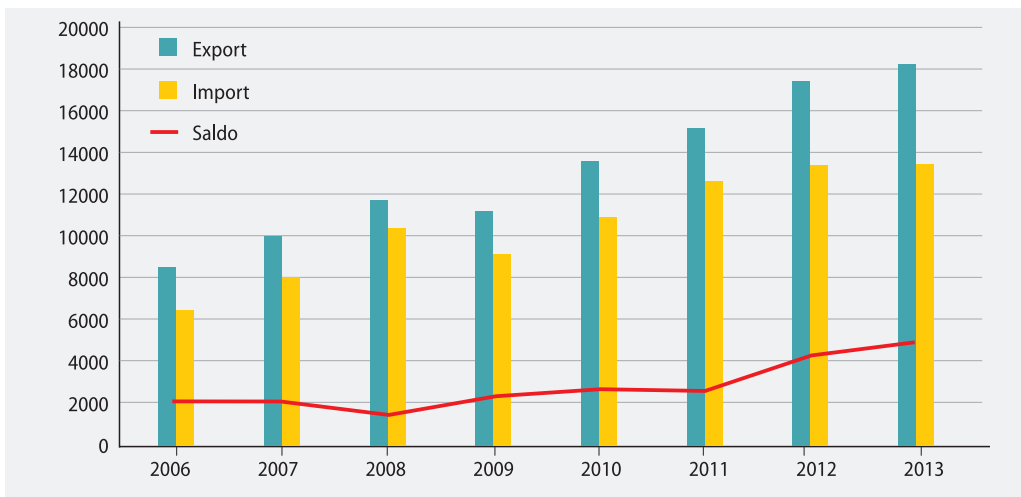
Aktualna lista upoważnionych jednostek certyfikujących wraz z zakresami upoważnienia dostępna jest na stronie internetowej: [www.minrol.gov.pl](http://www.minrol.gov.pl).

# HANDEL ZAGRANICZNY

## Ogólna ocena

Polski sektor rolno-spożywczy okazał się bardziej odporny na wpływ kryzysu ekonomicznego niż pozostałe sektory krajowej gospodarki. W porównaniu z poprzednim rokiem, w 2012 r. dynamika wzrostu eksportu rolno-spożywczego nieznacznie wzrosła, a po stronie importu znacznie zmalała. Na wynikach całego roku zaważył rozwój eksportu w drugiej połowie 2012 r., choć umocnienie się złotego w stosunku do euro, w porównaniu z pierwszą połową roku i z analogicznym okresem 2011 r., spowolniło wzrost wywozu. Na wymianę handlową wpływ miała także sytuacja rynkowa po zbiorach produktów roślinnych w 2012 r. W kraju wzrosły nadwyżki, a w Europie Zachodniej, na skutek słabszych zbiorów, zwiększył się popyt importowy, ceny produktów rolnych były wysokie.

Handel zagranicznymi artykułami rolno-spożywczymi w mln euro



Wartość eksportu towarów rolno-spożywczych wyniosła 17,89 mld EUR i była o 18,1% większa niż w 2011 r., a importu 13,56 mld EUR (7,3%). Nadwyżka w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi osiągnęła 4,33 mld EUR, wobec 2,60 mld EUR w 2011 r. Wzrosło znaczenie sektora rolno-spożywczego w bilansie handlowym Polski. Udział handlu rolno-spożywczego w eksporcie i imporcie ogółem wzrósł odpowiednio do 12,5 i 8,8% wobec 11,1 i 8,3% w 2011 r. Nadwyżka w handlu rolno-spożywczym stanowi ponad 40% (41%) wielkości deficytu w handlu ogółem. Handel zagraniczny jest także ważnym czynnikiem stabilizującym krajowe rynki żywnościowe. W warunkach umiarkowanego wzrostu, bądź stagnacji popytu wewnętrznego, eksport produktów rolno-spożywczych jest bardzo ważnym kanałem zagospodarowania nadwyżek. Jednocześnie stanowi bardzo ważne źródło przychodów dla krajowego przemysłu spożywczego, ponieważ znaczna część przyrostu produkcji krajowej jest sprzedawana za granicą. To z kolei ma pozytywny wpływ na koniunkturę w wielu branżach rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego. Ponad 30% produkcji przemysłu rolno-spożywczego skierowano w 2012 r. na eksport, wobec 29,1% w 2011 r. i 13,7% przed wejściem do UE. Przewodzą w tym względzie następujące branże: produkcja herbaty i kawy (ponad 90% wartości sprzedaży trafia na rynki zagraniczne), przemysł tytoniowy (około 90%), produkcja przetworów ziemniaczanych łącznie ze skrobią (prawie 70%), produkcja ryb i przetworów rybnych (ponad 66%), produkcja pieczywa cukierniczego o przedłużonej trwałości oraz przetworów owocowo-warzywnych (ponad 60%)<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Raport PW nr 40 Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (2), Warszawa, IE

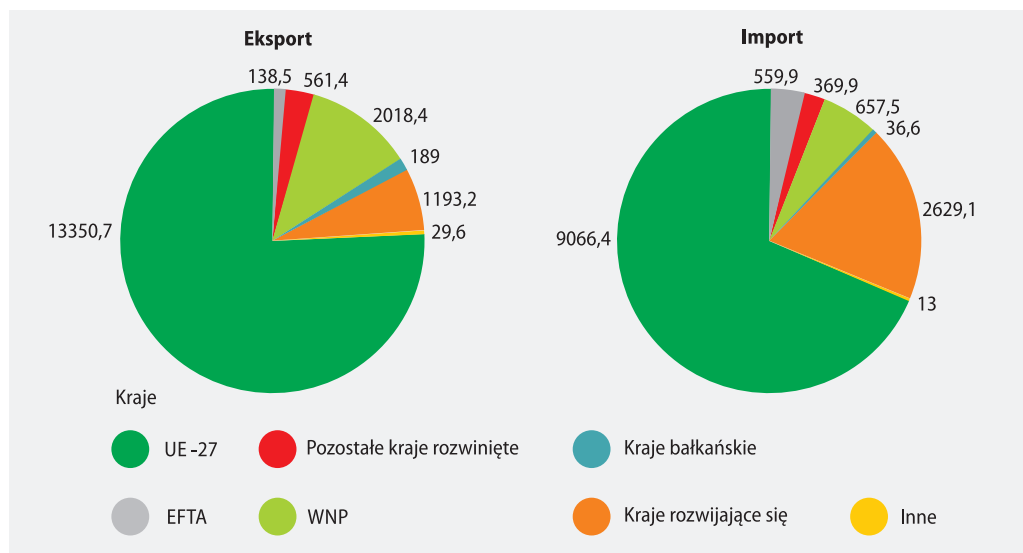


Wskaźnik pokrycia wartości importu eksportem w obrotach produktami rolno-spożywczymi po raz kolejny wzrósł do 135% z 121% w roku poprzednim i w dalszym ciągu był znacznie wyższy niż w handlu ogółem (93 wobec 90% w 2011 r.).

## Struktura geograficzna

Obroty handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi ze wszystkimi grupami państw były wyższe niż w 2011 r. w tym szczególnie z krajami Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) oraz pozostałymi krajami rozwiniętymi. Wartość eksportu rolno-spożywczego do krajów UE-27 wyniosła w 2012 r. 13,8 mld EUR i była o 15,6% (1,9 mld EUR) większa niż przed rokiem. Udział Wspólnoty w polskim eksporcie zmalał o 1,3 pkt. proc. do 76,9%.

Rys. 10. Udział poszczególnych ugrupowań w wartości eksportu i importu



Zwiększył się eksport do większości państw członkowskich, w tym największy do Austrii o 33,8%, na Słowację o 29,5%, do Hiszpanii o 31,2%, Wielkiej Brytanii o 27,0% i Francji o 22,4%. Spośród ważniejszych odbiorców zmalał eksport do Belgii (o 15%), Irlandii i do Turcji. Niemcy stanowią największy rynek zbytu polskich produktów rolno-spożywczych (udział Niemiec wyniósł prawie 22% całego eksportu rolno-spożywczego).

Po przejściowym spadku w 2011 r., dynamika eksportu rolno-spożywczego do krajów WNP w 2012 r. znacząco wzrosła o 32,1% do 2,02 mld EUR. Udział tych krajów w eksporcie ogółem zwiększył się o 1,3 pkt. proc. do 11,3%. Wartość eksportu do Rosji zwiększyła się o 30,8% do 1,05 mld EUR, a na Ukrainę o 41,3% do 498,3 mln EUR. Duży był także wzrost sprzedaży na Białoruś (o 21,7% do 305,6 mln EUR). Udział Rosji w polskim eksporcie rolno-spożywczym jest porównywalny z dużymi, unijnymi odbiorcami naszych produktów, takimi jak Czechy, Francja, Wielka Brytania, Włochy czy Holandia. Dynamicznie rosła także sprzedaż produktów żywnościowych do krajów rozwijających się (o ponad 15% do 1,2 mld EUR).

Zmniejszyła się natomiast dynamika importu z krajów UE-27. Z UE-15 sprowadzono towary o wartości 7,80 mld EUR (wzrost o 3,9% w porównaniu z 2011 r.), a z UE-12 o wartości 1,48 mld EUR (wzrost o 13,8%). Z kilkoma wyjątkami, wzrósł import z większości państw UE. Podobnie jak 2011 r. największy był wzrost przywozu z mniej liczących się krajów – Estonii (o ponad 50%), Belgii i Litwy (o ponad 20%). Import od dużych partnerów handlowych zwiększył się w niewielkim stopniu (z Niemiec o 2,5%, Czech o prawie 4%),

bądź nieznacznie zmalał (z Wielkiej Brytanii o ponad 6%, Holandii o prawie 5%, Francji o 1,2%), co zaważyło na spadku dynamiki przywozu z UE, której udział zmalał o 1,3 pkt. proc. do 68,5% polskiego importu rolno-spożywczego. Udział Niemiec największego eksporterera produktów żywnościowych na polski rynek – zmniejszył się o 0,7 pkt. proc. do 22,6%. Wartość importu z krajów rozwijających się wzrosła o 8,4% do 2,63 mld EUR, a udział tej grupy państw wzrósł do 19,4%. Po spadku w 2011 r. import z krajów rozwiniętych gospodarczo, zarówno krajów bloku EFTA, jak i pozostałych krajów rozwiniętych wzrósł o odpowiednio o 6,4 i 18% do 561,7 i 372,2 mln EUR, ale nie było większych zmian udziałów tych ugrupowań (odpowiednio 4,1 i 2,7%). Nadal dynamicznie rósł import z krajów WNP, skąd sprowadzono towary o wartości 658,6 mln EUR, tj. o 32,3% więcej niż w 2011 r. Przywóz z Ukrainy zwiększył się o 40,5% do 511 mln EUR. Znacznie niższa była dynamika importu z Rosji, (wzrost o 14,3% do 71,2 mln EUR). Udział WNP wzrósł więc o 1,0 pkt. proc. do 4,9%.

W efekcie poprawiły się salda w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi z większością ugrupowań. Znacznie wzrosły nadwyżki handlu z Unią Europejską i WNP, co w dużej mierze zdecydowało o poprawie ogólnego wyniku. W porównaniu z 2011 r. nadwyżka eksportu nad importem zwiększyła się o prawie 1,74 mld i przekroczyła 4,33 mld EUR.

W 2012 r. nadwyżka w handlu z UE-27, wzrosła do 4,48 mld EUR. W tym z UE-15 wyniósł 2,49 mld EUR, a z UE-12 1,99 mld EUR. Największa poprawa nastąpiła w handlu z Niemcami (o 333,6 mln EUR), Wielką Brytanią (o 306,6 mln EUR), Francją (o 196,8 mln EUR) i Holandią (o 155,5 mln EUR). Pogorszenie wyników nastąpiło tylko w obrotach z Belgią (o 130,4 mln EUR), Węgrami (o 27,3 mln EUR) i Litwą (o 22,5 mln EUR). Nadwyżka w handlu z krajami WNP zwiększyła się do 1,36 mld EUR, w tym z Rosją 980,1 mln EUR. Wzrosła nadwyżka w obrotach z pozostałymi krajami rozwiniętymi (o 65,6 mln EUR do 189,2 mln EUR) i krajami bałkańskimi (o 26,9 mln EUR do 152,4 mln EUR). Deficyt w obrotach z krajami EFTA i krajami rozwijającymi się powiększył się.

## Towarowa struktura obrotów

W ujęciu wartościowym, w strukturze polskiego handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi dominują produkty przemysłu spożywczego. W 2012 r. wpływy z ich eksportu stanowiły 82,4% wartości całego eksportu kompleksu rolno-spożywczego, wobec 85,1% w 2011 r. Udział produktów przetworzonych w imporcie wyniósł 69,1%, wobec 69,3% w poprzednim roku. Wartość eksportu produktów przetworzonych w 2012 r. zwiększyła się o 10,5% do 14,31 mld EUR, a import o 11,8% do 9,78 mld EUR. Nadwyżka w obrotach tymi towarami zwiększyła się do 4,44 mld EUR. Eksport produktów rolnictwa wzrósł o 58,3% do 3,58 mld EUR, przy spadku importu o 2,6% do 3,78 mld EUR. Deficyt wymiany handlowej produktami rolnictwa zmalał do zaledwie 0,2 mld EUR, wobec 1,61 mld EUR w 2011 r. Polska od lat importuje produkty rolnictwa nie wytwarzane w kraju (np.: cytrusy i inne owoce tropikalne), w tym także surowce do dalszego przerobu, które często są eksportowane po przetworzeniu (np.: kawa, herbata, kakao, tytoń) oraz surowce wysokobiałkowe do produkcji pasz. Dlatego handel zagraniczny produktami rolnictwa generuje deficyt, którego wielkość zależy w większym stopniu od krajowego eksportu surowców rolniczych niż od rozmiarów importu.

Niekorzystne warunki cenowe oraz sytuacja rynkowa w kraju hamowały eksport produktów roślinnych w pierwszej połowie 2012 r. W drugiej połowie dynamika eksportu produktów roślinnych wyraźnie wzrosła, pomimo aprecjacji złotego wobec euro. Na rynkach produktów zwierzęcych sytuacja była odwrotna. Wolumen obrotów na wielu rynkach był mniejszy, ale kompensowały to wysokie ceny transakcyjne.

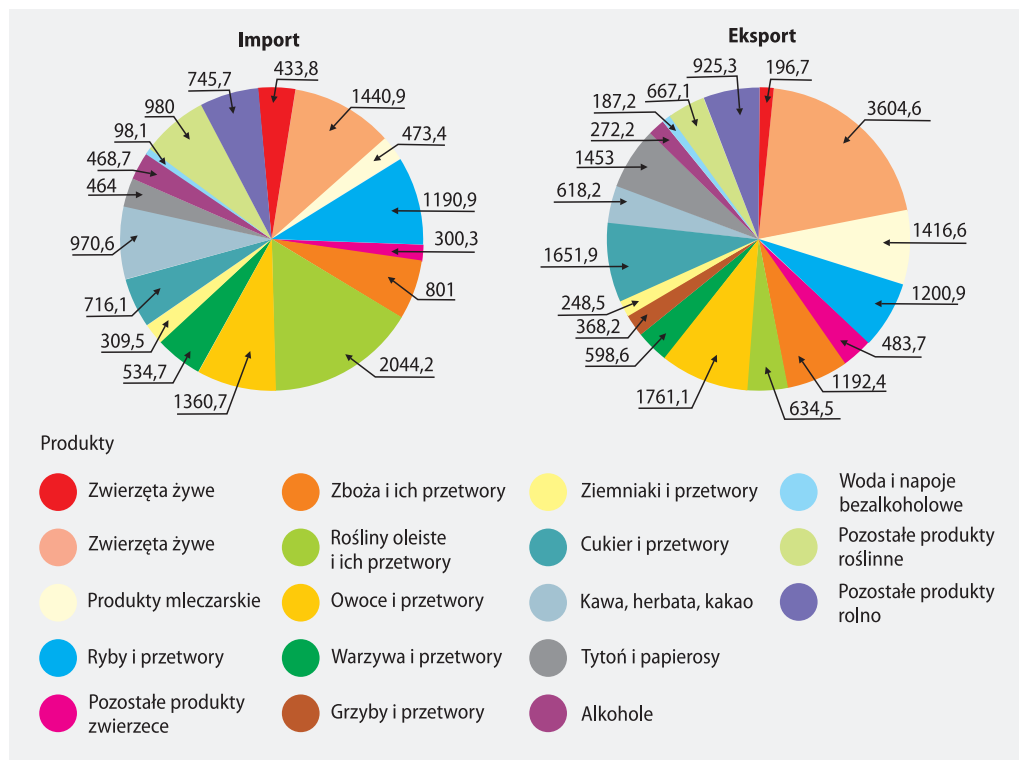
Największe nadwyżki zanotowano w obrotach mięsem i przetworami (2,01 mld EUR), przetworami owocowymi (672,9 mln EUR), tytoniem i wyrobami tytoniowymi (993,3 mln EUR), produktami mleczarskimi (942,1 mln EUR) oraz wyrobami cukierniczymi (705,6 mln EUR). Największy deficyt wystąpił w handlu produktami olejnymi (1,69 mld EUR) oraz kawą, herbatą i kakao (696,7 mln EUR). W porównaniu z 2011 r. pogorszenie wyników zanotowano tylko w obrotach śrutami i makuchami (o 222,4 mln EUR) zwierzę-

tami żywymi (o 148,6 mln EUR), w tym szczególnie trzodą chlewną i bydłem, oraz alkoholami (o 23 mln EUR) i napojami bezalkoholowymi (o 7,4 mln EUR). Poprawa nastąpiła w handlu owocami i przetworami owocowymi (o 369,7 mln EUR), mięsem i przetworami mięsnymi (o 207,1 mln EUR), zbożami (o 377 mln EUR), cukrem i słodyczami (o 246,1 mln EUR), tytoniem i wyrobami tytoniowymi (o 152,0 mln EUR), kawą, herbatą i kakao (116,3 mln EUR) oraz rybami (o 17,7 mln EUR).

Nieznacznie zmalała dynamika eksportu produktów zwierzęcych. Jego wartość wyniosła 6,77 mld EUR i była o 9,2% większa niż w 2011 r. Wynikało to ze słabnącej dynamiki popytu na polskie produkty u większych odbiorców (głównie rynki UE). Wzrost eksportu był podtrzymywany poprzez poprawę konkurencyjności cenowej, szczególnie w pierwszej połowie roku, oraz wysoki popyt na rynkach WNP. Zwiększył się eksport większości grup produktów zwierzęcych, w tym najbardziej mięsa i przetworów (o 9,6%) oraz ryb i przetworów (o 8,2%). O kilka procent zmalał jedynie eksport niektórych gatunków żywych zwierząt (konie, bydło, owce), ale zostało to skompensowane wzrostem wywozu drobiu (o 19,8%) i trzody chlewniej (o 26,6%).

Znacznie wyższa była dynamika wzrostu eksportu produktów roślinnych niż zwierzęcych. W porównaniu z poprzednim rokiem, wartość ich eksportu wzrosła o 25,3% do 10,19 mld EUR. Szczególnie wysoka była dynamika wywozu w drugiej połowie roku (wzrost o 29% w porównaniu z analogicznym okresem 2011 r.). Zwiększyła się wartość wywozu większości grup produktów roślinnych z wyjątkiem świeżych ziemniaków i alkoholi. Spośród ważniejszych produktów eksportowych największy był wzrost wartości eksportu ziarna zbóż (o 107,3%), cukru (o 63,7%), oraz świeżych owoców (o 55,9%). Wysoka była także dynamika eksportu nasion oleistych (wzrost o 37,4%) oraz śrut i makuchów oleistych (o 52,7%) oraz przetworów grzybowych (o 23,7%). Wartość eksportu większości pozostałych produktów, w tym przetworów owocowo-warzywnych, wyrobów cukierniczych zwiększyła się od kilku do kilkunastu procent.

Rys. 11. Rzeczowa struktura eksportu i importu w 2012 r.



W strukturze eksportu rolno-spożywczego zmniejszył się udział produktów zwierzęcych (do 37,8%), a udział produktów roślinnych wzrósł do 57,0%. Zwiększył się przede wszystkim udział zbóż i przetworów (o 1,4 pkt. proc.) oraz owoców i przetworów owocowych (o 1,0 pkt. proc.), co skompensowało nieznaczny spadek udziału alkoholi, warzyw i przetworów warzywnych, a także tytoniu i papierosów. Spośród produktów zwierzęcych zmalał udział większości towarów, w tym najbardziej mięsa i przetworów mięsnych, ryb i przetworów rybnych oraz mleka i przetworów mleczarskich.

Po stronie importu malała dynamika przywozu produktów zwierzęcych, ale jego wartość wyniosła 3,88 mld EUR i była o 9,4% większa niż w 2011 r. Wzrost importu produktów roślinnych był mniejszy (o 4,5% do 8,93 mld EUR). Udział produktów zwierzęcych w wartości importu zmniejszył się do 28,6%, a produktów roślinnych wzrósł do 65,9%. Wartość przywozu wszystkich produktów pochodzenia zwierzęcego była większa, z wyjątkiem produktów mleczarskich, których przywóz praktycznie utrzymał się na poziomie roku poprzedniego. (477 mln EUR) Najsilniej wzrosła wartość żywych zwierząt (o 52,9%), o czym zdecydował znaczny wzrost importu trzody chlewnej (o 97%) i bydła (o 47,5%).

Spośród produktów pozostałych największy był wzrost importu oleistych i ich przetworów (o 41%) oraz wód i napojów bezalkoholowych (o 29,2%), co z nawiązką skompensowało spadek przywozu ziemniaków i przetworów ziemniaczanych (o 16,3%), kawy, herbaty i kakao (o 3,9%), a także warzyw i przetworów warzywnych (o 0,4%).

## Handel zagraniczny wybranymi produktami rolno-spożywczymi

### ■ Zboża

W sezonie 2012/13 czynniki popytowe były głównymi determinantami sytuacji na krajowym rynku zbóż. Wobec redukcji popytu krajowego, dużą rolę odgrywał wysoki popyt eksportowy, szczególnie krajów UE. Po żniwach ceny zbóż w Polsce, szczególnie paszowych, były jednymi z niższych w UE. W pierwszych miesiącach 2013 r. różnice cen zmniejszyły się, ale polskie ziarno nadal było konkurencyjne.





W 2012 r. poprawiły się wyniki polskiego handlu zagranicznego ziarnem zbóż i produktami zbożowymi. Nadwyżka w handlu tymi towarami zwiększyła się do 412,6 mln EUR wobec 35,6 mln EUR w 2011 r., na czym zaważył rozwój sytuacji w II połowie roku. Poprawa wynikała ze znacznie lepszych wyników w handlu ziarnem zbóż. W poprzednim roku saldo obrotów ziarnem było ujemne, a w 2012 r. zanotowano dużą nadwyżkę (255,2 mln EUR). Podobnie jak w 2011 r., wzrosła także nadwyżka handlu zagranicznego produktami przetworzonymi, ale deficyt w handlu produktami pierwotnego przetwórstwa pogłębił się. W 2013 r. przewiduje się nieznaczne pogorszenie wyników. Skutki ograniczenia eksportu tylko częściowo skompensuje mniejszy import.

W drugiej połowie 2012 r., nastąpił bardzo duży wzrost eksportu zbóż i przetworów zbożowych. Jego wartość w cenach transakcyjnych wzrosła aż o 46,5% do 1,24 mld EUR. Z kraju wywieziono blisko 3 mln ton ziarna zbóż, tj. prawie dwukrotnie więcej niż w 2011 r. Złożyło się na to 1,05 mln ton kukurydzy, 1,06 mln ton pszenicy, 321 tys. ton jęczmienia, 312 tys. ton żyta, 47,5 tys. ton owsa oraz mniejsze ilości pozostałych zbóż. Eksport produktów pierwotnego przerobu zwiększył się o 7,7% do 282 tys. ton, a jego wartość, na skutek wzrostu cen transakcyjnych, zwiększyła się o 18,6% do 91 mln EUR. Wolumen eksportu produktów przetworzonych przekroczył 269 tys. ton i był o 6,9% większy niż w 2011 r. Wartość sprzedaży za granicę tych towarów wyniosła 468 mln EUR i była o 6,2% większa niż w 2011 r. W strukturze wartości eksportu zwiększył się udział ziarna (z 39 do 55%), a produktów wtórnego i pierwotnego przerobu zbóż zmalał odpowiednio z 57 do 38% oraz z 9 do 7%. Całkowita wartość eksportu zbóż i przetworów zbożowych wyniosła 1,24 mld EUR i była o 46,5% większa niż w 2011 r.

Import zbóż i przetworów zbożowych zmniejszył się do 2,28 mln ton wobec 2,37 mln ton w 2011 r. Zmalał przede wszystkim import ziarna, (o 5,7% do 1,64 mln ton, z czego 74% trafiło do kraju w pierwszej połowie roku). W drugiej połowie 2012 r. do kraju sprowadzano miesięcznie poniżej 100 tys. ton zbóż, a w ostatnim kwartale nawet poniżej 50 tys. ton. W imporcie dominowała pszenica (735 tys. ton), kukurydza (495 tys. ton) i jęczmień (197 tys. ton). Wartość przywiezionego ziarna zmalała o około 3% do 422 mln EUR. Niewiele, bo o 0,5-0,6% wzrósł natomiast import produktów przetworzonych (480 tys. ton), oraz produktów pierwotnego przerobu zbóż (162 tys. ton), ale ich wartość była większa odpowiednio o 16,7 i 3%.



## ■ Drób

Utrzymująca się konkurencyjność cenowa polskiego drobiu i większa produkcja krajowa umożliwiła wzrost eksportu drobiu, mięsa, podrobów i przetworów drobiowych w 2012 r. o prawie 20% do 583,4 tys. ton w wadze produktu. Wpływy wzrosły o ponad 15% (do ok. 1193,9 mln EUR), bowiem ceny mięsa drobiowego w eksporcie były niższe w porównaniu do roku poprzedniego. Import produktów drobiowych w 2012 r. wzrósł o 10,4% (do 78,6 tys. ton), a ceny zakupu były średnio o ok. 10% niższe w porównaniu do 2011 r. Wydatki na import wyniosły 152,6 mln EUR i były prawie takie same jak przed rokiem. O wzroście importu zadecydował zakup tańszych asortymentów mięsa drobiowego do przetwórstwa. Nadwyżka eksportu nad importem wyniosła ok. 505 tys. ton i była o 21,4% większa niż w 2011 r., a wartość dodatniego salda obrotów handlowych wzrosła o prawie 18% do ponad 1041 mln EUR.

Eksport mięsa drobiowego zwiększył się z 442 tys. ton w 2011 r. do 528 tys. ton w 2012 r. Wywóz przetworów drobiowych wyniósł 47,5 tys. ton w 2012 r. i był o ok. 20% większy niż w 2011 r. Eksport żywego drobiu (piskląt) wzrósł z 55,4 mln sztuk w 2011 r. do 72,7 mln sztuk w 2012 r., w tym do WNP z 41.1 do 65,5 mln sztuk. Import mięsa drobiowego wzrósł do 43,9 tys. ton, z czego 99% pochodziło z UE-27. Import przetworów drobiowych zmalał o ok. 5,5% (do 8,6 tys. ton). Import żywego drobiu zmniejszył się z 117,7 mln sztuk w 2011 r. do 65,4 mln sztuk w 2012 r.

## ■ Wieprzowina



Eksport żywca, mięsa i przetworów wieprzowych w 2012 r. wyniósł 607,3 tys. ton w wadze produktu i był o 18,2% (o ok. 93 tys. ton) większy niż przed rokiem. Ceny produktów wieprzowych były wyższe średnio o 7%, wpływy wzrosły więc o 26,6% (do 1306 mln EUR) w porównaniu do 2011 r. Import wyniósł 749 tys. ton w wadze produktu i był o ponad 10% (o 69,7 tys. ton) większy niż w 2011 r. Jego wartość wzrosła



o prawie 21% (do 1629,1 mln EUR). Import trzody chlewnej wyrażony w ekwiwalencji mięsa, wzrósł o prawie 69% (o 69,4 tys. ton), na skutek rosnącego zapotrzebowania na duże partie prosiąt o wadze powyżej 20 kg. Stanowił on ok. 20% wydatków na import produktów wieprzowych i był o ok. 8 pkt. proc. większy niż w roku ub. Nadwyżka importu nad eksportem wynosiła 141,4 tys. ton w wadze produktu i była o około 24 tys. ton mniejsza niż przed rokiem, a ujemne saldo obrotów handlowych wieprzowiną wyniosło 323 mln EUR wobec 318,7 mln EUR w 2011 r.

Eksport mięsa wieprzowego wyniósł 368,7 tys. ton w wadze produktu w 2012 r. i był o ok. 18% (o 56,4 tys. ton) większy niż w 2011 r. Wpływy ze sprzedaży mięsa wieprzowego na rynki zagraniczne zwiększyły się o ok. 31% (do 768 mln EUR) na skutek wyższych cen. Eksport przetworów wieprzowych wyniósł 439,4 tys. ton i był o ok. 19% większy niż przed rokiem, a wywóz trzody chlewnej zwiększył się o 40% do 138,8 tys. sztuk.

Import mięsa wieprzowego, zwiększył się o 2,3% do 595,4 tys. ton. W UE-15 zakupiono 574,6 tys. ton, a w UE-12 6,6 tys. ton. Wydatki na import wzrosły o 122 mln EUR (do 1241,6 mln EUR), a deficyt w obrotach handlowych mięsem wieprzowym z UE-15 wyniósł 888,5 mln EUR i był o prawie 102 mln EUR mniejszy niż w roku poprzednim. Jednocześnie do około 415 mln EUR wzrosło dodatnie saldo obrotów handlowych mięsem wieprzowym z państwami trzecimi. W rezultacie ujemne saldo obrotów handlu zagranicznego mięsem wieprzowym pogorszyło się i wyniosło w 2012 r. -474,0 mln EUR (-318,7 mln EUR w 2011 r.).

Import trzody chlewnej wyniósł 3824,3 tys. sztuk i był o 1157 tys. sztuk większy niż w 2011 r. Średnia waga trzody chlewnej kupowanej w UE-12 wyniosła ok. 79 kg, a cena wzrosła do 110 EUR/sztukę. Z UE-15 importowane były głównie prosięta i warchlaki w wadze 30-33 kg. Import przetworów wieprzowych zmalał o ok. 10% (do 13,1 tys. ton) na skutek mniejszych niż w 2011 r. zakupów konserw wieprzowych.

## ■ Wołowina

W eksporcie produktów wołowych (mięso, przetwory i żywiec) w 2012 r. utrzymywał się lekki trend wzrostowy, spowodowany postępującą redukcją pogłowia krów. Wyniósł on prawie 322 tys. ton w wadze produktu i był o ponad 1,5% większy niż przed rokiem, a jego wartość wzrosła o prawie 11 % (do 1080 mln EUR). Import praktycznie utrzymał się na poziomie roku poprzedniego (25,4 tys. ton), bowiem większe zakupy żywca skompensowały bowiem mniejszy import podrobów wołowych i konserw. Dodatkowo saldo obrotów handlu zagranicznego sektora wołowego wyniosło 998 mln EUR i było wyższe o ok. 99 mln EUR niż w 2011 r.

Eksport mięsa wołowego chłodzonego i mrożonego wyniósł 272,6 tys. ton w 2012 r. i był o ponad 7 tys. ton większy niż w 2011 r. Eksport wołowiny do Turcji zmalał o ok. 25 tys. ton (do 36,7 tys. ton), ale został zrównoważony przez wzrost wywozu do WNP oraz do Unii Europejskiej. Eksport żywca bydła i cieląt wyniósł 305 tys. sztuk i był o 39,6 tys. sztuk mniejszy niż w 2011 r., a w ciągu ostatnich czterech lat zmalał o 116,7 tys. sztuk. Wzrost cen częściowo rekompensował spadek eksportu i jego wartość zmniejszyła się o ok. 1% (do 97,7 mln EUR). Spadek eksportu bydła i cieląt wynika głównie z mniejszego zainteresowania państw członkowskich ich zakupem. Eksport do UE wyniósł 266,7 tys. sztuk, a do państw trzecich 38,3 tys. sztuk.

Import bydła zwiększył się z 16,6 tys. sztuk w 2011 r. do 45,6 tys. sztuk w 2012 r. Import cieląt był zbliżony do poziomu z poprzedniego roku i pochodził głównie z Litwy. Najwięcej bydła importowano ze Słowacji, Rumunii oraz z Litwy. Import mięsa wołowego wyniósł 11,9 tys. ton i był o ponad 1 tys. ton mniejszy niż przed rokiem, a import konserw i podrobów wołowych zmniejszył się o połowę do 4,9 tys. ton.

## ■ Mleko i przetwory

Polskie mleczarstwo od lat jest eksporterem netto, gdyż produkcja mleka surowego jest o 10-12% większa od zużycia krajowego. Nadwyżki podaży są kierowane na eksport, którego wartość w 2012 r.

zwiększyła się o 3% do rekordowego poziomu 1447 mln EUR. W tym okresie wartość importu wzrosła o 2,5% do 536 mln EUR. Dodatkowo saldo obrotów handlowych wyniosło prawie 912 mln EUR i było o 4,3% większe niż przed rokiem. Wzrost wartości obrotów handlowych był przede wszystkim wynikiem większego wolumenu, gdyż ceny transakcyjne były niższe niż przed rokiem z powodu niższych cen trwałych produktów mleczarskich na rynku światowym.

Zwiększył się eksport wszystkich produktów mleczarskich z wyjątkiem masła oraz jogurtów i napojów mlecznych. Łączny udział finalnych produktów konsumpcyjnych (serów, masła, jogurtów oraz lodów) w wartości eksportu wyniósł tak jak przed rokiem 57%. Produkty wykorzystywane we wtórnym przetwórstwie (mleko płynne i śmietana, mleko i serwatka w proszku oraz kazeina) miały 43% udział. Głównymi grupami towarowymi w strukturze towarowej wartości wywozu były sery i twarogi (38%), mleko i serwatka w proszku (28%) oraz mleko płynne i śmietana (12%). Głównymi rynkami zbytu pozostają kraje UE-27, których łączny udział w wartości wywozu wyniósł 72%.

Po stronie importu wzrósł przywóz mleka płynnego i śmietany, serów i twarogów, lodów oraz kazeiny. Wartościowy udział produktów konsumpcyjnych w imporcie wyniósł 53%, a wyrobów wykorzystywanych w przetwórstwie wtórnym 47%, a główną grupą towarową pozostają sery i twarogi (32%). Artykuły mleczarskie importowano przede wszystkim z UE (około 90%), a w mniejszym stopniu (głównie kazeina) z WNP (10%).



# POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA

## Bezpośrednie wsparcie dochodów rolniczych

Polska, tak jak większość nowych państw członkowskich UE, stosuje system jednolitej płatności obszarowej (z ang. Single Area Payment Scheme – SAPS), w ramach którego wypłacana jest jednolita płatność obszarowa, a także krajowe uzupełniające płatności bezpośrednie (z ang. Complementary National Direct Payments – CNDP), które realizowane są w formie uzupełniającej płatności podstawowej, płatności niezwiązanej do chmielu, płatności niezwiązanej z produkcją w sektorze skrobi ziemniaczanej, płatności niezwiązanej do tytoniu oraz płatności zwierzęcej. W 2013 r. będzie stosowane przejściowe wsparcie krajowe (z ang. Transitional National Aid), stanowiące kontynuację krajowych uzupełniających płatności bezpośrednich. Ponadto, polscy rolnicy mogą liczyć na inne płatności, tj.: oddzielną płatność cukrową, oddzielną płatność do pomidorów, oddzielną płatność do owoców miękkich, od 2010 r. na wsparcie specjalne w postaci: płatności do krów, płatności do owiec, specjalnej płatności do roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych, a od 2012 r. także na wsparcie do surowca tytoniowego wysokiej jakości.

Poziom wypłacanych płatności wzrasta z roku na rok, zgodnie z harmonogramem dochodzenia do poziomu płatności stosowanego w krajach UE-15 (zasada phasing-in), do momentu osiągnięcia wartości 100% w 2013 r. Płatności uzupełniające z budżetu krajowego corocznie realizowane są w maksymalnej dopuszczalnej prawem wspólnotowym wysokości.

Tabela 22. Płatności bezpośrednie wypłacone rolnikom w latach 2004-2012 (mln PLN)

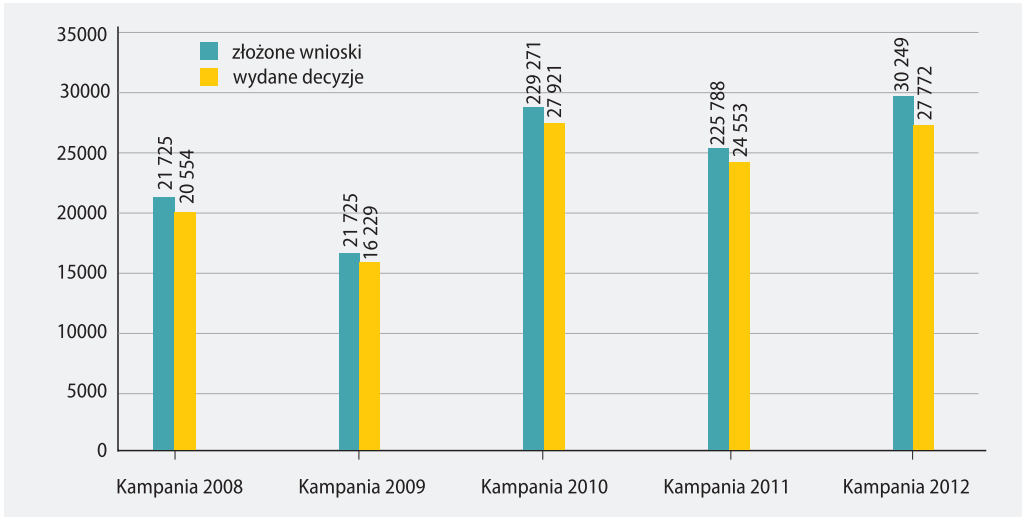
Lata	Unijne	Krajowe	Razem
2004	3 788	2 736	6 523
2005	3 902	3 016	6 918
2006	4 899	3 583	8 482
2007	4 718	3 858	8 576
2008	5 305	3 585	8 890
2009	7 811	4 760	12 571
2010	8 670	4 140	12 810
2011	10 826	3 565	14 391
2012	10 803	2 259	13 062
<b>Razem</b>	<b>60 722</b>	<b>31 501</b>	<b>92 224</b>

Źródło: Opracowano w MRiRW

Od 2004 r. realizowany jest „Program rolno-środowiskowy”. Druga edycja tego programu realizowana jest w ramach PROW 2007-2013. Głównym celem tego działania jest poprawa środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich, a w szczególności: utrzymanie w odpowiednim, nie pogorszonym stanie cennych siedlisk użytkowanych rolniczo lub przywrócenie ich walorów; promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania; odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód; kształtowanie struktury krajobrazu; ochrona lokalnych odmian roślin oraz lokalnych ras zwierząt gospodarskich. Budżet PROW 2007-2013 przeznaczony na wsparcie polskiego rolnictwa w latach 2007-2013 wynosi 17,4 mld euro (w tym EFRROW 13,4 mld euro). W ramach tego budżetu na Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich przeznaczono ok. 5,3 mld euro, z tego na działania rolnośrodowiskowe ok. 2,3 mld euro. Biorąc pod uwagę w/w działanie

do dnia 31 grudnia 2012 r. zostało przeprowadzonych pięć naborów wniosków o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej.

#### Liczba beneficjentów w poszczególnych kampaniach Programu rolnośrodowiskowego PROW 2007-2013



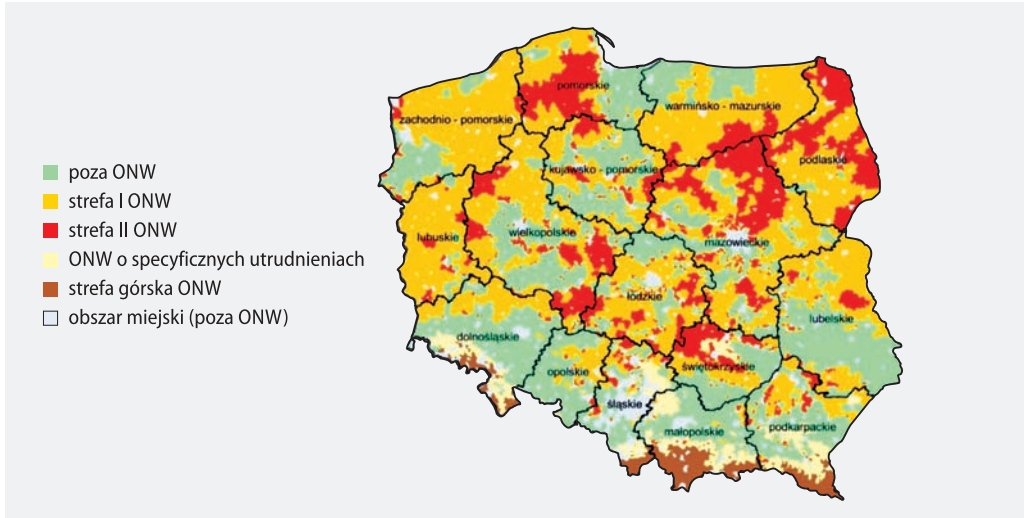
Pomoc finansowa w ramach tego działania realizowana jest w 9 pakietach. Struktura udzielonego wsparcia w podziale na poszczególne pakiety przedstawia się następująco:

- Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne – 28,62%,
- Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone – 21,00%,
- Pakiet 8. Ochrona gleb i wód – 19,76%,
- Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone – 13,63%,
- Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 – 8,15%,
- Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 – 5,12%,
- Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie – 2,86%,
- Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie – 0,82%,
- Pakiet 9. Strefy buforowe – 0,04%.

Rolnicy złożyli także ok. 270 tys. wniosków kontynuacyjnych w ramach PROW 2004-2006 na kwotę ok. 2,7 mld zł, które przeszły w ciężar budżetu PROW 2007-2013. Realizację działania „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” w ramach PROW 2004-2006 zakończono 29 lutego 2012 r. W ramach przeprowadzonych naborów do 31 grudnia 2012 r. wsparciem objęto około 107 tys. gospodarstw rolnych, realizujących pakiety rolnośrodowiskowe na powierzchni ponad 2 mln ha użytków rolnych. Od początku realizacji działania do końca 2012 r. wypłacono łącznie 5,2 mld PLN, (w tym 2,5 mld PLN dla 97,2 tys. beneficjentów w ramach zobowiązań PROW 2007-2013 oraz 2,7 mld PLN dla 71,5 tys. beneficjentów w ramach zobowiązań PROW 2004-2006).

Od 2004 r. realizowane jest również działanie „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania”. Jego celem jest zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich, a więc zapobie-

ganie wyludnianiu się tych obszarów, a także zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich i promocja rolnictwa przyjaznego dla środowiska. W Polsce obecnie istnieją trzy typy obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (tzw. ONW): nizinne, ze specyficznymi utrudnieniami oraz górskie. Do każdego z wymienionych typów, obszary kwalifikowane były na podstawie różnych kryteriów (mapa 1).



W ramach działania ONW w ramach PROW 2007-2013 do 31 grudnia 2012 r. zostało przeprowadzonych sześć naborów wniosków o przyznanie płatności ONW, w ramach których łącznie złożono 4,5 mln wniosków. Wsparciem w łącznej kwocie 7,8 mld zł objęto 864,7 tys. gospodarstw rolnych na powierzchni 8,1 mln ha użytków rolnych.

Od 2004 r. wdrażane jest zalesianie gruntów rolnych. W ramach PROW 2007-2013 przyznaje się pomoc na zalesienie nie tylko gruntów rolnych, ale również gruntów nierolnych. Zalesienie takich gruntów podnosi ich wartość ekonomiczną, korzystnie wpływa na środowisko naturalne oraz zwiększa udział lasów w globalnym bilansie energii. Ponadto odpowiedni sposób zakładania upraw leśnych, kształtowania ich składu gatunkowego oraz wykorzystania istniejących samosiewów, wpływa korzystnie na utrzymanie różnorodności biologicznej oraz kondycję zakładanych upraw leśnych. Do 31 grudnia 2012 r. łącznie zalesiono 27,4 tys. ha gruntów rolnych i innych niż rolne i zrealizowano płatności w wysokości 348,3 mln zł dla 7,4 tys. beneficjentów. Ponadto w ramach zobowiązań PROW 2004-2006, które przeszły w ciężar budżetu PROW 2007-2013 zrealizowano płatności na kwotę 294,4 mln zł dla 7,9 tys. beneficjentów, których powierzchnia zalesień wyniosła 40,2 tys. ha.

## Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013) jest dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce w latach 2007-2013. Dużą część realizowanych w programie działań jest kontynuacją instrumentów wdrażanych w latach 2004-2006 w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006, realizującego w Polsce tzw. działania towarzyszące Wspólnej Polityce Rolnej oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”, realizującego cele Polityki Spójności UE.

PROW 2007-2013, podobnie jak wcześniej wdrażane programy, jest finansowany zarówno z budżetu UE (Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – EFRROW), jak i z krajowych środków publicznych. Łączna kwota dofinansowania ze środków publicznych w ramach programu to ponad 17,4 mld euro, w tym z budżetu UE ponad 13,4 mld euro. Faktycznie do rozdysponowania ze środków publicz-



nych jest około 14,4 mld euro, ponieważ blisko 3 mld stanowią zobowiązania z lat 2004-2006 podjęte w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006.

Według danych na dzień 2 maja 2013 roku, od początku realizacji PROW 2007-2013 dokonane zostały płatności na kwotę 45,35 mld zł, w tym ok. 34,26 mld zł pochodzi ze środków EFRROW tj. 62,54% alokacji środków przeznaczonych na realizację PROW 2007-2013. W łącznej kwocie płatności zrealizowanych w ramach Programu największą część stanowią działania:

1. Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) (17,8%),
2. Renty strukturalne (około 16,2%),
3. Modernizacja gospodarstw rolnych (około 14,9%),
4. Program rolnośrodowiskowy (około 13,7%).

## Dyskusja nad kształtem Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r.

W dniu 26 czerwca 2013 r. Rada UE (ministrowie rolnictwa), Parlament Europejski (PE) i Komisja Europejska (KE) osiągnęły porozumienie polityczne w sprawie reformy wspólnej polityki rolnej. Porozumienie dotyczy czterech projektów rozporządzeń, które w latach 2014–2020 mają regulować funkcjonowanie WPR w zakresie płatności bezpośrednich, wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, wspólnej organizacji rynków rolnych oraz finansowania, zarządzania i monitorowania WPR. Przed wejściem reformy w życie, nastąpi formalne zatwierdzenie tekstów prawnych przez Radę i PE (zaplanowane na jesień 2013 r.).

Prace nad propozycjami prawnymi KE trwały od października 2011 r. W Radzie prowadziły je cztery kolejne prezydencje – polska, duńska, cypryjska i irlandzka. Równolegle nad poprawkami do projektów rozporządzeń pracował PE. Obie instytucje przyjęły swoje stanowiska w marcu 2013 r. i od kwietnia przystąpiły do intensywnych negocjacji. W rozmowach trójstronnych z Komisją i Parlamentem, Radę UE reprezentowała prezydencja irlandzka. Uzgodnienia, jakie zapadły w Luksemburgu, kiedy odbyło się posiedzenie Rady UE ds. Rolnictwa i Rybołówstwa (w dniach 24-25 czerwca br.), oraz u Brukseli, podczas ostatnich spotkań trójstronnych, umożliwiły ostateczne rozstrzygnięcia w sprawach, wobec których były największe rozbieżności. Negocjacje reformy były o tyle skomplikowane, że PE oczekiwał zmiany zapisów powiązanych z Wieloletnimi Ramami Finansowymi (WRF), a ministrowie rolnictwa kierowali się ustaleniami w sprawie WRF przyjętymi przez szefów państw w lutym 2013 r. W dniu 3 lipca 2013 r. PE przegłosował rezolucję, w której poparł polityczny kompromis z Radą UE ws. WRF na lata 2014-2020.

Poniżej opisano najważniejsze elementy porozumienia w sprawie reformy WPR osiągniętego przez trzy instytucje. W ocenie resortu rolnictwa większość z przyjętych rozwiązań jest korzystna dla Polski (i zdecydowanie mniej skomplikowana w porównaniu do pierwotnej propozycji Komisji), dlatego minister rolnictwa poparł zaproponowany kompromis.

## Płatności bezpośrednie

W projekcie rozporządzenia dotyczącego płatności bezpośrednich zapewniono możliwość kontynuowania uproszczonego systemu płatności bezpośrednich SAPS do 2020 r. Jednocześnie wprowadzono nowe komponenty systemu płatności takie jak: i) płatność za praktyki rolnicze korzystne dla klimatu i środowiska (zazielenienie), ii) płatności dla małych gospodarstw, iii) płatności dla młodych rolników, iv) płatności związane z produkcją oraz v) płatności z tytułu obszarów o ograniczeniach naturalnych.

W odniesieniu do stopniowego zmniejszenia różnic w stawkach płatności bezpośrednich w różnych państwach członkowskich (konwergencja wewnętrzna) utrzymano rozwiązanie przyjęte przez Radę Europejską na szczycie w sprawie WRF 2014-2020. W państwach mających zróżnicowane wartości uprawnień, co do zasady, wartość uprawnień powinna być równa w kraju (lub regionie) do 2019 r. Jednak państwa



członkowskie będą mogły zdecydować również o takim wyliczeniu tej wartości, aby w 2019 r. każdy rolnik otrzymywał stawkę powierzchniową odpowiadającą co najmniej 60% średniej w kraju (lub regionie). Jednocześnie państwo członkowskie będzie mogło wprowadzić mechanizm ograniczający straty pojedynczego gospodarstwa do poziomu nie wyższego niż 30%. W przypadku konieczności zastosowania dyscypliny finansowej (mechanizm obniżenia płatności bezpośrednich przy zagrożeniu przekroczenia limitów budżetowych na I filar WPR ustalonych dla budżetu wieloletniego) obejmie ona tylko gospodarstwa rolne otrzymujące ponad 2 tys. euro.

Państwa członkowskie mają możliwość przesunięcia środków finansowych między filarami. Ponadto te kraje, które stosują SAPS będą mogły kontynuować do 2020 r. płatności z budżetu krajowego dla sektorów wspieranych obecnie w ramach płatności uzupełniających. Podstawą do ustalenia wysokości wsparcia krajowego będzie kwota płatności uzupełniających (przejściowego wsparcia krajowego) zatwierdzona przez KE na 2013 r.

## ■ Zazielenienie

W ramach nowego systemu płatności bezpośrednich wprowadzono obowiązek realizacji praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska. „Zazielenienie” ma być realizowane poprzez trzy obowiązkowe praktyki: dywersyfikację upraw, utrzymanie trwałych użytków zielonych (TUZ), utrzymanie obszarów proekologicznych (tzw. EFA) lub praktyki równoważne (przynoszące ten sam, bądź wyższy poziom korzyści dla środowiska i klimatu jak praktyki obowiązkowe). Praktyki równoważne mogą obejmować elementy programu rolno-środowiskowo-klimatycznego albo krajowe lub regionalne systemy certyfikacji środowiskowej. Lista praktyk równoważnych będzie określona w załączniku do rozporządzenia.

Gospodarstwa posiadające do 15 ha gruntów ornych będą wyłączone z wymogu utrzymywania obszarów proekologicznych. Ich odsetek ma w 2015 r. wynosić 5% i może być podniesiony do 7% po przedstawieniu przez Komisję raportu (najpóźniej w marcu 2017 r.). Lista kategorii gruntów traktowanych jako proekologiczne obejmuje m.in. uprawy wiążące azot (motylkowate) i międzyplony, grunty ugorowane, tarasy, elementy krajobrazu, włączając elementy położone na obszarze przylegającym do gruntu ornego, strefy buforowe, włączając strefy buforowe pod TUZ oddzielone od przylegającego gruntu rolnego, systemy rolno-leśne, pokrywe zieloną, obszary pod zagajnikami o krótkiej rotacji, na których nie stosuje się nawozów mineralnych i/lub środków ochrony roślin, pasy działki przylegającej do krawędzi lasu, spośród których państwo członkowskie wybierze te obowiązujące na jego terenie. Do określenia procentowej powierzchni obszarów EFA kraje będą mogły stosować odpowiednie współczynniki ważenia uwzględniające znaczenie poszczególnych obszarów dla środowiska.

Gospodarstwa do 10 ha powierzchni gruntów ornych będą wyłączone z wymogu dywersyfikacji upraw. Dla gospodarstw między 10 a 30 ha wymagane będą 2 różne uprawy; uprawa główna nie powinna zajmować więcej niż 75% gruntów ornych. Natomiast gospodarstwa powyżej 30 ha gruntów ornych będą musiały posiadać minimum 3 uprawy na gruntach ornych, przy czym dwie uprawy główne nie powinny zajmować więcej niż 95% gruntów ornych.

Obowiązek utrzymania TUZ na poziomie gospodarstwa ograniczono do wyznaczonych przez państwa członkowskie TUZ cennych przyrodniczo na obszarach Natura 2000, obejmujących gleby torfowe i podmokłe. Ponadto, jeśli w danym kraju lub regionie udział TUZ w całkowitej powierzchni UR nie zmniejszył się o więcej niż 5%, wprowadzono możliwość kontroli utrzymania TUZ na poziomie kraju lub regionu (pierwotna propozycja Komisji zakładała odsetek na poziomie gospodarstwa).

## ■ System dla małych gospodarstw

Ma on zastępować wszystkie pozostałe komponenty płatności bezpośrednich. Będzie to instrument dobrowolny dla państw członkowskich i rolników. Wysokość pomocy może zostać określona jako kwota ryczałtowa (jako średnia płatności na hektar pomnożona przez maksymalnie 5 ha lub 25% średniej płatności

krajowej na beneficjenta – wtedy łączna kwota tych płatności nie może przekroczyć 10% koperty krajowej) lub jako kwota odpowiadająca sumie wszystkich płatności, do których otrzymania rolnik byłby uprawniony w standardowym systemie. Maksymalna wysokość wsparcia na gospodarstwo może wynieść do 1250 euro. Rolnicy korzystający z tej formy pomocy zostaną wyłączeni z kontroli spełniania wymogów wzajemnej zgodności, a także zostaną zwolnieni z konieczności stosowania praktyk w zakresie zazielenienia.

## ■ Płatność dla młodych rolników

Będzie działaniem obowiązkowym dla państwa członkowskiego. Na ten rodzaj wsparcia można będzie przeznaczyć do 2% koperty krajowej. Stawka płatności dla młodych rolników będzie podwyższona o 25%. Państwo członkowskie ustali limit hektarów w gospodarstwie, do jakiego będzie to wsparcie stosowane. Limit ten może wynosić od 25 ha do 90 ha. Do płatności będą się kwalifikować rolnicy, którzy nie ukończyli 40 roku życia i którzy gospodarują nie dłużej niż 5 lat.

## ■ Wsparcie związane z produkcją

Na ten rodzaj wsparcia kraje będą mogły, co do zasady, przeznaczyć do 10% koperty na płatności bezpośrednie (8% + 2% na rośliny strączkowe), a niektóre kraje (m.in. te, które stosowały SAPS, w tym Polska) do 15% koperty (13% + 2% na rośliny strączkowe). Płatności będzie można stosować w następujących sektorach: zboża, nasiona oleiste, rośliny wysokobiałkowe, rośliny strączkowe, len, konopie, ryż, orzechy, ziemniaki skrobiowe, mleko i przetwory mleczne, nasiona, mięso baranie i mięso kozie, wołowina i cielęcina, oliwa z oliwek, jedwabniki, susz paszowy, chmiel, burak cukrowy, trzcina cukrowa i cykorja, owoce i warzywa oraz zagajniki o krótkiej rotacji.

## ■ Inne rozwiązania w systemie płatności bezpośrednich

Skierowanie płatności bezpośrednich wyłącznie do rolników czynnych zawodowo wymagało wprowadzenia definicji tzw. aktywnego rolnika. Z płatności bezpośrednich będą wykluczone podmioty nieprowadzące działalności stricte rolniczej (np. lotniska, koleje, obiekty sportowe itd.) na podstawie krótkiej, obowiązkowej dla państw członkowskich, listy (z możliwością uzupełniania jej o dodatkowe elementy). Zasady te nie obejmą podmiotów, które otrzymują płatności nie większe od określonej przez państwo członkowskie kwoty, która z kolei nie może przekroczyć 5 tys. euro.

Państwa członkowskie mają także możliwość zastosowania tzw. płatności redystrybucyjnej, polegającej na przeznaczeniu do 30% koperty krajowej na dodatkową płatność do jednakowej liczby pierwszych hektarów (w każdym gospodarstwie), nie większej jednak niż 30 ha lub średnia powierzchnia gospodarstwa w kraju. Wysokość tej dodatkowej płatności nie może przekroczyć 65% średniej stawki krajowej. W wyniku dyskusji o ograniczeniu wsparcia dla największych gospodarstw (ang. capping) ostatecznie wprowadzono obowiązkowe zmniejszanie płatności (degresywność), dotyczące rolników otrzymujących płatności bezpośrednie w kwocie większej niż 150 tys. euro rocznie – powyżej tego progu kwota wsparcia, po odjęciu kosztów pracy najemnej, będzie redukowana liniowo o 5%. Państwa członkowskie będą mogły zdecydować, tak jak pierwotnie proponowała KE, że płatności powyżej 300 tys. euro nie będą wypłacane. Środki uzyskane z redukcji będą wykorzystane w II filarze w danym państwie członkowskim.

## Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich przez EFRROW

W polityce rozwoju obszarów wiejskich utrzymano dotychczasowe podejście dające państwom członkowskim (lub regionom) autonomię w kształtowaniu programów rozwoju obszarów wiejskich w oparciu o pewien katalog działań. Jednak nowe przepisy dotyczące II filara będą bardziej elastyczne – państwa członkowskie (lub regiony) będą decydować, jakie działania zastosować, aby osiągnąć cele ustanowione na bazie sześciu priorytetów rozwoju obszarów wiejskich oraz podpriorytetów (zamiast dotychczasowych

„osi”). Polityka rozwoju obszarów wiejskich prowadzona będzie także w ścisłej koordynacji z innymi politykami rozwojowymi za pośrednictwem unijnych wspólnych ram strategicznych oraz umowy o partnerstwie zawieranej na poziomie krajowym, obejmującej wszelkie rodzaje wsparcia z europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (EFRROW, EFRR, Fundusz Spójności, EFS i EFMR w danym państwie członkowskim).

Państwa członkowskie (i/lub regiony) będą też miały możliwość opracowania tematycznych podprogramów, ukierunkowanych na młodych rolników, niewielkie gospodarstwa rolne, obszary górskie, kobiety na obszarach wiejskich, czy też związanych z łagodzeniem skutków zmiany klimatu/dostosowania się do nich, różnorodnością biologiczną oraz krótkimi łańcuchami dostaw. W ramach niektórych podprogramów dostępne będą wyższe poziomy wsparcia.

Utrzymane zostaną działania ukierunkowane na restrukturyzację, inwestycje i modernizację w rolnictwie, a także wsparcie dla młodych rolników i małych gospodarstw, wsparcie dywersyfikacji działalności gospodarczej, odnowy wsi i usług podstawowych. Innowacje stanowiąc mają motyw przewodni w działaniach związanych z transferem wiedzy, współpracą i inwestycjami w środki trwałe. Rolnictwo ekologiczne będzie teraz odrębnym działaniem. Ponadto, do katalogu PROW wprowadzono zestaw działań związanych z zarządzaniem ryzykiem: ubezpieczenia i fundusze wzajemne oraz instrument stabilizacji dochodów. Na działanie LEADER państwa członkowskie będą musiały przeznaczyć 5% swojej koperty II filara. W podejściu tym możliwe będzie wykorzystanie środków z innych funduszy rozwojowych UE (fundusze polityki spójności i fundusz „rybacki”).

Istotnym elementem reformy jest poszerzenie zakresu działań związanych z celami środowiskowo-klimatycznymi, które wypełniają minimalny próg alokacji wydatków EFRROW ustalony na poziomie 30%. Obejme on: rolnictwo ekologiczne, działania rolno-środowiskowo-klimatyczne, wsparcie dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi i innymi szczególnymi ograniczeniami, inwestycje w środki trwałe o pozytywnych efektach środowiskowo-klimatycznych, grupę działań „leśnych” oraz płatności dla obszarów NATURA 2000.



W ramach kompromisu uwzględniono również możliwości wsparcia przetwórstwa rolno-spożywczego w priorytecie dotyczącym poprawy funkcjonowania łańcucha żywnościowego. Ponadto, rozszerzono zakres wsparcia w ramach działania „systemy jakości żywności” o wsparcie działań informacyjno-promocyjnych realizowanych przez grupy producentów rolnych.

Istotne będzie ukierunkowanie niektórych działań II filara wyłącznie na aktywnych rolników (zgodnie z definicją stosowaną dla płatności bezpośrednich). Ma to dotyczyć rolnictwa ekologicznego, płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi i innymi szczególnymi ograniczeniami, płatności dla młodego rolnika, płatności w ramach systemów jakości żywności, płatności w ramach zarządzania ryzykiem oraz działania dobrostan zwierząt, przy czym w ramach wsparcia dla młodych rolników – umożliwiono uzyskanie statusu aktywnego rolnika w ciągu 18 miesięcy od podjęcia działalności.

Do 2018 r. państwa członkowskie są zobowiązane do wyznaczenia obszarów o ograniczeniach naturalnych (obecne ONW) w oparciu o 8 nowych kryteriów biofizycznych jakie zaproponowała Komisja.

## Wspólna organizacja rynków rolnych

Jednym z najbardziej znaczących ustaleń reformy jest przedłużenie stosowania kwot w sektorze cukru do 30 września 2017 r. W porównaniu z pierwotną propozycją KE oznacza to wydłużenie reżimu o dwa lata gospodarcze. Po zakończeniu kwotowania, cukier w dalszym ciągu będzie objęty mechanizm dopłat do prywatnego przechowywania.

Refundacje wywozowe zostały ustalone na poziomie zerowym i będą stosowane tylko jako środek zarządzania kryzysowego oraz przy rozwiązywaniu szczególnych problemów (ryzyko gwałtownego pogorszenia warunków produkcyjnych i rynkowych).

W sektorze mleka rozwiązania „pakietu mlecznego”, m.in. w zakresie uznawania organizacji producentów (POs), ich zrzeszeń (APOs) i organizacji międzybranżowych (IBOs), a także negocjowania umów (dotyczy stosunków umownych w sektorze mleka), zostały włączone do rozporządzenia w niezmienionej formie. Wprowadzono natomiast możliwość zezwolenia przez państwo członkowskie na rozszerzenie reguł i obowiązkowych składek finansowych przez POs i IBOs na podmioty niebędące ich członkami, a sektor mleka objęto przepisami dotyczącymi reguł konkurencji (porozumienia i uzgodnione praktyki w odniesieniu do uznanych IBOs) oraz ogólnymi przepisami dotyczącymi notyfikacji do KE. Oznacza to zmiany pakietu mlecznego i dostosowanie do rozwiązań przyjętych dla innych sektorów. Ponadto, limit skupu interwencyjnego masła ma być zwiększony z 30 tys. ton do 50 tys. ton.

W nowym rozporządzeniu zapisano listę sektorów, które mogą być objęte normami i wykreślono odniesienie do ogólnej normy handlowej. KE otrzymała jednak możliwość zmiany tej listy w drodze aktów delegowanych, z tym że pod ściśle określonymi warunkami. Również w odniesieniu do oznakowania miejsca produkcji lub pochodzenia utrzymano stanowisko Rady, co oznacza wyłączenie sektora mleka z tego wymogu.

Uzgodniono możliwość objęcia obowiązkowymi umowami każdej dostawy produktów rolnych we wszystkich sektorach jednolitej wspólnej organizacji rynków, z zachowaniem dotychczasowych przepisów dla sektora mleka oraz cukru. W sytuacji istotnej nierównowagi rynkowej, w celu stabilizacji sytuacji w danym sektorze, Komisja będzie mogła zezwolić (pod pewnymi warunkami) organizacjom producentów lub międzybranżowym na wspólne podejmowanie działań tymczasowych, polegających np. na wycofaniu z rynku lub prywatnym przechowywaniu. W ramach poprawy pozycji przetargowej producentów rolnych w łańcuchu żywnościowym, producenci rolni będą członkami takich organizacji będą mogli (pod pewnymi warunkami) wspólnie negocjować warunki umów na dostawę oliwy z oliwek, wołowiny, zbóż i niektórych innych upraw polowych.

Roczny budżet programu „Owoce w szkole” ma wynosić 150 mln euro (zwiększenie o 60 mln euro). System autoryzacji praw do nasadzeń winorośli będzie funkcjonował w okresie 2016-2030. Ważność ak-

tualnych praw do nasadzeń w ramach obecnego systemu, będzie przedłużona o 3-5 lat. Wzrost liczby nasadzeń ograniczono do 1% rocznie.

## Rozporządzenie horyzontalne

Dla Polski jednym z ważniejszych elementów regulowanych rozporządzeniem horyzontalnym jest sposób wyliczania wysokości wsparcia. Państwa nie stosujące euro, w uzasadnionych przypadkach, będą mogły dla wyliczenia wartości płatności bezpośrednich wypłacanych rolnikom w ich walucie krajowej stosować kurs wymiany określany na podstawie średnich kursów wymiany Europejskiego Banku Centralnego z okresu 1 miesiąca przed 1 października danego roku (a nie jednego dnia). Istotnym rozwiązaniem jest także obniżenie wymogów w zakresie kontroli w regionach, w których poprzednie kontrole dały dobre wyniki. Zmiany nastąpią również w systemie doradztwa rolniczego – wśród obowiązkowych elementów, takich jak zasada wzajemnej zgodności, będzie on teraz obejmować kwestie zazielenienia, warunki utrzymania gruntów uprawnionych do płatności bezpośrednich, ramową dyrektywę wodną i dyrektywę o zrównoważonym stosowaniu pestycydów. Do zakresu zasady wzajemnej zgodności nie będzie włączona norma dotycząca ochrony gleb podmokłych i gleb zasobnych w węgiel (tzw. norma GAEC7), będzie natomiast włączona ramowa dyrektywa wodna.

Rezerwa kryzysowa (w wysokości 400 mln euro; ceny stałe z roku 2011) będzie tworzona corocznie przez zastosowanie mechanizmu dyscypliny finansowej. Niewykorzystane środki takiej rezerwy będą zwracane rolnikom w kolejnym roku w postaci płatności bezpośrednich.

Sankcje za nie wypełnienie wymogów zazielenienia po okresie przejściowym, w którym kara będzie wynosić 100% kwoty przeznaczonej na zazielenienie, mają wynosić 120%, a rok później 125% kwoty płatności zielonej.

Reforma zobowiązuje Komisję do przedstawienia sprawozdania na temat wyników WPR w odniesieniu do jej głównych celów. Wskaźniki oceny i monitorowania WPR zostaną określone w przepisach wykonawczych. Państwa członkowskie będą ujawniać pełną informację o beneficjentach wsparcia w ramach WPR, z wyjątkiem informacji dotyczących rolników korzystających z uproszczonego systemu płatności bezpośrednich dla małych gospodarstw.

## Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – zarys nowego okresu programowania.

W kolejnej perspektywie finansowej na lata 2014-2020, publiczne wsparcie finansowe adresowane do polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich ukierunkowane będzie na realizację celów określonych w „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa” oraz celów sformułowanych w dokumentach wspólnotowych odnoszących się do polityki rozwoju obszarów wiejskich. Strategia jest jednym z 9 dokumentów o charakterze sektorowym w ramach obowiązującego w Polsce systemu zarządzania rozwojem. Wspólna Polityka Rolna (w tym jej II filar) stwarza możliwość realizacji części celów Strategii. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) stanowić będzie jedno z najważniejszych narzędzi realizacji w/w Strategii. Program będzie realizował cel ogólny i te cele szczegółowe Strategii, które odpowiadają misji i celom Wspólnej Polityki Rolnej oraz unijnym priorytetom rozwoju obszarów wiejskich.

Celem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 będzie poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. PROW 2014-2020 będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla wspólnotowej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020. W projekcie rozporządzenia EFRROW zdefiniowane zostały również tzw. cele szczegółowe (18), którym podporządkowana powinna być realizacja poszczególnych instrumentów wsparcia.

## Przegląd priorytetów oraz przewidywane instrumenty wsparcia

### Priorytet 1.

#### Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.

Ogólne założenie:

Zapewnienie rolnikom oraz właścicielom lasów wszechstronnego doskonalenia zawodowego i doradztwa, obejmującego zarówno kwestie produkcji jak i środowiska. Przy wykorzystaniu istniejącego potencjału instytucji naukowych i dydaktycznych oraz doradztwa, wzmocnione będą powiązania pomiędzy nauką i praktyką w celu opracowywania nowych, innowacyjnych rozwiązań w zakresie rolnictwa, leśnictwa i przetwórstwa oraz wdrażania ich do praktyki gospodarczej.

Przewidywane instrumenty wsparcia:

- Transfer wiedzy i działania informacyjne
- Doradztwo
- Współpraca

### Priorytet 2.

#### Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.

Ogólne założenie:

Wzmocnianie konkurencyjności polskiego sektora rolnego poprzez ukierunkowane wsparcie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, także tych o niewystarczającym obecnie poziomie towarowości. Ułatwianie podejmowania działalności rolniczej przez młodych ludzi.

Przewidywane instrumenty wsparcia:

- Modernizacja gospodarstw rolnych
- Restrukturyzacja małych gospodarstw
- Premia dla młodych rolników

### Priorytet 3.

#### Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.

Ogólne założenie:

Pogłębienie integracji poziomej i pionowej w łańcuchu żywnościowym oraz rozwój rynku produktów wysokojakościowych w celu wsparcia konkurencyjności sektora żywnościowego, wzmocnienia pozycji producentów i ich lepszego powiązania z rynkiem. Stabilizacja potencjału produkcji rolnej i leśnej – wprowadzenie instrumentów umożliwiających zapobieganie i likwidowanie skutków katastrof naturalnych.

Przewidywane instrumenty wsparcia:

- Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych
- Przetwórstwo i marketing produktów rolnych
- Tworzenie grup producentów
- Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich – targowiska
- Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich działań zapobiegawczych



## Priorytet 4.

### Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.

Ogólne założenie:

Promowanie praktyk rolniczych sprzyjających zachowaniu bioróżnorodności, krajobrazu oraz walorów środowiska naturalnego, w szczególności jakości gleb i wód.

Przewidywane instrumenty wsparcia:

- Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne – Rolnictwo ekologiczne
- Płatności dla obszarów Natura 2000
- Płatności dla obszarów ONW
- Scalanie gruntów

## Priorytet 5.

### Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę nisko-emisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.

Ogólne założenie:

Inwestycje w przedsiębiorstwach i gospodarstwach, których efektem dodatkowym jest oszczędność wody, energii, wykorzystanie produktów ubocznych lub odpadowych, wykorzystanie OZE lub produkcja surowców odnawialnych do produkcji energii będą wspierane w ramach działania Inwestycje w środki trwałe (art. 18) realizowanego w ramach priorytetu 2 oraz 3. W efekcie realizowany będzie postulat zmniejszenia presji na środowisko i przeciwdziałania zmianom klimatu. Poprawa bilansu gazów cieplarnianych poprzez zmniejszenie ich emisji może następować w wyniku realizacji inwestycji wymienionych powyżej oraz zwiększenia sekwestracji dwutlenku węgla w wyniku zalesień i niektórych schematów programu rolno-środowiskowo-klimatycznego.

Przewidywane instrumenty wsparcia::

- Zalesianie i tworzenie terenu zalesionego

## Priorytet 6.

### Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Ogólne założenie:

Dalszy rozwój społeczno – gospodarczy obszarów wiejskich poprzez kontynuację działań na rzecz zatrudnienia i poprawy jakości życia, także poprzez realizację oddolnych strategii (Leader).

Przewidywane instrumenty wsparcia:

- Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej
- Rozwój przedsiębiorczości
- Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich – Odbudowa i poprawa dziedzictwa kulturowego wsi, infrastruktura małej skali.
- LEADER

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w kwietniu br. uruchomiło proces konsultacji społecznych Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 dostępny jest na stronie internetowej [www.minrol.gov.pl](http://www.minrol.gov.pl) w zakładce PROW 2014-2020 oraz na portalu [www.ksow.pl](http://www.ksow.pl).

# RYBOŁÓWSTWO MORSKIE

Morskie wody wewnętrzne zajmują w Polsce powierzchnię 2005 km<sup>2</sup>, a morze terytorialne 8682 km<sup>2</sup>. Strefa przybrzeżna Morza Bałtyckiego obejmuje 36 gmin na terenie 18 powiatów w województwie pomorskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Morze Bałtyckie jest akwenem wysłodzonym, w którym średnie zasolenie zmniejsza się w miarę oddalania od cieśnin duńskich. Polskie obszary morskie uznawane są za bogate w zasoby rybne. Polskie rybołówstwo morskie dzieli się na rybołówstwo bałtyckie (zaangażowana jest zdecydowanie przeważająca część floty) oraz rybołówstwo dalekomorskie.

Polskie rybołówstwo podlega zasadom obowiązującym w UE – obowiązują kwoty połowowe ustalone corocznie przez Radę Unii Europejskiej. W odniesieniu do Morza Bałtyckiego możliwości połowowe na rok 2013 określa rozporządzenie Rady (UE) nr 1088/2012 z dnia 20 listopada 2012 r. ustalające uprawnienia do połowów na 2013 rok w odniesieniu do pewnych stad ryb i grup stad ryb w Morzu Bałtyckim.

Dla polskich rybaków łowiących w Bałtyku największe znaczenie ekonomiczne mają połowy dorszy, które podlegają licznym ograniczeniom wynikającym z m. in. z planu odbudowy zasobów tego gatunku (ograniczanie wzrostu limitów połowowych, okresy ochronne, obostrzenia w stosowaniu niektórych narzędzi połowowych). W coraz większym stopniu na dochody polskich rybaków wpływają połowy ryb pelagicznych (szproty i śledzie). Rybami chętnie poławianymi i równie cennymi gospodarczo są także ryby łososiowate (łososie, trocie) i płaskie. Połowy ryb na Morzu Bałtyckim w 2012 r. wyniosły 120,6 tys. ton, a na łowiskach dalekomorskich 59,1 tys. ton.

Możliwości połowowe niektórych gatunków ryb występujących w Morzu Bałtyckim w 2013 r. zostały zredukowane ze względu na pogorszenie stanu zasobów. I tak kwotę połowową dorszy z Bałtyku Zachodniego zmniejszono o 5,9%, dorszy z Bałtyku Wschodniego o 9%, a kwotę połowową łososi o 11%. Zwiększono natomiast kwoty połowowe dla śledzi z Bałtyku Wschodniego o 15%, śledzi z Bałtyku Zachodniego o 23%, szprotów o 11% i gładzicy o 18% ze względu na poprawę zasobów biologicznych tych gatunków ryb.

Do głównych gatunków poławianych przez polskie statki dalekomorskie należą: dorsze, czarniaki, karmazyny halibuty, makrele, ostroboki oraz sardynele atlantyckie.



## Rynek ryb

Podaż ryb, przetworów rybnych i owoców morza na rynek krajowy wyniosła w 2012 r. 448,2 tys. ton (w ekwiwalencie wagi żywej) i była o 5,2% mniejsza niż przed rokiem. Wpłynęło na to wyłącznie ograniczenie importu pod wpływem wysokich cen ryb na rynkach światowych i spadku popytu krajowego. Podaż ryb z połowów własnych zwiększyła się w porównaniu z 2011 r. o 1% do 230,1 tys. ton, w konsekwencji zwiększonych o 4,4% połowów i produkcji ryb słodkowodnych. Niższe połowy dalekomorskie zostały zrównoważone zwiększonymi wyładunkami ryb bałtyckich, które dominują w strukturze połowów krajowych.

Połowy ryb na Bałtyku wyniosły w 2012 r. 120,6 tys. ton i były o 8,8% większe niż rok wcześniej. Wpłynął na to głównie wzrost wyładunków szprotów (o 12%) i dorszy (o 25%) oraz ponad 2-krotne zwiększenie połowów ryb słodkowodnych na wodach zalewów.

Tabela 23. Bilans ryb i owoców morza w Polsce (tys. ton wagi żywej).

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012 <sup>a</sup>	2013 P
Połowy morskie	212,1	170,8	179,9	179,7	185,0
w tym: bałtyckie	131,4	110,1	110,8	120,6	125,0
dalekomorskie	80,7	60,7	69,1	59,1	60,0
Połowy słodkowodne i akwakultura	53,6	45,1	48,3	51,0	50,0
Razem połowy krajowe	265,7	215,9	228,2	230,7	235,0
Import	731,6	778,3	774,0	751,0	780,0
Eksport	493,9	492,1	520,7	525,3	534,0
Podaż ryb konsumpcyjnych	502,6	500,9	472,7	452,9	481,0

<sup>a</sup> dane wstępne, <sup>b</sup> w podaży ryb na rynek nie uwzględniono części połowów dalekomorskich, które zostały przetworzone na mączkę rybną i nie były przeznaczone do konsumpcji (w 2009 r. – 0,8 tys. ton, 2010 r. – 1,2 tys. ton w 2011 r. – 8,8 tys. ton, w 2012 r. – 3,5 tys. ton), P – prognoza.

Źródło: Dane MIR-PIB oraz szacunek IERiGŻ-PIB na podstawie danych IRŚ.

Wysokie ceny oraz wzrost opłacalności połowów spowodowały, że mimo nieco większych niż przed rokiem limitów konieczne było okresowe wstrzymanie połowów (szproty) lub całkowite ich zamknięcie (śledzie) ze względu na przekroczenie przyzanych Polsce kwot połowowych. Dużym problemem pozostaje nie zagospodarowanie dostępnego limitu połowowego dorszy. Pogarszająca się jakość ryb krajowych oraz niskie ceny i powodują, że przetwórcy wolą kupować surowiec pochodzący z importu. Łączne wykorzystanie kwot połowowych w 2012 r. było o 19 pkt. proc. wyższe niż rok wcześniej (95%). Poprawiła się natomiast sytuacja w rybnictwie śródlądowym, pod wpływem wzrostu produkcji ryb w akwakulturze (o 11%).

Spożycie ryb, przetworów rybnych i owoców morza wyniosło w 2012 r. 11,7 kg/mieszkańca (w ekwiwalencie wagi żywej) i było o 3% mniejsze niż rok wcześniej. Spadek konsumpcji wystąpił przede wszystkim w grupie ryb słodkowodnych (o 13%), pod wpływem kolejnego dużego spadku popytu na pangii. W mniejszym stopniu rezygnowano z zakupu ryb morskich (o 2,6%), w tym najbardziej z tuńczyków, morszczuków, mintajów i makreli. W porównaniu z 2011 r. znacząco, bo o 24% zwiększyła się konsumpcja relatywnie drogich łososi. Najczęściej spożywanymi rybami były śledzie i mintaje, które łącznie mają ponad 41% udział w strukturze gatunkowej.

W 2012 r. utrzymany został wzrostowy trend obrotów handlu zagranicznego rybami, przetworami rybnymi i owocami morza. Eksport wyniósł 365 tys. ton o wartości ponad 1,23 mld EUR (wzrost o 8,2%), natomiast import 465,5 tys. ton o wartości prawie 1,23 mld EUR (wzrost o 6,6%). W 2012 r. rozwijał się przede wszystkim handel łososiami, na które systematycznie zwiększa się zapotrzebowanie przetwórstwa (ryby świeże) z przeznaczeniem do produkcji innych wyrobów (filetów, ryb wędzonych i przetworów) i ich reeksportu oraz dynamicznie rosnącej konsumpcji w kraju. Niekorzystnie na import sektora rybnego wpływała deprecjacja złotego. Wyższa dynamika wzrostu wartości wywozu niż przywozu spowodowała, że w 2012 r. po raz pierwszy od końca lat 90. odnotowano dodatni bilans handlu zagranicznego sektora rybnego.

Tabela 24. Wielkość i struktura produkcji przetwórstwa rybnego według grup wyrobów w zakładach przetwórczych zatrudniających 50 i więcej osób (tony)<sup>a</sup>

Wyszczególnienie	2011	2012	Wskaźnik 2012/2011	Struktura (%)	
				2011	2012
Ryby mrożone	12 284	44 392	361,4	3,9	12,5
Filety świeże	8 384	7 607	90,7	2,7	2,2
Filety mrożone	23 944	25 254	105,5	7,7	7,1
Ryby solone	13 812	11 382	82,4	4,4	3,2
Ryby wędzone	71 976	74 526	103,5	23,0	21,0
Konserwy i rezerwy	73 213	65 263	89,1	23,4	18,4
Marynaty	78 242	83 543	106,8	25,0	23,6
Pozostałe wyroby <sup>b</sup>	30 960	42 540	137,4	9,9	12,0
<b>Produkcja ogółem</b>	<b>312 815</b>	<b>354 507</b>	<b>113,3</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>

<sup>a</sup> w przedsiębiorstwach zatrudniających 50 i więcej osób, wyroby konsumpcyjne,

<sup>b</sup> wyroby kulinarne i garmażeryjne, sałatki, paprykarze, pasty i pasztety z ryb.

Źródło: Rynek Ryb kwiecień 2013 Opracowanie IERiGŻ.

Produkcja ryb, przetworów rybnych i owoców morza w zakładach przetwórstwa rybnego (zatrudnienie powyżej 9 osób) zwiększyła się w 2012 r. o 12,8% do 423,2 tys. ton. Wartość przychodów ze sprzedaży produktów rybnych wzrosła o 9% do 7,2 mld zł, zmalało zatrudnienie i wzrosła wydajność pracy. Mimo to rentowność przetwórstwa ryb pogorszyła się nieco ze względu na wysokie koszty surowcowe. Przemysł rybny nadal był w bezpiecznej sytuacji ekonomiczno-finansowej, a udział firm rentownych w ogólnej liczbie firm zwiększył się do ponad 85%.

Wyhamowanie silnej tendencji wzrostowej cen ryb importowanych w drugiej połowie 2012 r. wyraźnie ograniczyło podwyżki cen ryb w kraju. Według danych GUS ceny zbytu ryb i przetworów rybnych wzrosły w porównaniu z rokiem poprzednim tylko o 0,7%. W przypadku cen detalicznych wzrost ten był jednak nadal znaczny i sięgał 8,5%, ale w relacji grudzień 2012 r. do grudnia 2011 r. wyniósł 2,8% i był o ponad 1 pkt. proc. niższy od dynamiki wzrostu cen żywności ogółem i o 2,2 pkt. proc. niższy od wzrostu cen mięsa. Na ogół wyższe były także ceny pierwszej sprzedaży ryb oferowane rybakom w portach bałtyckich (za wyjątkiem dorszy), przy spadku cen sprzedaży karpia i stabilizacji cen pstrągów pochodzących z krajowych gospodarstw rybackich. W 2013 r. należy oczekiwać stabilizacji sytuacji na krajowym rynku ryb, a w wielu segmentach jej poprawy. W pierwszych miesiącach br. odnotowano dalszy wzrost wymiany handlowej i przetwórstwa. Przy utrzymaniu relatywnie niskiego tempa podwyżek cen, możliwy jest także wzrost popytu krajowego. Zwiększenie kwot połowowych szprotów i śledzi wpłynie prawdopodobnie na wzrost wyładunków ryb bałtyckich, natomiast nieznacznie niższa może być podaż ryb pochodzących z krajowych akwakultur.

## Polityka wsparcia sektora rybołówstwa

Fundusze Unii Europejskiej na lata 2007 - 2013 dostępne są dla Polski w postaci tak zwanych Programów Operacyjnych. Jednym z przykładów takiego programu jest Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” (PO RYBY 2007-2013). Program ten przedstawia cele i założenia Polski zmierzające do wsparcia sektora rybackiego oraz dostosowania go do norm prawa unijnego w okresie przypadającym na lata 2007-2013. Głównym celem Programu Operacyjnego jest stworzenie, poprzez zrównoważoną eksploatację zasobów, konkurencyjnego, nowoczesnego i dynamicznego sektora rybackiego zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju polskiego sektora rybackiego. Zasada ta zakłada wspieranie Wspólnej Polityki Rybackiej w celu optymalizacji potencjału produkcyjnego żywych zasobów morza dla zapewnienia ich eksploatacji przyszłym pokoleniom oraz uzyskania trwałej równowagi pomiędzy zasobami, a zdolnością połowową floty krajowej. Realizacji powyższego

celu głównego służyć ma właśnie PO RYBY 2007-2013". Ponadto realizacja Programu posłuży osiągnięciu następujących celów szczegółowych:

1. poprawa konkurencyjności i zrównoważenia podstawowego sektora rybackiego,
2. zwiększanie i rozwój potencjału rynkowego sektora rybackiego,
3. propagowanie zrównoważonego rozwoju oraz poprawa jakości życia i stanu środowiska na obszarach rybackich,
4. wdrożenie skutecznego sposobu zarządzania i kontroli PO oraz poprawa ogólnego potencjału administracyjnego do wdrażania Wspólnej Polityki Rybackiej.

Wśród powyższych celów szczegółowych szczególne znaczenie zajmują wszelkie działania związane z poprawą jakości życia na obszarach zależnych od rybactwa, które zostały ujęte w 4 osi priorytetowej Programu Operacyjnego „PO RYBY 2007-2013”.

Oś Priorytetowa 4 – „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa” skierowana jest bezpośrednio do regionów, gdzie gospodarka rybacka zarówno morska jak i śródlądowa miała i ma ważne znaczenie gospodarcze. Ideą było stworzenie możliwości rozwoju tych obszarów, które w sposób szczególny narażone są na migrację grup mieszkańców czynnych zawodowo, co groziło wyhamowaniem rozwoju specyficznych obszarów oraz zaprzepaszczeniem dziedzictwa poprzednich pokoleń, które nadały nieoprotarzalny charakter tymże obszarom.

Jeszcze do niedawna brak było specjalnego programu, który pozwalałby mieszkańcom obszarów zależnych od rybactwa pozyskiwać środki z funduszy unijnych na realizację własnych inwestycji. Za sprawą osi priorytetowej 4 PO RYBY 2007-2013 ten stan rzeczy uległ zmianie, a mieszkańcy obszarów, na których rybactwo odgrywa znaczącą rolę mogą korzystać z programu dedykowanego specjalnie dla nich.

Szeroki wachlarz operacji możliwych do realizacji w ramach osi 4 PO RYBY 2007-2013 wzbudza ogromne oczekiwania wśród rybaków oraz przedsiębiorców. W osi 4 możliwe jest rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, dofinansowanie już prowadzonej firmy lub rozpoczęcie inwestycji poprawiających sieć usług na obszarze zależnym od rybactwa. Oś 4 jest również szansą na promowanie i pielęgnowanie własnych tradycji, co daje dodatkową sposobność do rozwoju turystyki i agroturystyki. Szereg takich operacji napędza całą lokalną gospodarkę, od produktów gastronomicznych i atrakcji turystycznych po rozwój przemysłu. Możliwości jakie stwarza oś 4 mogą przyczynić się do przeprowadzenia realnych zmian, korzystnych dla wszystkich mieszkańców. Do końca marca 2013 r. z pomocy finansowej dostępnej w ramach osi 4 PO RYBY skorzystało prawie 1700 mieszkańców obszarów zależnych od rybactwa. Łącznie wsparcie udzielone tym beneficjentom stanowiło niespełna 50% środków finansowych przewidzianych na realizację tej osi.





# OBSZARY WIEJSKIE

## Infrastruktura na wsi



Stan rozwoju infrastruktury technicznej wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak również na możliwości inwestowania na tych obszarach. Szczególnie problemy to niedostatecznie rozwinięta zbiorowa sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niewystarczające wyposażenie w Internet. Obszary wiejskie są silnie zróżnicowane przestrzennie pod względem wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Najlepiej rozwinięta infrastruktura na obszarach wiejskich znajduje się na terenach sąsiadujących z obszarami miejskimi.

Dysproporcja w rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskim, wynika m.in. z rozproszenia wiejskiej sieci osadniczej, rozmieszczenia obszarów chronionych, struktury własności gruntów. Czynniki te powodują, że inwestycje wodno-kanalizacyjne na terenach wiejskich są bardziej kapitałochłonne.

Na koniec 2012 r. w Polsce istniało:

- 230.921,24 km sieci wodociągowej, z czego w roku 2012 wykonano 3.698,45 km,
- 75.191,37 km sieci kanalizacyjnej, z czego w roku 2012 wykonano 6.808,41 km.

Tabela 25. Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej (stan na 31. 12.2012 r.) w km

Lp.	Województwo	Sieć wodociągowa		Zbiorcza sieć kanalizacyjna	
		Wykonanie w 2012 r.	Stan na 31.12.2012 r.	Wykonanie w 2012 r.	Stan na 31.12.2012 r.
		km	km	km	km
	<b>POLSKA</b>	<b>3 698,45</b>	<b>230 921,24</b>	<b>6 808,41</b>	<b>75 191,37</b>
1	dolnośląskie	164,02	11 537,81	420,38	5 126,36
2	kujawsko-pomorskie	191,99	20 093,42	227,16	4 237,24
3	lubelskie	381,00	17 963,12	397,49	2 992,42
4	lubuskie	108,80	5 102,02	126,23	1 740,68
5	łódzkie	187,17	18 436,19	290,30	2 430,90
6	małopolskie	318,89	14 753,68	659,78	7 360,56
7	mazowieckie	431,74	33 892,73	620,27	5 610,58
8	opolskie	80,91	6 322,39	336,52	2 404,46
9	podkarpackie	148,79	11 980,75	356,02	11 911,81
10	podlaskie	114,33	11 033,96	107,71	1 459,72
11	pomorskie	324,54	10 884,77	617,31	5 840,09
12	śląskie	224,01	10 413,18	754,51	4 590,74
13	świętokrzyskie	143,72	11 358,97	459,15	3 388,89
14	warmińsko-mazurskie	466,49	13 477,01	588,85	4 065,45
15	wielkopolskie	259,46	25 531,65	613,27	6 880,15
16	zachodniopomorskie	152,59	8 139,59	233,46	5 151,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdanie z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2012 r. – RRW-2.

Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie – 33.892,73 km sieci, a najkrótszą województwo lubuskie – 5.102,02 km. Z kolei województwo podkarpackie posiada najdłuższą sieć kanalizacyjną, wynoszącą 11.911,81 km, podczas gdy w województwie podlaskim znajduje się jedynie 1.459,72 km sieci kanalizacyjnej.

Biorąc pod uwagę, zróżnicowanie powierzchniowe województw w Polsce i regionalne uwarunkowania środowiskowe, długość sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych nie pozwala stwierdzić jednoznacznie w jakim stopniu istniejąca infrastruktura zaspokaja potrzeby ludności na obszarach wiejskich. Pełniejszy obraz istniejącej sytuacji uzyskać można posługując się wskaźnikami (stopniami) zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich.

Na koniec 2012 r. stopień zwodociągowania, liczony jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do sieci wodociągu zbiorowego do liczby budynków mieszkalnych ogółem, wyrażony w % wynosił 80,41%, natomiast stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do zbiorczej sieci kanalizacyjnej do liczby budynków mieszkalnych ogółem wynosił 29,1% (tab. 30).

Jedynie w czterech województwach (kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim i wielkopolskim) wskaźnik zwodociągowania przekracza 90%. Najniższymi wskaźnikami zwodociągowania charakteryzują się województwa: małopolskie i podkarpackie, w których procent zwodociągowania wynosi niewiele ponad 60%.

Zdecydowanie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Najwyższy wskaźnik skanalizowania obszarów wiejskich osiągnięty przez woj. podkarpackie wynosi 49,91%, w trzech

województwach wskaźnik skanalizowania nie przekracza 20%, a w województwie lubelskim wynosi on zaledwie 14,63%.

Tabela 26. Stopień zwodociągowania i skanalizowania obszarów wiejskich na koniec 2012 r.

Lp.	Województwo	Liczba budynków mieszkalnych ogółem	Wodociągi		Kanalizacja	
			Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do wodociągu zbiorczego	Procent zwodociągowania	Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do kanalizacji zbiorczej	Procent skanalizowania
			szt.	%	szt.	%
	<b>POLSKA</b>	<b>3 994 207</b>	<b>3 211 707</b>	<b>80,41</b>	<b>1 162 411</b>	<b>29,10</b>
1	dolnośląskie	195 220	165 030	84,54	65 760	33,69
2	kujawsko-pomorskie	183 502	166 451	90,71	54 117	29,49
3	lubelskie	332 610	260 989	78,47	48 666	14,63
4	lubuskie	84 131	74 755	88,86	24 072	28,61
5	łódzkie	289 263	261 338	90,35	49 196	17,01
6	małopolskie	455 186	283 208	62,22	122 082	26,82
7	mazowieckie	555 280	443 756	79,92	117 980	21,25
8	opolskie	125 905	117 707	93,54	46 546	36,97
9	podkarpackie	322 222	211 660	65,69	160 817	49,91
10	podlaskie	142 852	110 908	77,64	23 397	16,38
11	pomorskie	165 531	139 038	84,00	76 994	46,51
12	śląskie	284 982	238 313	83,62	92 278	32,38
13	świętokrzyskie	209 105	171 346	81,94	48 398	23,15
14	warmińsko-mazurskie	117 582	97 683	83,08	34 391	29,25
15	wielkopolskie	353 927	319 958	90,40	125 324	35,41
16	zachodniopomorskie	176 909	149 507	84,51	72 393	40,92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2012 r. – RRW-2.

O niskim stopieniu dostępności urządzeń komunalnych na obszarach wiejskich decyduje wiele czynników. Każdy region Polski należy rozpatrywać indywidualnie, dostosowując przedsięwzięcia wodociągowo – kanalizacyjne do regionalnych uwarunkowań. Wybór właściwego systemu gospodarki ściekowej wymaga przeprowadzenia wnikliwej analizy, która powinna uwzględniać m.in. charakter zabudowy, stopień rozproszenia wiejskiej sieci osadniczej, ukształtowanie terenu, warunki hydrogeologiczne, stosunki wodne itp.

Wyraźna dysproporcja pomiędzy dostępnością zbiorowej sieci wodociągowej i zbiorowej sieci kanalizacji wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków są dużo bardziej kapitałochłonne i postrzegane są przez część lokalnej społeczności jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

## Przedsiębiorczość na terenach wiejskich

Przemiany strukturalne na polskiej wsi są integralnie powiązane z tempem rozwoju całej gospodarki. Przejawia się to poprzez zmniejszanie się rolniczej funkcji obszarów wiejskich. Szacuje się, że około 60% mieszkańców wsi to osoby nie mające związku z produkcją rolniczą i użytkowaniem ziemi rolniczej. Co więcej, maleje zbiorowość mieszkańców wsi żyjących głównie lub wyłącznie z rolnictwa<sup>2</sup>. Natomiast systematycznie od kilku lat rozwija się pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich. Zauważa się również potrzebę sięgnięcia do głębszych pokładów tj. rozwoju małego przetwórstwa i drobnych usług z wykorzystaniem potencjału gospodarstwa rolnego.

Z roku na rok rośnie liczba podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich (tab. 31). W 2012 r. do krajowego rejestru REGON było wpisanych blisko 4 mln podmiotów gospodarczych, z czego ponad milion (26,2%) zarejestrowało działalność gospodarczą na obszarach wiejskich.

Tabela 27. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w bazie REGON

Wyszczególnienie	Rok	Ogółem
POLSKA	2003	3 581 593
	2008	3 757 093
	2012	3 975 334
	<b>dynamika</b>	<b>111,0 %</b>
obszary miejskie	2003	2 732 248
	2008	2 828 613
	2012	2 933 437
	<b>dynamika</b>	<b>107,4 %</b>
obszary wiejskie	2003	849 345
	2008	928 480
	2012	1 041 897
	<b>dynamika</b>	<b>122,7 %</b>

*Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji GUS „Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008 r.” oraz danych uzyskanych z Bazy Danych Lokalnych GUS za lata 2011-2012.*

W 2012 roku ponad 97% podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich należało do sektora prywatnego. Pozostałe 3% stanowiły podmioty sektora publicznego. W strukturze sektora prywatnego, według form prawnych na obszarach wiejskich, największy odsetek stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (83,52%). W następnej kolejności uplasowały się spółki (4,58%) oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne (4,40%). Zdecydowaną większość podmiotów na obszarach wiejskich stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób (95,7%).

W rejestrze REGON na obszarach wiejskich zarejestrowano mniej przedsiębiorstw niż w 2011 r., jednak nadal stanowiło to 29% ogółu nowo zarejestrowanych podmiotów w kraju. Jednocześnie wyrejestrowano z rejestru o ponad 31 tys. więcej jednostek niż zarejestrowano, odnotowując tym samym bilans ujemny. W strukturze podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich (tab. 32) w dalszym ciągu dominują podmioty zajmujące się działalnością usługową. Na koniec 2012 r. na obszarach wiejskich tego typu aktywność prowadziło 621,7 tys. podmiotów, co stanowiło ok. 60% ogółu podmiotów na wsi. Kolejnymi rodzajami działalności pod względem liczebności podmiotów były przemysł i budownictwo, a udział podmiotów

<sup>2</sup> „Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi” pod red. J. Wilkin i I. Nurzyńska, Warszawa 2012, FDPA, str. 9

zarejestrowanych w sekcjach zaliczanych do tego sektora wyniósł 28,2%. Nieznacznie zmalała liczebność podmiotów działających w obszarze rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybactwa.

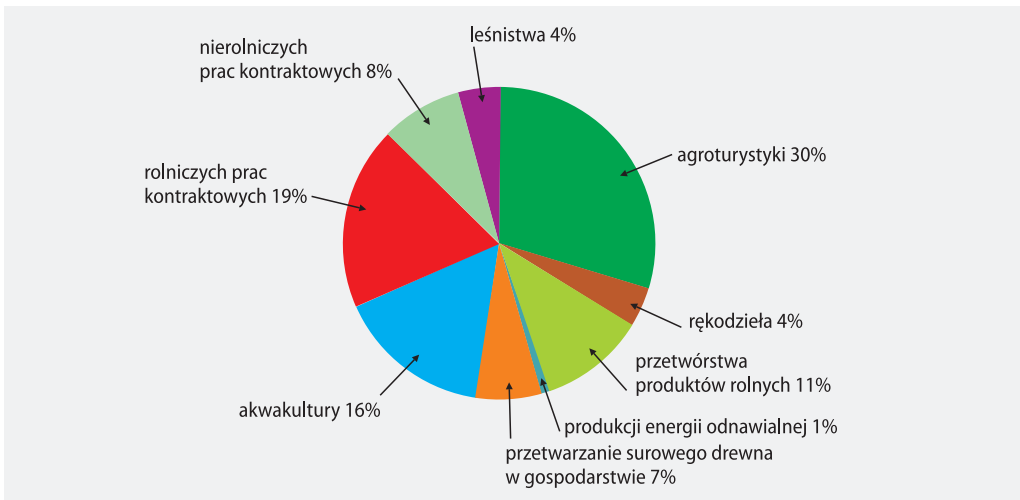
**Tabela 28. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w bazie REGON wg rodzaju prowadzonej działalności w 2012 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym:		
		rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	usługi
<b>POLSKA</b>	<b>3 975 334</b>	<b>91 363</b>	<b>856 522</b>	<b>2 783 636</b>
obszary miejskie	2 933 437	24 741	563 032	2 161 898
obszary wiejskie	1 041 897	66 622	293 490	621 738
	100	6,39	28,17	59,67

*Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Bazy Danych Lokalnych GUS*

Z danych Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 r. wynika, iż 54,7 tys. gospodarstw rolnych prowadziło działalność gospodarczą inną niż rolnicza, bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym. Stanowiło to 2,9% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą.

**Rys.12. Struktura działalności innej niż rolnicza prowadzonych w gospodarstwach rolnych**



*Źródło: Opracowanie własne na podstawie Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2010 r., seria prezentująca wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2010, GUS, Warszawa 2012 r.*

W porównaniu do roku 2007, liczba omawianych gospodarstw zmniejszyła się o ponad połowę, niemniej jednak część z nich zaniechała prowadzenia działalności rolniczej na rzecz rozwoju działalności pozarolniczej. Działalność inną niż rolnicza bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym prowadziło 3,2% gospodarstw produkujących głównie na rynek i 2,3% – głównie na potrzeby gospodarstwa domowego (w tym zaledwie 1,7% – wyłącznie na samozaopatrzenie). Gospodarstwa produkujące głównie na samozaopatrzenie częściej niż jednostki wytwarzające głównie na rynek prowadziły działalność z zakresu: agroturystyki, rękodzieła, przetwórstwa produktów rolnych, przetwarzania surowego drewna w gospodarstwie i rolniczych prac kontraktowych. Wśród gospodarstw wytwarzających głównie na sprzedaż popularniejsza



była akwakultura, produkcja energii odnawialnej i inne działalności (np. prowadzenie sklepu, w którym sprzedaje się wytworzone w gospodarstwie produkty rolne). Strukturę działalności innej niż rolnicza prezentuje wykres.

Udział przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług z działalności innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem rolnym w ogólnej sprzedaży gospodarstwa rolnego wyniósł:

- ponad 50% w 34,4% gospodarstw,
- 11-50% w 26,9% gospodarstw,
- do 10% w 38,7% gospodarstw.

W obszarze polityki rozwoju obszarów wiejskich podejmowane są liczne działania ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości m.in. w zakresie podnoszenia kwalifikacji, ułatwiania dostępu do rynku pracy oraz możliwości wsparcia finansowego. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), na rozwój przedsiębiorczości ukierunkowane są trzy działania: Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw. Łączna wartość środków przeznaczona na wsparcie przedsiębiorczości w ramach PROW 2007-2013 stanowi ponad 2,46 mld EUR.

Ponad 87% wspieranych przedsiębiorstw stanowiły osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. Jedyne 23% firm powstało w związku z pomocą udzieloną z działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej. Prawie 77% wspieranych podmiotów stanowią firmy, które powstały już wcześniej, a dominującą grupę stanowiły firmy funkcjonujące na rynku 9-15 lat. Do najpopularniejszych rodzajów prowadzonej działalności należą usługi dla ludności (22,8%), roboty budowlane i instalacyjne (20,1%), sprzedaż hurtowa i detaliczna (16,6%) oraz usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa (15,7%). W nowej perspektywie finansowej planowane jest wsparcie działań z obszaru rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, tworzenie pozarolniczych miejsc pracy i instytucji otoczenia biznesu, w ramach programów operacyjnych finansowanych nie tylko ze środków Wspólnej Polityki Rolnej, ale również w ramach Polityki Spójności.

## Turystyka wiejska i agroturystyka

Pośród różnych rodzajów pozarolniczej działalności podejmowanych przez mieszkańców terenów wiejskich najbardziej popularne są usługi turystyczne. Turystyka wiejska, w tym agroturystyka, wpisuje się w II filar Wspólnej Polityki Rolnej w zakresie poprawy jakości życia i dywersyfikacji gospodarczej na terenach wiejskich. Ma ona szczególne znaczenie dla indywidualnych gospodarstw rolnych. Wpływa na całonocowy wzrost popytu w miejscowościach turystycznych, podtrzymuje folklor, wymusza inwestycje. Stanowi formę działalności przyczyniającej się do rozwoju przedsiębiorczości, konkurencyjności oraz ekonomicznego ożywienia terenów wiejskich. W konsekwencji pozytywnie wpływa na poprawę jakości życia mieszkańców. Umożliwia również pobudzenie aktywności środowisk i stymulowanie współpracy, wykorzystując wartości związane ze specyfiką społeczną, kulturową i przyrodniczą wsi w ramach działań realizowanych przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich.

Oferta jaką dysponuje turystyka wiejska i agroturystyka w Polsce to, oprócz ok. 8 tys. gospodarstw agroturystycznych (tab. 33) i unikatowego krajobrazu, także: gościnność, bogactwo kulturowe i kulinarne regionów, mnogość produktów tradycyjnych. Wypoczynkowa oferta gospodarstw agroturystycznych obejmuje różnego rodzaju dodatkowe usługi i zajęcia rekreacyjne i kulturalne. Charakteryzuje się ona kompleksowością i zróżnicowaniem, dzięki czemu turyści mogą korzystać z licznych atrakcji. Gospodarstwa agroturystyczne oferują głównie zakwaterowanie w pokojach (kwaterach) gościnnych (w 70-80%), w znacznie mniejszym stopniu w samodzielnych mieszkaniach i domach oraz na polach namiotowych. Średnio jeden obiekt agroturystyczny liczy 5 pokoi z 10 miejscami noclegowymi (5 pokoi dwuosobowych).



Polska baza agroturystyczna oferuje różne standardy użytkowe i jakościowe świadczonych usług. Utrzymanie odpowiedniego poziomu usług w Polsce zapewnia dobrowolny System Kategoryzacji Wiejskiej Bazy Noclegowej, prowadzonej przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”. Świadectwem sprawdzonej jakości kwater wiejskich są słoneczka. Poszczególne kategorie różnią się liczbą słoneczek - im więcej słoneczek, tym wyższa kategoria. Od 2013 roku funkcjonuje nowa kategoria obiektu „Wypoczynek u rolnika”, który poza wymogami kategorystycznymi musi spełnić dodatkowo kryteria specyficzne dla typowego gospodarstwa wiejskiego. Szczegółowe informacje odnaleźć można na stronie <http://wbn.agroturystyka.pl/>.

Sprzedaż produktów turystyki wiejskiej i agroturystyki jest realizowana siłami pojedynczych usługodawców oraz z zaangażowaniem różnych instytucji tj.: lokalnych i regionalnych organizacji turystycznych, lokalnych grup działania (LGD) czy doradztwa rolniczego. Zarówno jedni, jak i drudzy, wykorzystują różne narzędzia promocji: sprzedaż osobista, reklama, czy public relations, ale głównym źródłem informacji o produktach turystyki wiejskiej stał się wszechobecny Internet. Przejawem wykorzystywania nowoczesnych technologii jest więc tworzenie stron internetowych oraz wykorzystanie portali społecznościowych. Największy serwis agroturystyczny prowadzony jest na portalu: [www.agroturystyka.pl](http://www.agroturystyka.pl), który prezentuje rekomendowane oferty gospodarstw z całej Polski. Poza Internetem przygotowywane i wydawane są foldery, ulotki oraz inne publikacje informacyjno-promocyjne, dostępne w regionalnych i lokalnych punktach informacji turystycznej, czy upowszechniane na licznych imprezach plenerowych (targi, festyny czy giełdy produktów turystycznych). Najważniejszym tego typu wydarzeniem są Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL, organizowane w Polsce od 2009 r. Jest to wyspecjalizowana impreza, stanowiąca okazję do promocji ofert i atrakcji turystyki wiejskiej, odbiorcy indywidualni mają okazję, aby w jednym miejscu i czasie znaleźć wiele inspiracji na udany urlop.

Tabela 29. Kwatery agroturystyczne według województw w grudniu 2012 r.

Województwo	Kwatery agroturystyczne	Miejsca noclegowe
dolnośląskie	625	7357
kujawsko-pomorskie	255	3070
lubelskie	440	3734
lubuskie	103	1041
łódzkie	166	1757
małopolskie	1326	15964
mazowieckie	346	3445
opolskie	114	1214
podkarpackie	912	7890
podlaskie	584	5544
pomorskie	614	6994
śląskie	384	4930
świętokrzyskie	287	2627
warmińsko-mazurskie	713	6849
wielkopolskie	414	4647
zachodniopomorskie	361	3860
<b>POLSKA</b>	<b>7644</b>	<b>80923</b>

*Dane GUS wg stanu w dniu 31 grudnia 2012 r.*

Szczególną rolę w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich pełni doradztwo rolnicze. Działania ośrodków doradczych polegają przede wszystkim na szkoleniu, bieżącym doradztwie oraz publikacji materiałów promocyjnych i pośrednictwie w informacji. Począwszy od roku szkolnego 2008/2009 w Polsce uruchomiono kształcenie w nowym zawodzie – technik turystyki wiejskiej, które prowadzone jest w 9 szkołach rolniczych podlegających Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Obecnie, w tym zawodzie, kształcą się ok. 120 uczniów. W czerwcu 2012 roku, tytuł technika turystyki wiejskiej otrzymało pierwszych 27 absolwentów.

W ramach PROW 2007-2013, - na rozwój usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem na dzień 31 grudnia 2012 r.- zatwierdzono do realizacji 7372 projekty, na łączną kwotę ponad jednego miliarda złotych, finansowanych ze środków publicznych. Środki z PROW 2007-2013 umożliwiły prowadzącym działalność agroturystyczną inwestowanie w poprawę jakości świadczonych usług tj.: zakup wyposażenia kwater i urządzeń rekreacyjnych. Do użytkowania agroturystycznego coraz częściej przystosowywane są pomieszczenia gospodarcze. W gospodarstwach realizowane są także nowatorskie działania związane z ochroną środowiska, jak np. wykorzystanie „czystej” energii czy rewitalizacja zbiorników wodnych wraz z zagospodarowaniem terenu. Ponadto na obszarach wiejskich tworzone są ścieżki rowerowe, szlaki piesze, place zabaw, miejsca rekreacji oraz obiekty sportowe. Wykorzystując nowoczesne technologie informatyczne wspierane są punkty informacji turystycznej, bazy informacji turystycznej oraz strony internetowe związane tematycznie z ofertą turystyczną obszaru objętego lokalną strategią rozwoju. Przygotowywane i wydawane są foldery oraz inne publikacje informacyjne oraz promocyjne.

## Kobiety wiejskie

Na polskiej wsi mieszka 7,5 mln kobiet (w miastach 12,2 mln), w tym w wieku produkcyjnym 4,4 mln. Kobiety na wsi stanowią 50,2% ogółu ludności, przy czym nieznaczna nadwyżka liczby mężczyzn nad liczbą kobiet występuje w grupie do 55 roku życia. Powyżej tej granicy mamy do czynienia ze znaczną przewagą liczby kobiet nad mężczyznami. W porównaniu z miastami, obszary wiejskie charakteryzuje niższa wartość współczynnika feminizacji – na stu mężczyzn przypada sto jeden kobiet. W miastach wskaźnik ten wynosi 111,2, a w skali całego kraju 107,1. Z badań wynika, że kobiety aktywne zawodowo stanowią 56,5% ogółu kobiet mieszkających na wsi. Wykonując zawód rolniczki, kobieta przeważnie jest partnerem mężczyzny w pracy w gospodarstwie rolnym lub w prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej. Domeną kobiet wciąż pozostaje praca w gospodarstwie domowym oraz wychowywanie dzieci. Z danych statystycznych wynika, że co piąte gospodarstwo rolne w Polsce jest kierowane przez kobietę.

Rola kobiet w rolnictwie wynika ze specyficznych funkcji, które realizuje rodzina rolnicza będąca jednocześnie wspólnotą konsumpcyjną i zespołem produkcyjnym oraz szczególnego powiązania gospodarstw domowych z rolniczym warsztatem pracy. Cechą charakterystyczną kobiet w rolnictwie jest różnorodność pełnionych ról zarówno rodzinnych jak i zawodowych, a wśród tych ostatnich niejednokrotnie łączenie pracy w gospodarstwie rolnym z dodatkową pracą zawodową lub prowadzeniem działalności pozarolniczej, a także praca na rzecz własnego środowiska.

Dla pozostania kobiet w rolnictwie ważne jest funkcjonowanie odpowiedniego systemu zabezpieczenia społecznego rolników. W Polsce wdrożony został taki system ubezpieczenia społecznego rolników, w którym współmałżonka rolnika definiuje się tak samo jak rolnika chyba, że ten małżonek nie pracuje w gospodarstwie rolnym ani w gospodarstwie domowym bezpośrednio związanym z tym gospodarstwem rolnym. Tego typu podejście systemowe pozwala na uzyskanie odpowiedniego zabezpieczenia w razie niezdolności do pracy wskutek choroby lub starości przez kobiety, które pracują wyłącznie w gospodarstwie domowym związanym z gospodarstwem rolnym.

Od lat dziewięćdziesiątych ub. stulecia wzrasta aktywność kobiet w działalności publicznej. Udział kobiet wśród radnych gmin wiejskich wzrósł z 9,2% w 1990 r. do 25,4% w 2010 r. (w gminach miejskich z 16,5% do 26,6%). Odnotowuje się tendencję wzrostu aktywności kobiet na poziomie sołectw, około 30% sołtysów to kobiety. Kobiety wiejskie w Polsce aktywnie uczestniczą w przeobrażaniu otoczenia ramach formalnego członkostwa w różnych organizacjach, a także prowadząc aktywność nieformalną. Główną organizacją kobiecą na obszarach wiejskich pozostają Koła Gospodyń Wiejskich, ale coraz częściej kobiety działają na rzecz społeczności w lokalnych stowarzyszeniach, fundacjach i samorządzie rolniczym. Różnorodność pełnionych przez kobiety wiejskie ról daje im szczególne predyspozycje, aby w istotny sposób przyczynić się do postępu i innowacji oraz wzrostu jakości życia na obszarach wiejskich.

Kobiety na obszarach wiejskich wykazują wyższe aspiracje edukacyjne, z dużym zaangażowaniem działają na rzecz lokalnego środowiska, a trudności na lokalnym rynku pracy motywują je częściej niż mężczyzn do szukania zatrudnienia poza rolnictwem lub założenia własnej firmy. Powyższe cechy predysponują kobiety wiejskie do przejścia roli katalizatora przemian społeczno-kulturowych i ekonomicznych na terenach wiejskich. Przykłady przedsiębiorczości prowadzonej przez kobiety są różnorakie: działalność rękodzielnicza, rzemieślnicza, agroturystyka, przetwarzanie i sprzedaż produktów rolniczych. Taki charakter pracy jest dla nich szczególnie atrakcyjny, pozwala bowiem łączyć obowiązki zawodowe z pracą w domu i wychowaniem dzieci. Łączenie pracy w rolnictwie z pracą pozarolniczą umożliwia prowadzenie mniej dochodowych gospodarstw i zapobiega wyludnianiu się niektórych regionów, a tym samym ich ekonomicznej i społecznej degradacji.

# INSTYTUCJE ROLNICZE

## AGENCJA RYNKU ROLNEGO



Działania Agencji Rynku Rolnego (ARR) towarzyszą ewolucji krajowego sektora rolno-żywnościowego od momentu urynkwienia polskiej gospodarki po dzień dzisiejszy, kiedy polscy producenci żywności z powodzeniem działają w ramach jednolitego rynku unijnego, regulowanego zasadami wspólnej polityki rolnej (WPR).

Z upływem czasu zmieniają się, kierunki aktywności ARR, która jako agencja płatnicza administruje mechanizmami WPR i mechanizmami krajowymi. Źródłami finansowania mechanizmów są Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji (EFRG) i budżet krajowy. Agencja obsługuje również fundusze promocji produktów rolno-spożywczych. Działania ARR służą producentom rolnym, przetwórcom, eksporterom, a także w coraz szerszym wymiarze konsumentom, przyczyniając się do stabilizacji rynku rolno-żywnościowego oraz poprawy konkurencyjności produktów rolno-spożywczych.

Od akcesji Polski do UE do końca 2012 r. ARR wypłaciła beneficjentom funkcjonującym w sektorze rolno-żywnościowym 10,7 mld zł. Ponadto przekazano najuboższej ludności, w ramach realizacji pomocy żywnościowej, gotowe artykuły spożywcze o wartości 2,1 mld zł. Dodatkowo z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych wypłacono 183,4 mln zł<sup>3</sup>. Z tego 43% stanowiły wypłaty dla producentów rolnych, 40% trafiło do przedsiębiorców działających w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego i handlu zagranicznego, a 17% przeznaczono na wsparcie konsumpcji.

W 2012 r. ARR wypłaciła 764,4 mln zł, z tego w ramach prefinansowania mechanizmów WPR wydatkowano 488,9 mln zł, a na realizację mechanizmów finansowanych z budżetu krajowego – 275,5 mln zł. Ponadto najubożsi w ramach realizacji programu pomocy żywnościowej otrzymali gotowe artykuły spożywcze o wartości 324,9 mln zł. Z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych wypłacono 48,3 mln zł. Najwyższe wypłaty zrealizowano w zakresie programu pomocy żywnościowej (34%), a także na rynku mleka i przetworów mlecznych (19%), nasion (13%) oraz mięsa czerwonego (9%). Ponadto do budżetu państwa Agencja przekazała kwotę 116,7 mln zł.

Agencja administruje także szeregiem mechanizmów niefinansowych – kwotowaniem produkcji mleka, zadaniami dotyczącymi obrotu towarowego z zagranicą (wydawanie i rozliczanie pozwoleń na przywóz produktów rolno-spożywczych z krajów trzecich i wywóz poza UE), a także mechanizmami monitorowania i kontroli procesu produkcji oraz przetwórstwa (na rynkach: wina, cukru, mleka i przetworów mlecznych, tytoniu, owoców i warzyw). W zakresie odnawialnych źródeł energii ARR monitoruje wytwarzanie biogazu rolniczego oraz produkcję biokomponentów i biopaliw ciekłych. Ponadto od początku 2013 r. pozyskuje i gromadzi informacje dotyczące istniejącej, będącej w budowie lub planowanej do budowy infrastruktury energetycznej służącej do wytwarzania biokomponentów oraz energii elektrycznej z biogazu rolniczego. W Centralnym Rejestrze Przedsiębiorców prowadzonym w ARR, wg stanu na 31 grudnia 2012 r., zostało zarejestrowanych łącznie ponad 601 tys. beneficjentów. Realizując powierzone zadania Agencja w 2012 r. wydała 233,5 tys. rozstrzygnięć administracyjnych.

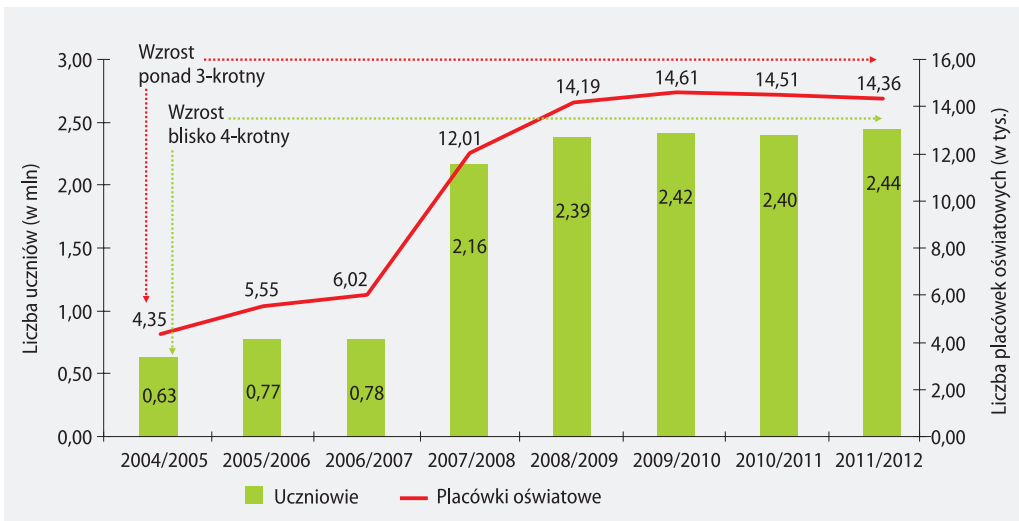
### Wspieranie konsumpcji

Od dziewięciu lat ARR administruje programem „Szkłanka mleka” mającym na celu wsparcie spożycia mleka i jego przetworów w placówkach oświatowych oraz kształtowanie właściwego modelu konsumpcji wśród dzieci i młodzieży.

<sup>3</sup> Od 2004 r. do 30 czerwca 2009 r. ARR administrowała Funduszem Promocji Mleczarstwa, a od lipca 2009 r. –dziewięcioma funduszami produktów rolno-spożywczych.



Placówki oświatowe i dzieci oraz uczniowie w programie „Szkłanka mleka”



Źródło: dane ARR.

Od roku szkolnego 2007/2008 Polska plasuje się w czołówce krajów UE pod względem ilości mleka i jego przetworów spożytych w placówkach oświatowych w ramach programu „Szkłanka mleka” w roku szkolnym 2011/2012 skorzystało w kraju ponad 2,44 mln dzieci i uczniów, tj. o 40 tys. więcej niż w poprzednim roku szkolnym oraz blisko 4 razy więcej niż w roku szkolnym 2004/2005 (tj. w roku uruchomienia programu). Dominowali uczniowie szkół podstawowych (2,13 mln uczniów). Od akcesji Polski do UE do końca 2012 r. dzieci i uczniowie spożyli w ramach programu „Szkłanka mleka” 338 tys. ton mleka i jego przetworów, a na jego realizację wypłacono 848 mln zł (z tego: 582 mln zł w ramach dopłaty krajowej, 241 mln zł z tytułu dopłaty unijnej, a także 25 mln zł z Funduszu Promocji Mleka).

Podobnym działaniem ARR jest realizowany od roku szkolnego 2009/2010 program „Owoce w szkole”. Budżet programu dla Polski w latach szkolnych 2009/2010-2012/2013 określony został na poziomie 12,3 mln EUR w każdym roku. W 75% (9,2 mln EUR) program jest finansowany ze środków UE, a w 25% (3,1 mln EUR) – z budżetu krajowego. Pod względem wysokości przyznanych z budżetu UE środków na realizację programu Polska plasowała się na czwartym miejscu po Włoszech, Niemczech i Rumunii. Od uruchomienia programu do końca 2012 r. ARR wypłaciła na jego realizację 109,1 mln zł. Do końca roku szkolnego 2012/2013 udostępniono bezpłatnie dzieciom ze szkół podstawowych ponad 145 mln porcji owoców i warzyw.

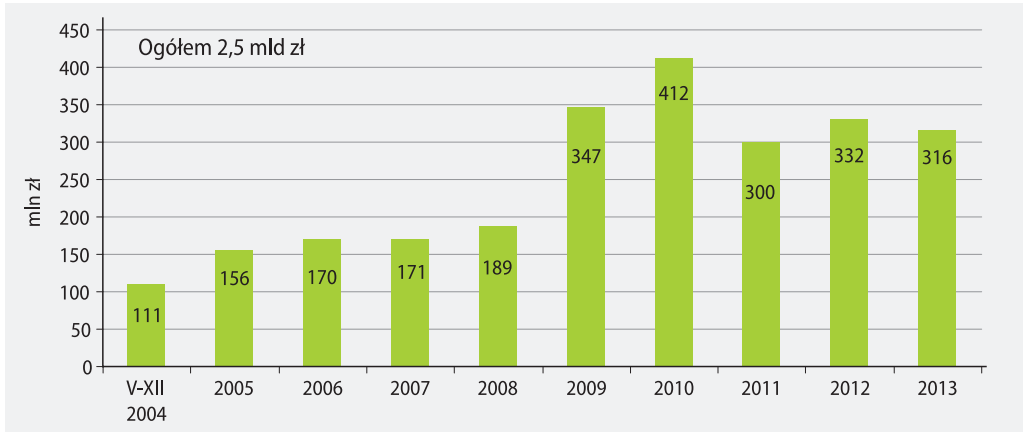
**Pomoc żywnościowa**

Na realizację dziesięciu programów w ramach unijnego mechanizmu „Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej” Komisja Europejska przyznała Polsce w latach 2004-2013 łącznie 2,5 mld zł. Przyznana pomoc objęła również wartość ponad 1,3 mln ton produktów żywnościowych (ryżu niełuskanego, zbóż, masła, cukru, odtłuszczonego mleka w proszku) przejętych z zapasów interwencyjnych UE. Każdego roku pomoc żywnościowa w ramach mechanizmu administrowanego przez ARR trafiała do blisko 4 mln osób potrzebujących.

Od akcesji przekazano najuboższym 278 mln litrów mleka i 549 tys. ton pozostałych artykułów spożywczych, obejmujących 34 gotowe artykuły spożywcze, m.in.: makarony, mąkę pszenną, kaszę jęczmienną, ryż biały, cukier biały, sery podpuszczkowe dojrzewające, sery topione, mleko UHT, płatki kukurydziane, dżemy, dania gotowe. Od akcesji Polski do UE do końca 2012 r. ARR wydatkowała 912,6 mln zł na zakup artykułów spożywczych oraz pokrycie kosztów transportowych i administracyjnych.



Wysokość środków finansowych oraz wartość towarów żywnościowych z zapasów interwencyjnych przyznanych przez KE na realizację programu pomocy żywnościowej w Polsce



Źródło: dane ARR.

### Wspieranie promocji żywności

Systematycznie zwiększa się zaangażowanie Agencji w działania dotyczące promocji produktów rolno-spożywczych i upowszechniania informacji o tych produktach, w ramach WPR. Od akcesji Polski do UE do końca 2012 r. Agencja uczestniczyła w 19 branżowych programach promocyjnych (prowadzonych z wykorzystaniem środków pochodzących zarówno z budżetu unijnego, jak i krajowego) realizowanych w kraju i innych krajach, z tego w 2012 r. ARR 10 programów promocyjno-informacyjnych.

Inną formą działań promocyjnych prowadzonych przez ARR są działania promocyjne i informacyjne w ramach PROW 2007-2013 oraz promocji produktów rolnych i rolno-spożywczych, w szczególności

produktów rolnictwa ekologicznego, produktów regionalnych i tradycyjnych oraz innych wytwarzanych w ramach uznanych systemów jakości żywności. W 2012 r. na realizację 333 działań w tym zakresie ARR wydatkowała 2,3 mln zł. ARR uczestniczy również w procesie kreowania nowych, silnych marek związanych z sektorem rolno-spożywczym, które będą rozpoznawalne na świecie i kojarzone z Polską, poprzez udział w realizacji branżowego programu promocji polskich specjalności żywnościowych, w ramach projektu systemowego „Promocja polskiej gospodarki na rynkach międzynarodowych”, w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka.

### Obsługa funduszy promocji produktów rolno-spożywczych

ARR obsługuje dziewięć funduszy promocji produktów rolno-spożywczych, tj.: mleka, mięsa wieprzowego, mięsa wołowego, mięsa końskiego, mięsa owczego, ziarna zbóż i przetworów zbożowych, owoców i warzyw, mięsa drobiowego i ryb. Od 2009 r. do 31 grudnia 2012 r. na rachunkach funduszy zgromadzono ogółem 139,6 mln zł. Według danych na 31 grudnia 2012 r. wpłat na rachunki bankowe poszczególnych funduszy dokonywało 10,4 tys. podmiotów gospodarczych. Na finansowanie zadań wypłacono 108,1 mln zł. Zgromadzonymi środkami zarządzają powołane odrębnie dla każdego funduszu Komisje Zarządzające, które składają się z przedstawicieli przetwórców, producentów oraz Izb Rolniczych. Rola Agencji polega na zapewnieniu administracyjnej obsługi funduszy.

### Wspieranie producentów i stabilizacja rynków rolnych

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej ARR zakupiła w ramach interwencji ponad 2,1 mln ton zbóż (w latach 2004-2006 i 2009-2010), 213 tys. ton cukru (w latach 2005-2006), 20,5 tys. ton odtłuszczonego mleka w proszku (w 2009 r.) i 6,5 tys. ton masła (w latach 2005-2006 i 2009 r.). Łączne wydatki poniesione przez Agencję na zakup, przechowywanie i transport wyżej wymienionych produktów wyniosły ponad 1,9 mld zł.

W ramach realizacji płatności uzupełniających dla producentów surowca tytoniowego i plantatorów ziemniaków skrobiowych od 1 maja 2004 r. do końca 2012 r. ARR wydatkowała 2,2 mld zł, z tego 2 mld zł (89% wypłat) stanowiły wydatki dla producentów surowca tytoniowego, a prawie 242 mln zł (11%) dla producentów ziemniaków skrobiowych.

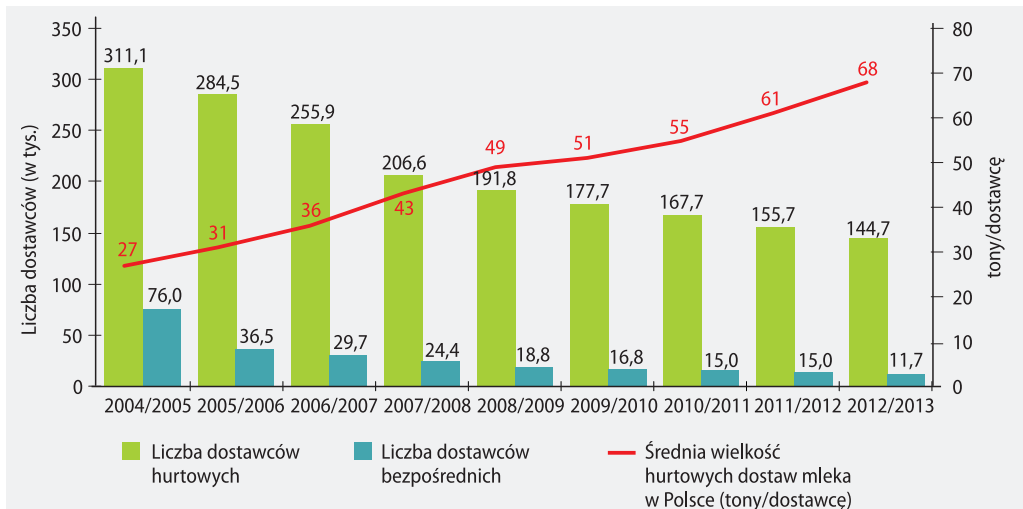
W ramach realizacji mechanizmu „Dopłaty do materiału siewnego” ARR od 2007 r. rekompensuje producentom rolnym część kosztów zakupu materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany następujących gatunków roślin uprawnych: pszenicy zwyczajnej, żyta (populacyjnego, syntetycznego, mieszańcowego), jęczmienia, pszenżyta, owsa, łubinu (żółtego, wąskolistnego lub białego), grochu siewnego, bobiku, wyki siewnej i ziemniaków. Od 2013 r. dopłatami objęto również pszenicę twardą i soję. Od uruchomienia mechanizmu do 31 grudnia 2012 r. producenci zbóż, ziemniaków i roślin strączkowych złożyli w ARR 304,4 tys. wniosków o przyznanie dopłat, a Agencja wypłaciła im 413 mln zł.

Rynek produktów pszczelich Agencja wspiera poprzez zwrot kosztów poniesionych przez podmioty uprawnione (m.in. związki, stowarzyszenia, zrzeszenia i spółdzielnie pszczelarskie) na realizację zatwierdzonych przez Komisję Europejską Krajowych Programów Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce. Od akcesji do końca 2012 r. ARR wypłaciła 125,4 mln zł, głównie na zakup leków przeciwko warrozie oraz zakup pszczoł. Poniesione wydatki zostały sfinansowane po 50% z budżetu unijnego i krajowego.

ARR administruje systemem kwotowania produkcji mleka, w ramach którego obsługuje 144,7 tys. hurtowych i 11,7 tys. bezpośrednich dostawców mleka, wydając w związku z tym ok. 100 tys. decyzji administracyjnych rocznie.

W ciągu dziewięciu lat funkcjonowania kwotowania produkcji mleka przyznana Polsce kwota krajowa wzrosła o 11%. W tym okresie liczba dostawców hurtowych mleka zmniejszyła się o 58%, a dostawców bezpośrednich – o 84%, co skutkowało 3-krotnym zwiększeniem średniej kwoty indywidualnej przypadającej na dostawcę, co świadczy o postępującej koncentracji produkcji mleka. W roku kwotowym 2012/13 kwota krajowa przysługująca Polsce była szóstą co do wielkości kwotą produkcji mleka w UE.

Liczba dostawców mleka oraz średnia wielkość dostaw hurtowych mleka w Polsce



Źródło: dane ARR – na koniec danego roku kwotowego.

W ramach restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego, w latach 2009-2012 Agencja wypłaciła pomoc restrukturyzacyjną przeznaczoną dla producentów cukru, plantatorów i usługodawców w łącznej wysokości 1,29 mld zł oraz zrealizowała płatności w ramach Krajowego Programu Restrukturyzacji (KPR) związanego z procesem dywersyfikacji przemysłu cukrowniczego. Na realizację KPR Polsce przyznano 34,4 mln EUR, które przeznaczono na modernizację gospodarstw rolnych (89,5 mln zł na wsparcie zakupów nowych maszyn i urządzeń do produkcji innej niż uprawa buraków cukrowych), zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej (38 mln zł na wsparcie inwestycji związanych z przetwarzaniem produktów rolnych na cele energetyczne).

Na realizację KPR Agencja wypłaciła łącznie 127,5 mln zł. W ramach mechanizmu monitorowanie produkcji oraz opłaty na rynku cukru Agencja pobrała od producentów cukru i izoglukozy w 2012 r. opłaty w wysokości 113 mln zł, w tym opłaty produkcyjne za rok gospodarczy 2011/2012 w wysokości 75,4 mln zł.

W latach 2004-2012 ARR realizowała także: dopłaty w ramach kwotowania produkcji skrobi ziemniaczanej (76,3 mln zł do ponad 860 tys. ton skrobi ziemniaczanej), dopłaty do przetwórstwa słomy lnianej i konopnej na włókno (3 mln zł do 7,3 tys. ton włókna konopnego i lnianego) oraz dopłaty do produkcji sushu paszowego (5,9 mln zł do 13,5 tys. t sushu), dopłaty do zakupu masła przez instytucje i organizacje niedochodowe (1,1 mln zł), przetwórstwa masła, masła skoncentrowanego i śmietanki (0,4 mln zł) oraz prywatnego przechowywania serów (0,2 mln zł), dopłaty do prywatnego przechowywania masła (157 tys. zł do 1,1 tys. t masła), dopłaty do prywatnego przechowywania wieprzowiny (24,2 mln zł). Ponadto wystawiła 1,6 tys. certyfikatów na 36,9 tys. ton masła i 96 certyfikatów na 2,7 tys. ton OMP, przeznaczonych do prywatnego przechowywania i zakupów interwencyjnych w innych państwach członkowskich UE.

## Działania w sytuacjach kryzysowych i nadzwyczajnych

ARR posiada duże doświadczenie w administrowaniu tego typu działaniami. Od akcesji do 31 grudnia 2012 r. udzielono producentom rolnym w sytuacjach nadzwyczajnych i kryzysowych wsparcia finansowego w wysokości 292 mln zł, z czego: w latach 2006-2007 15,8 mln zł wypłacono producentom drobiu i jaj, rekompensując im straty spowodowane wystąpieniem ptasiej grypy; w latach 2007-2009 12,4 mln zł z tytułu dopłat do materiału siewnego dla rolników dotkniętych suszą; w 2010 r. około 83 mln wypłacono producentom mleka, rekompensując im straty poniesione w wyniku kryzysu na rynku mleka; w 2011 r. wypłacono 179,4 mln zł producentom warzyw, którzy ponieśli straty w wyniku kryzysu na rynku owoców i warzyw spowodowanego bakterią *Escherichia coli*, a także 583 tys. zł dopłacono do materiału siewnego rolnikom dotkniętym powodzią.

## Administrowanie obrotem towarowym z zagranicą

ARR administruje mechanizmami handlowymi wspólnej polityki rolnej. Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej do 31 grudnia 2012 r. Agencja wystawiła łącznie 48,9 tys. pozwoleń na wywóz lub przywóz towarów rolno-spożywczych do lub z krajów trzecich, z których 76% dotyczyło wywozu. Ogółem wystawiono 37,4 tys. pozwoleń na wywóz, w tym 29,6 tys. pozwoleń na wywóz z refundacją, najczęściej na rynku mięsa czerwonego – 15,9 tys. oraz świeżych owoców i warzyw – 5,3 tys. (od 2009 r. refundacje na tym rynku zostały zniesione). Od akcesji do końca 2012 r. eksporterom do krajów trzecich wypłacono blisko 2,1 mld zł refundacji wywozowych, najwięcej do cukru (1,2 mld zł), mięsa czerwonego (385,1 mln zł) oraz przetworów mlecznych (334,2 mln zł).

Pozyskiwane przez Agencję informacje na temat możliwości rozwoju współpracy handlowej i inwestycyjnej z podmiotami z innych państw, w tym na temat preferencyjnych warunków eksportu, są na bieżąco przekazywane polskim przedsiębiorcom za pośrednictwem serwisu internetowego ARR [www.arr.gov.pl](http://www.arr.gov.pl) (zakładka „Informacje dotyczące wsparcia wymiany handlowej z zagranicą”) oraz dystrybuowane do związków, zrzeszeń i stowarzyszeń producentów i przetwórców za pośrednictwem poczty elektronicznej ([eksporter@arr.gov.pl](mailto:eksporter@arr.gov.pl)).

## AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA



Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) od 1994 r. wspiera działania służące rozwojowi rolnictwa i obszarów wiejskich. W pierwszym okresie funkcjonowania udzielała wsparcia głównie ze środków krajowych w postaci dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych oraz obrotowych. Po wejściu Polski do UE wzrosła zarówno skala udzielanej pomocy, jak i zwiększyła się liczba dostępnych instrumentów wsparcia. Kluczowym zadaniem ARiMR stała się wypłata środków z tytułu płatności bezpośrednich oraz programów unijnych przeznaczonych na rozwój polskiej wsi.

W grudniu 2006 r. ARiMR zakończyła płatności w ramach realizowanego przedakcesyjnego Programu SAPARD, a w grudniu 2008 r. realizację PROW 2004-2006, wykorzystując w całości przyznany Polsce limit środków<sup>4</sup>. W czerwcu 2009 r. zrealizowano ostatnie płatności w ramach Sektorowych Programów Operacyjnych: „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” oraz „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”.

Obecnie ARiMR jest podmiotem wdrażającym i agencją płatniczą dla instrumentów pomocy finansowych z funduszy unijnych przewidzianych na lata 2007-2013:

- EFRROW, z którego finansowane są wszystkie działania dotyczące rozwoju obszarów wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013);
- EFRG, w ramach którego kontynuowana jest realizacja instrumentów pomocy I filara WPR (płatności bezpośrednie, wspólna organizacja rynku owoców i warzyw, wspólna organizacja rynku rybnego);
- EFR, z którego finansowane są działania w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013 (PO Ryby 2007-2013)”.

Ponadto ARiMR jest instytucją:

- wdrażającą instrumenty pomocy krajowej (w szczególności dopłaty do kredytów preferencyjnych: inwestycyjnych i kłeskowych);
- prowadzącą rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych (System IRZ);
- prowadzącą i aktualizującą system identyfikacji działek rolnych (LPIS).

<sup>4</sup> Zobowiązania z tego programu wypłacane są z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.



Głównymi beneficjentami ARiMR są rolnicy, przedsiębiorcy sektora rolno-spożywczego, mieszkańcy wsi, grupy producentów rolnych i przedstawiciele sektora rybackiego. Ze współfinansowanych przez Agencję projektów korzystają szerokie grupy społeczne, a ich efekty można zauważyć i zmierzyć zarówno w skali gospodarki lokalnej jak i krajowej.

Od początku działalności do 30 kwietnia 2013 r. Agencja wypłaciła beneficjentom w ramach obsługiwanych programów pomocy dla rolnictwa i obszarów wiejskich 184,1 mld zł, z czego 93% w okresie członkostwa Polski w UE, w tym w ramach:

► aktualnie realizowanych programów:

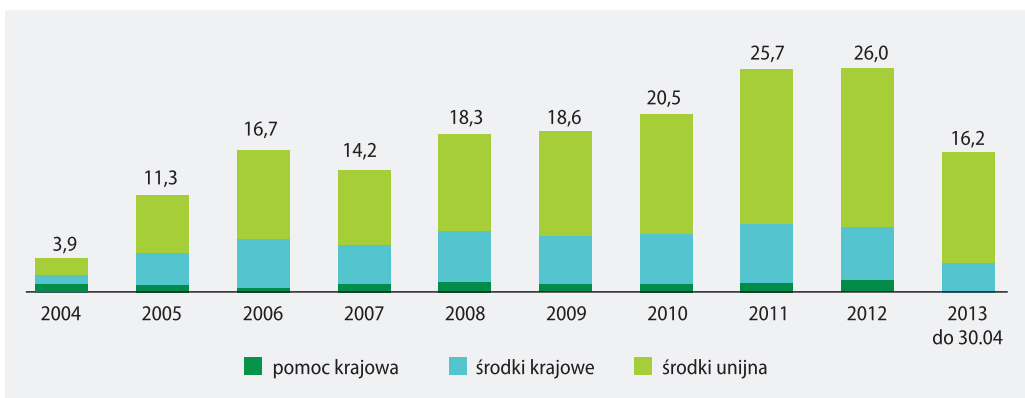
■ systemów wsparcia bezpośredniego	89,57 mld zł (od 2004 r.);
■ PROW 2007-2013	45,35 mld zł (od 2007 r.);
■ PO Ryby 2007-2013	2,48 mld zł (od 2007 r.);
■ wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw	4,37 mld zł (od 2004 r.);
■ pomocy krajowej	19,41 mld zł (od 1994 r.);
■ wspólnej polityki rybackiej	1,67 mln zł (od 2004 r.).

► zakończonych programów:

■ Programu SAPARD	4,51 mld zł (2002-2006);
■ PROW 2004-2006	10,88 mld zł (2004-2008);
■ SPO „Restrukturyzacja... 2004-2006”	6,56 mld zł (2004-2009),
■ PO „Rybołówstwo... 2004-2006”	1,00 mld zł (2004-2009).

Wypłaty dla beneficjentów w ramach realizowanych programów systematycznie rosną, a w 2012 r. osiągnęły one rekordowy poziom 25,9 mld zł (wykres 1).

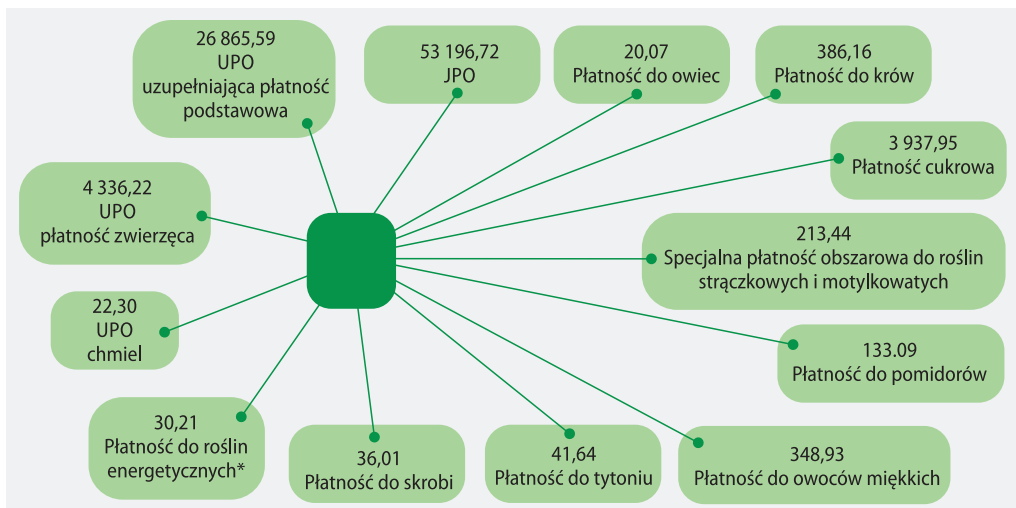
Rys. 13. Roczne wypłaty środków przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z UE i pomocy krajowej w latach 2004-2013, wg stanu na 30.04.2013 r. (mld zł).



## Systemy wsparcia bezpośredniego

Najważniejszym instrumentem wspólnej polityki rolnej, wdrażanym przez ARiMR, są płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, którymi objętych zostało ok. 1,4 mln rolników. Do 30.04.2013 r. w ramach Kampanii 2012 ARiMR wypłaciła beneficjentom 12,6 mld zł. Strukturę zrealizowanych płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego od początku funkcjonowania w Polsce przedstawia rysunek

Rys. 14. Struktura płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego w latach 2004-2012, w mln zł, wg stanu na 30.04.2013 r.



\*Płatności energetyczne zawierają dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej wykorzystywanych na cele energetyczne

### PROW 2007-2013

ARiMR jako akredytowana agencja płatnicza realizuje płatności dla wszystkich działań PROW 2007-2013. Do 30.04.2013 r. wypłacono dla blisko 1,1 mln beneficjentów 45,3 mld zł (wykres 3), w tym 11,3 mld zł w ramach zobowiązań z lat poprzednich. Tylko w 2012 r. wypłacono beneficjentom PROW 2007-2013 rekordową kwotę 11,5 mld zł. Płatności realizowane będą do 2015 roku.

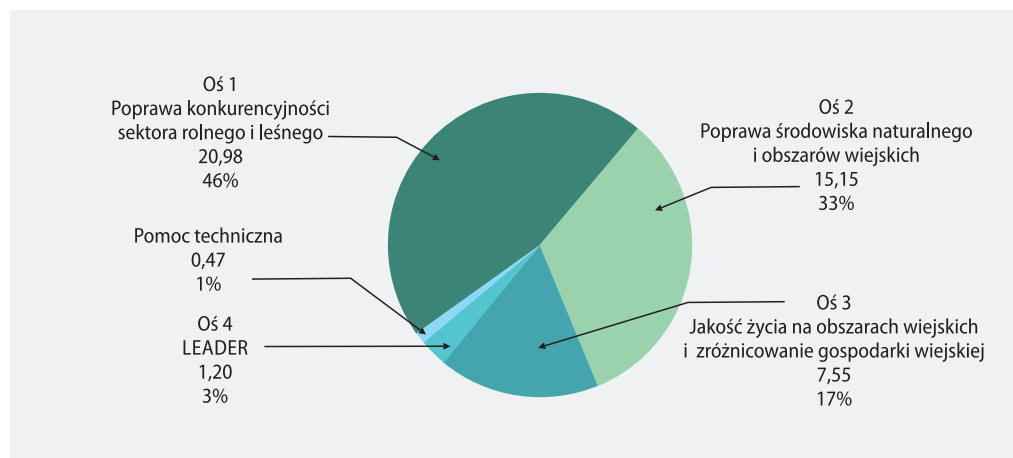
Tabela 30. Obsługa wniosków złożonych w ramach PROW 2007-2013

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Liczba zawartych umów	Zrealizowane płatności w mln zł
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	392	85	55,95
Ułatwianie startu młodym rolnikom	29 240	23 151	1 590,00
Renty strukturalne	28 535	19 944	7 330,00
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	58 662	48 160	94,73
Modernizacja gospodarstw rolnych	90 149	57 660	6 770,00
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	2 847	1 498	1 790,00
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa 1/	688	528	600,54
Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych	6 954	3 969	195,03
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	26 046	21 546	19,91
Działania informacyjne i promocyjne	59	18	2,75
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych – zobowiązania z lat 2004-2006	-	-	2 130,00

Grupy producentów rolnych	1 003	974	392,12
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (kampanie 2007- 2012)	4 731 630	4 384 699	8 070,00
Program rolno-środowiskowy	367 082	315 821	6 220,00
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	17 820	11 567	663,95
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzenie instrumentów zapobiegawczych	392	300	195,42
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	28 999	14 645	925,76
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	39 474	11 523	941,19
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	4 744	3 525	3 830,00
Odnowa i rozwój wsi	8 171	6 014	1 850,00
Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju	47 976	21 351	919,02
Wdrażanie projektów współpracy	414	294	8,34
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania	1 170	997	268,61
Pomoc Techniczna	2 230	1 953	466,66
<b>RAZEM</b>	<b>5 764 205</b>	<b>5 212 276</b>	<b>45 350,00</b>

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (stan na dzień 02.05.2013 r.).

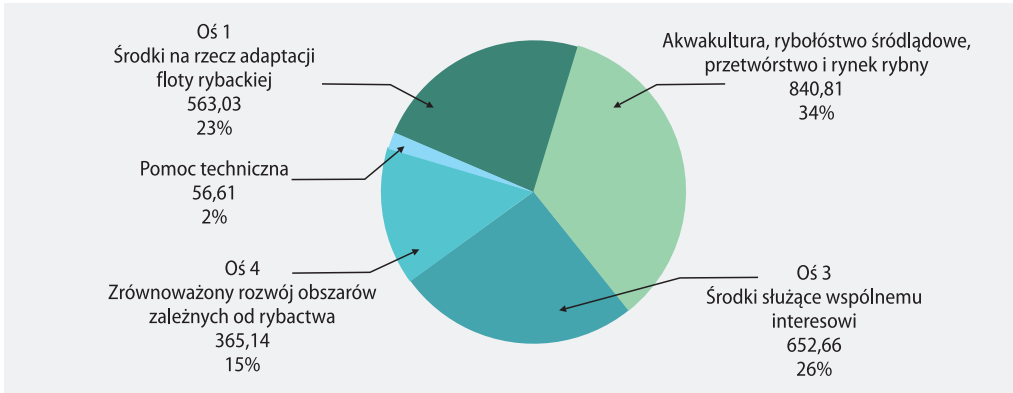
Rys. 15. Kwota płatności zrealizowanych w ramach PROW 2007-2013 w podziale na osie, w mld zł i w %, wg stanu na 30.04.2013 r.



### Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013

W ramach PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa... 2007-2013” wspierane są przedsięwzięcia na rzecz uzyskania trwałej równowagi między zasobami morskimi a zdolnością połowową polskiej floty rybackiej, a także stworzenia nowoczesnego i konkurencyjnego sektora rybackiego w Polsce. Do 30.04.2013 r. ARiMR przekazała dla przedstawicieli sektora rybackiego 2,5 mld zł.

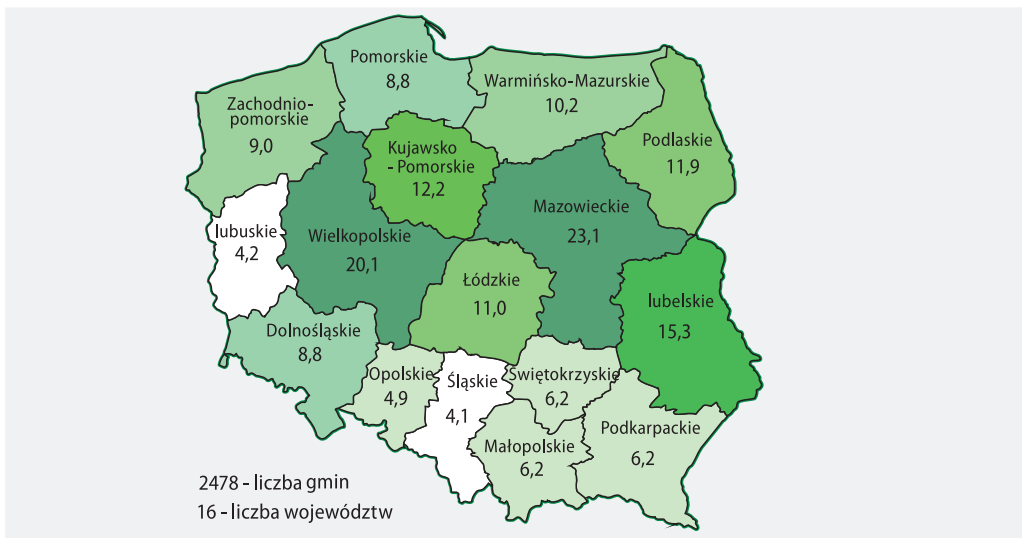
Rys. 16. Kwota płatności zrealizowanych w ramach PO Ryby 2007-2013 w podziale na osie, w mln zł i w %, wg stanu na 30.04.2013 r.



### Regionalne zróżnicowanie pomocy

W ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych (łącznie z Programem SAPARD) wypłacono beneficjentom 164,7 mld zł. Największe wsparcie z ARiMR otrzymały województwa: mazowieckie (23,1 mld zł), wielkopolskie (20,1 mld zł) i lubelskie (15,3 mld zł), a najmniejsze śląskie (4,1 mld zł), lubuskie (4,2 mld zł) i opolskie (4,9 mld zł) (mapa 1).

Mapa 2. Pomoc udzielona przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych (w mld zł), według województw, wg stanu na 30.04.2013 r.



\*Inne działania bez podziału na województwa - 2,4 mld zł.

### Pomoc krajowa

Pomoc krajowa udzielana jest obecnie przez ARiMR w formie dopłat do oprocentowania różnych typów kredytów, gwarancji i poręczeń spłaty preferencyjnych kredytów inwestycyjnych i kłuskowych, poręczeń spłaty kredytów studenckich, dofinansowania kosztów ponoszonych przez producentów rolnych na utylizację padłych zwierząt, dofinansowania kosztów poniesionych na przygotowanie wniosku o rejestrację nazw i oznaczeń geograficznych pierwotnych produktów rolnych. Od początku działalności ARiMR wypłaciła w ramach tej formy wsparcia kwotę 19,4 mld zł, z tego 1,1 mld zł w 2012 r.



Rys. 17. Wysokość pomocy udzielonej w ramach pomocy krajowej w latach 1994-2013, wg stanu na 30.04.2013 r., w mld zł.



\* dane wg stanu na dzień 31.03.2013 r.,

\*\* pomoc realizowana była ze środków pochodzących z:

- pożyczki „ASAL-300” udzielonej polskiemu rządowi przez Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju,
- pożyczki Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI – pierwsza transza pożyczki, EBI-BIS – kolejne transze pożyczki),
- Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) z komponentu „C – infrastruktura”, finansowanego z pożyczki Banku Światowego.

\*\*\* Pozostała pomoc: dla rolników, którzy w 2008 lub 2009 r. otrzymali płatność uzupełniającą do powierzchni upraw chmielu (22,26 mln zł), wsparcie tworzenia grup producentów rolnych (17,52 mln zł), dla producentów suszu paszowego (0,95 mln zł), poręczenia i gwarancje kredytowe (0,56 mln zł) oraz rejestracja nazw i oznaczeń geograficznych (0,01 mln zł).



## System identyfikacji i rejestracji zwierząt

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jest również instytucją odpowiedzialną za prowadzenie systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt w Polsce. Ma on na celu zapewnienie bezpieczeństwa żywności zgodnie z unijnymi wymogami, a przez to uzyskanie pełnego dostępu do rynku produktów pochodzenia zwierzęcego innych państw członkowskich UE. ARiMR prowadzi rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych, tj. bydła, owiec, kóz i świń w systemie informatycznym. W bazie danych tego systemu gromadzone są informacje na temat posiadaczy zwierząt (rejestr producentów), zwierząt i ich miejsc przebywania (rejestr siedzib stad) oraz przemieszczeń zwierząt (rejestracja zgłoszeń zdarzeń dotyczących zwierząt). Na podstawie informacji od rolników ARiMR aktualizuje rejestr zwierząt, o zmiany, jakie zaszły w stadach bydła, trzody chlewnej, owiec czy kóz. Aktualnie rejestr zawiera informacje o 18,6 mln zwierząt, w tym 6,3 mln szt. bydła i 12,1 mln szt. trzody chlewnej.

## Zarządzanie systemem identyfikacji działek rolnych

ARiMR realizuje także inne zadania związane z obecnością Polski w strukturach unijnych. Należy do nich prowadzenie i aktualizacja systemu identyfikacji działek rolnych (LPIS), który pozwala na jednoznaczną identyfikację położenia działki rolnej w przestrzeni, kontrolę zadeklarowanej powierzchni pod względem kwalifikowalności (tzn. powierzchni uprawnionej do dopłat w odniesieniu do danego schematu pomocy) oraz kontrolę w zakresie nakładania się deklaracji dla poszczególnych działek rolnych zgłoszonych przez jednego beneficjenta. Podstawą działania systemu LPIS jest baza danych działek referencyjnych umożliwiająca lokalizację działek rolnych, zgłaszanych przez rolników do systemu płatności bezpośrednich.

Więcej szczegółów o wszystkich formach pomocy, zarówno z programów unijnych jak i środków krajowych, można znaleźć na stronie internetowej ARiMR: [www.arimr.gov.pl](http://www.arimr.gov.pl), a także korzystając z bezpłatnej infolinii: 0 800 380 084 – czynnej 7 dni w tygodniu, w godz. 7.00-21.00. O wsparciu oferowanym przez ARiMR udzielają informacji także pracownicy Agencji w Oddziałach Regionalnych i Biurach Powiatowych.

## AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH



**Agencja Nieruchomości Rolnych** jest instytucją reprezentującą Skarb Państwa w stosunku do mienia państwowego w rolnictwie. Do połowy lipca 2003 r. działała pod nazwą Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, którą powołano w październiku 1991 r. Nieruchomości przejęte przez Agencję, głównie po zlikwidowanych państwowych gospodarstwach rolnych oraz z Państwowego Funduszu Ziemi, tworzą Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP).

Agencja działa na zasadach samofinansowania, czyli nie otrzymuje dotacji budżetowych na swoje utrzymanie i funkcjonowanie. Koszty przejmowania do Zasobu nieruchomości Skarbu Państwa, ich restrukturyzacji, przygotowania do rozdysponowania (np. prac geodezyjnych, zakładania ksiąg wieczystych, ogłoszeń o przetargach), zabezpieczenia obiektów zabytkowych, utrzymywania majątku nieprodukcyjnego (np. dużej części mieszkań) itp., a także swego utrzymania Agencja w całości pokrywa z przychodów uzyskiwanych z działalności statutowej. Co więcej, począwszy od 2005 r., Agencja odprowadza do budżetu państwa kwotę wynikającą z różnicy między wpływami uzyskanymi z gospodarowania mieniem Zasobu w danym roku obrotowym, a środkami wydatkowanymi na realizację zadań ustawowych. Od 2005 r. do końca 2012 r. wpłaty Agencji z tego tytułu do budżetu państwa wyniosły ponad 9,1 mld zł. Ponadto ANR zobowiązana została do przeznaczania części przychodów ze sprzedaży nieruchomości zasobu na Fundusz Rekompensacyjny, z którego realizowane są rekompensaty dla Zabużan z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej. Od 2006 r. do końca 2012 r. ANR wpłaciła na Fundusz Rekompensacyjny ponad 2,9 mld zł. Łącznie wpłaty do budżetu państwa i na Fundusz Rekompensacyjny wyniosły, od 2005 r. do lipca 2012 r., 12 mld zł.

Wykonując zapisy ustawowe i wynikające z innych przepisów, Agencja realizuje zadania w zakresie:

1. tworzenia oraz poprawy struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych;
2. tworzenia warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa;
3. restrukturyzacji oraz prywatyzacji mienia Skarbu Państwa użytkowanego na cele rolnicze;
4. obrotu nieruchomościami i innymi składnikami majątku Skarbu Państwa użytkowanymi na cele rolne;
5. administrowania zasobami majątkowymi Skarbu Państwa przeznaczonymi na cele rolne;
6. zabezpieczenia majątku Skarbu Państwa;
7. inicjowania prac urzędzeniowo-rolnych na gruntach Skarbu Państwa oraz popierania organizowania na gruntach Skarbu Państwa prywatnych gospodarstw rolnych.

Agencja przejęła do Zasobu 4,7 mln ha gruntów. Poza gruntami do Zasobu przejęty został także (głównie z ppgr) inny majątek o wartości księgowej netto 8,6 mld zł oraz zobowiązania byłych ppgr w stosunku do około 30 tys. podmiotów, w łącznej kwocie blisko 2 mld zł. Zobowiązania te zostały w całości uregulowane z wpływów z prywatyzacji. Z danych na koniec 2012 r. wynika, że w Zasobie WRSP pozostawało około 1,8 mln ha gruntów. W rzeczowej strukturze przejętego przez Agencję majątku trwałego wymienić trzeba: 337 tys. mieszkań wraz z towarzyszącą infrastrukturą (kotłownie, hydrofornie, oczyszczalnie ścieków itp.), obiekty przemysłu rolno-przetwórczego, handlowe i usługowe, w tym m.in.: 849 gorzelni, 6 winiarni i 3 browary, 269 masarni i rzeźni, 898 suszarni zbóż i zielonek, 717 mieszalni pasz, 31 młynów i kaszarni, 75 chłodni, a także 415 sklepów, 147 hoteli, zajazdów, restauracji i barów, 672 obiekty o charakterze socjalnym, kulturalnym i sportowym.

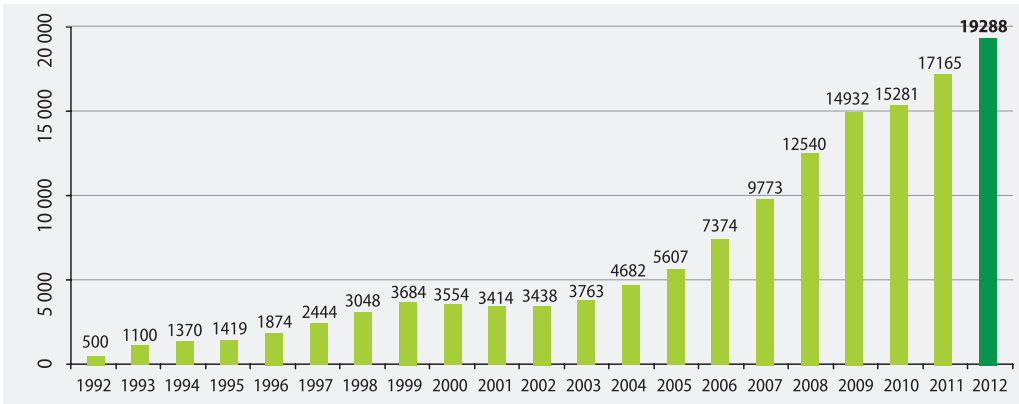
Podstawowymi kierunkami rozdysponowywania nieruchomości Skarbu Państwa przejętych do Zasobu WRSP są sprzedaż i dzierżawa. Realizowane są one głównie w formie przetargów nieograniczonych lub ograniczonych. Łącznie od początku działalności do końca 2012 r. przeprowadzono ponad 1 120 tys. przetargów na sprzedaż gruntów. W tym okresie Agencja sprzedała 2,34 mln ha, głównie w województwach: warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, pomorskim, dolnośląskim i lubuskim, co wynika z rozkładu terytorialnego nieruchomości Zasobu WRSP.

Sprzedawane grunty nabywane są w formie przetargowej (przetargi nieograniczone i ograniczone) jak i bezprzetargowej (głównie przez dotychczasowych dzierżawców). W ostatnim czasie Agencja znacznie zwiększyła ofertę gruntów skierowanych do przetargów ograniczonych dla rolników indywidualnych powiększających gospodarstwa rodzinne (do 300 ha użytków rolnych). Powierzchnia sprzedana w przetargach ograniczonych stanowiła 43% gruntów sprzedanych w przetargach ogółem w 2012 r.

Należy zauważyć, że po wejściu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., nastąpił szybki wzrost cen w transakcjach sprzedaży gruntów rolnych organizowanych przez Agencję (por. rys. 1). Największy wzrost cen odnotowano w roku 2007 (o 33% w relacji r/r). W latach 2007–2009 dynamika wzrostu cen gruntów rolnych Zasobu malała, w roku 2010 nastąpiła ich stabilizacja, a w latach 2011–2012 wzrosły ceny o 12%.

Niezależnie od sprzedaży, Agencja do końca 2012 r. trwale rozdysponowała ponad 603,6 tys. ha, w tym m.in. przekazała: 152,9 tys. ha – Lasom Państwowym, 53,8 tys. ha – jednostkom samorządu terytorialnego, ok. 86,5 tys. ha – kościelnym osobom prawnym różnych wyznań, 198,6 tys. ha – regionalnym zarządom gospodarki wodnej (grunty pod jeziorami o wodach płynących), blisko 23,8 tys. ha – wniosła aportami do spółek. Innym uprawnionym podmiotom oraz w pozostałych formach (przekształcenie prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, scalanie i wymiana gruntów, zniesienie współwłasności itp.) rozdysponowano łącznie 32 tys. ha.

Średnie ceny państwowych gruntów rolnych w latach 1992-2012 (zł/ha)

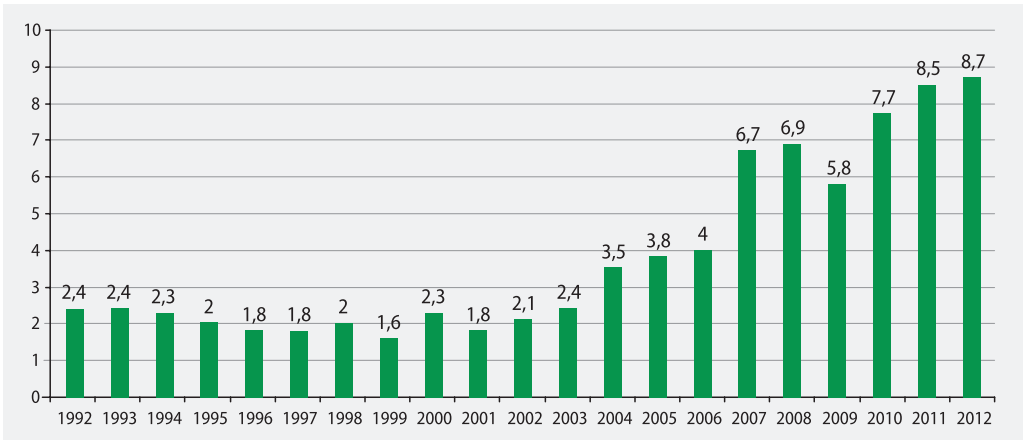


Źródło: dane ANR.

Inną formą rozdysponowania nieruchomości Zasobu jest dzierżawa. W dzierżawie jest obecnie 1,3 mln ha, czyli 73% powierzchni Zasobu. Najwięcej wydzierżawionej powierzchni znajduje się na terenie działania oddziałów terenowych ANR we: Wrocławiu, Szczecinie, Poznaniu i Olsztynie. Znaczenie dzierżawy w procesie rozdysponowania gruntów systematycznie maleje. Potwierdza to fakt, że w całym ubiegłym roku wydzierżawiono zaledwie 11,6 tys. ha.

W większości umów dzierżawy czynsz wyrażony jest w decytonach (dt) pszenicy za hektar. W 2012 r. średni czynsz dzierżawny osiągnął wysokość 8,7 dt/ha dla nowo zawieranych umów. W 2011 r. średni czynsz dzierżawny wyniósł 8,5 dt pszenicy za 1 ha, a w roku 2010 7,7 dt za 1 ha. W latach 2007, 2008 i 2009 czynsz dzierżawny był znacznie niższy i wynosił odpowiednio – 6,7 dt/ha, 6,9 dt/ha i 5,8 dt/ha. Dla porównania: czynsz uzyskiwany z takich samych umów w roku 2006 wyniósł 4,0 dt/ha, a w latach 2005 i 2004 – odpowiednio 3,8 dt/ha i 3,5 dt/ha. Natomiast średni czynsz dzierżawny dla wszystkich trwających umów wynosi ok. 3,0 dt pszenicy na ha (por. rys. 2).

Średni czynsz dzierżawny w latach 1992-2012 (dt/ha)



Źródło: dane ANR.

Agencja Nieruchomości Rolnych oprócz gruntów rolnych w swojej ofercie posiada ok. 100 tys. ha gruntów o charakterze nierolnym. Są to działki przeznaczone w planach lub studiach zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę przemysłową, handlowo-usługową, mieszkaniową oraz sportowo-rekreacyjną. Nieruchomości te charakteryzują się atrakcyjną lokalizacją, uregulowanym stanem prawnym oraz jasnymi procedurami nabywania. Część z nich jest obecnie wykorzystywana rolniczo i wymaga prac związanych ze zmianą planów zagospodarowania przestrzennego. W 2012 r. Agencja sprzedała ponad 1,3 tys. ha takich gruntów, za kwotę ponad 214 mln zł.

ANR sprawuje nadzór nad działalnością 45 spółek hodowli roślin i zwierząt o szczególnym znaczeniu dla gospodarki narodowej. Spółki te prowadzą hodowlę twórczą i zachowawczą oraz gromadzą najcenniejszy materiał genetyczny roślin, i zwierząt, decydujący o postępie biologicznym. Spółki te odgrywają wiodącą rolę w hodowli roślin, mają bowiem 52% udziałów wśród odmian roślin rolniczych i 60% wśród odmian roślin warzywnych pochodzących z krajowej hodowli, wpisanych do Rejestru Odmian. Spółki hodowli zwierząt prowadzą głównie hodowlę bydła, a w mniejszym stopniu trzody chlewnej i owiec. Stadniny Koni i Stada Ogierów poza główną działalnością, jaką jest hodowla koni, zajmują się również hodowlą bydła i produkcją mleka. Dzięki temu zachowują bezpieczeństwo ekonomiczne i mają środki finansowe na prowadzenie hodowli. Spółki ANR dysponują także zasobem genetycznym w postaci rodzimych ras zwierząt dostosowanych do miejscowych warunków glebowych i klimatycznych.

Agencja, jak już wcześniej wspomniano, jest instytucją zadaniową. Jej głównym zadaniem jest prywatyzacja majątku państwowego w rolnictwie, a do czasu zakończenia tego procesu racjonalne gospodarowanie powierzonym mieniem. Mimo że Agencja trwale rozdysponowała już ponad 62 proc. powierzchni gruntów przejętych do Zasobu, nadal pełni istotną rolę w obszarze polityki rolnej państwa, zwłaszcza w zakresie kształtowaniu ustroju rolnego.

## KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO



Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) jest instytucją ubezpieczenia społecznego realizującą, odrębny od powszechnego, system ubezpieczenia społecznego dla rolników na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291, z późn. zm.). Prezes KRUS jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi.

Zadania KRUS obejmują

- obsługę rolników i osoby współpracujące z nimi w prowadzeniu działalności rolniczej (małżonka i domowników) w sprawach dotyczących obejmowania ubezpieczeniem i opłacania składek na to ubezpieczenie,
- przyznawanie i wypłatę świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia,
- orzecznictwo lekarskie dla ustalenia prawa ubezpieczonych do świadczeń uzależnionych od całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym lub oceny stanu zdrowia,
- prowadzenie działalności prewencyjnej na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy rolniczej i chorobom zawodowym oraz promocji zdrowia,
- prowadzenie rehabilitacji leczniczej dla osób uprawnionych do świadczeń z KRUS, wykazującym całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, ale rokującym jej odzyskanie w wyniku leczenia i rehabilitacji, albo osobom zagrożonym całkowitą niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym.

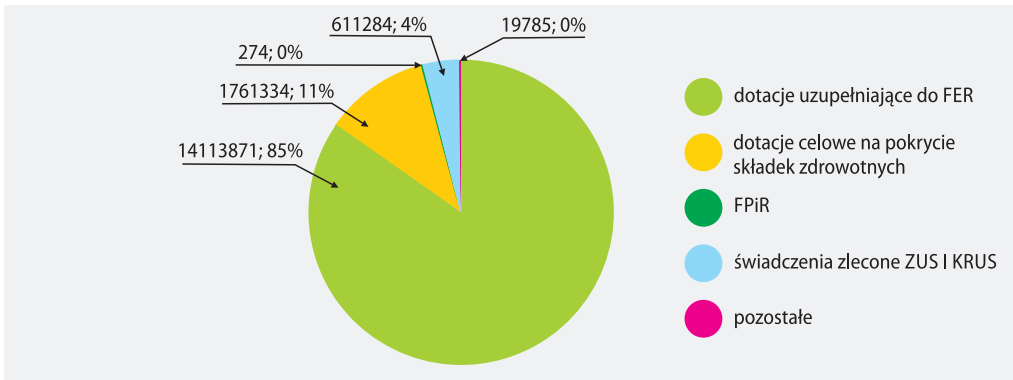
Wg stanu na koniec 2012 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników podlegało około 1,49 mln osób, a świadczenia emerytalno-rentowe z tego ubezpieczenia pobierało około 1,28 mln osób. Ponadto KRUS realizuje szereg innych zadań, sukcesywnie zleczanych przez państwo na podstawie odrębnych przepisów. Do tych zadań należy m. innymi:

- obsługa ubezpieczenia zdrowotnego osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników, polegająca m.in. na ewidencjonowaniu, naliczaniu, pobieraniu i przekazywaniu do Narodowego Funduszu Zdrowia składek na ubezpieczenie zdrowotne za rolników i domowników (zarówno tych opłacanych samodzielnie przez ubezpieczonych, jak i finansowanych przez budżet państwa) oraz emerytów i rencistów rolnych,
- wypłata obywatelskich świadczeń pieniężnych przysługujących świadczeniobiorcom rolnym, tj. m.in.: dodatków kombatanckich, ryczałtów energetycznych, świadczeń pieniężnych dla byłych żołnierzy zastępczej służby wojskowej, osób deportowanych, cywilnych niewidomych ofiar wojny, dodatków kompensacyjnych.

Od 2004 r. KRUS uczestniczy w realizacji zadań dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w krajach członkowskich Unii Europejskiej (EOG i Szwajcarii), wynikających obecnie z przepisów Rozporządzeń 883/2004 i 987/2009 Parlamentu Europejskiego i Rady (EWG).

System ubezpieczenia społecznego rolników finansowany jest w oparciu o 3 państwowe fundusze celowe: Fundusz Emerytalno-Rentowy, Fundusz Prewencji i Rehabilitacji oraz Fundusz Administracyjny a także pozabudżetowy Fundusz Składowy.

Plan rzeczowo-finansowy KRUS nąq 2013 r., dane w tys. zł wg układu tradycyjnego budżetu.



Fundusz emerytalno-rentowy przeznaczony jest na finansowanie świadczeń emerytalno-rentowych oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne za rolników. Fundusz emerytalno-rentowy tworzy się ze składek rolników na ubezpieczenie emerytalno-rentowe oraz dotacji budżetowej. W 2013 r. dotacja ta wyniesie około 15,87 mld zł., w tym na pokrycie składek zdrowotnych rolników ok. 1,76 mld zł.

Fundusz Prewencji i Rehabilitacji jest przeznaczony do finansowania działalności KRUS w zakresie prewencji wypadkowej i rehabilitacji leczniczej. Fundusz ten tworzy się z odpisu od funduszu składowego oraz dotacji budżetowej. W 2013 r. dotacja ta wyniesie tylko 274 tys. zł., a odpis z Funduszu Składowego wyniesie prawie 32,64 mln zł.

Fundusz składowy jest pozabudżetowym funduszem celowym posiadającym osobowość prawną.

Z tego funduszu finansowane są świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Fundusz jest samofinansujący co oznacza, że świadczenia finansowane z tego funduszu związane z ryzykiem wypadku przy pracy rolniczej, choroby i macierzyństwa są całkowicie pokrywane ze składek ubezpieczonych rolników.

Z ubezpieczenia emerytalno-rentowego przysługują rolnikom:

- emerytura rolnicza, renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy, w tym emerytura i renta z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin,
- częściowa emerytura rolnicza, okresowa emerytura rolnicza (oba świadczenia wprowadzono od 1.01.2013 r. nowelizacją ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych),
- renta rolnicza szkoleniowa,
- renta rodzinna,
- zasiłek pogrzebowy,
- dodatki, w tym: pielęgnacyjny, kombatancki, za tajne nauczanie, dla sieroty zupełnej, ryczałt energetyczny, dodatek z tytułu pracy przymusowej, świadczenie pieniężne dla żołnierzy zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianych w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych, świadczenie pieniężne dla osób deportowanych do pracy przymusowej oraz osadzonych w obozach pracy przez III Rzeszę i b. ZSRR, dodatek kompensacyjny.

W samofinansującym się ubezpieczeniu wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim obowiązują: jednorazowe odszkodowanie z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej, zasiłek chorobowy, zasiłek macierzyński. Wysokość świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego kalkuluje Rada Ubezpieczenia Społecznego Rolników, mając na względzie bieżący stan gospodarki finansowej Funduszu Składkowego. Wyjątek od tej zasady stanowi wymiar zasiłku macierzyńskiego, który odpowiada 4-krotności emerytury podstawowej i zmienia się z każdą waloryzacją tej podstawy jego wymiaru.

Ubezpieczenie społeczne rolników KRUS realizuje w strukturze organizacyjnej, w której funkcjonują: Centrala, oddziały regionalne obejmujące zakresem działania poszczególne województwa oraz placówki terenowe obejmujące zakresem działania obszar kilku gmin. Łącznie KRUS posiada w całym kraju ok. 270 jednostek organizacyjnych.

KRUS jest członkiem największych międzynarodowych stowarzyszeń skupiających instytucje zabezpieczenia społecznego na świecie, w tym: od 1992 roku członkiem ISSA (Międzynarodowego Stowarzyszenia Instytucji Zabezpieczenia Społecznego, skupiającego instytucje ubezpieczeń społecznych z ponad 130 krajów) oraz IAAMRH (Międzynarodowego Stowarzyszenia Medycyny Pracy w Rolnictwie i Ochrony Zdrowia Ludności Wiejskiej), zajmującego się medycyną wsi.



# ZAPLECZE NAUKOWO-BADAWCZE ROLNICTWA W POLSCE

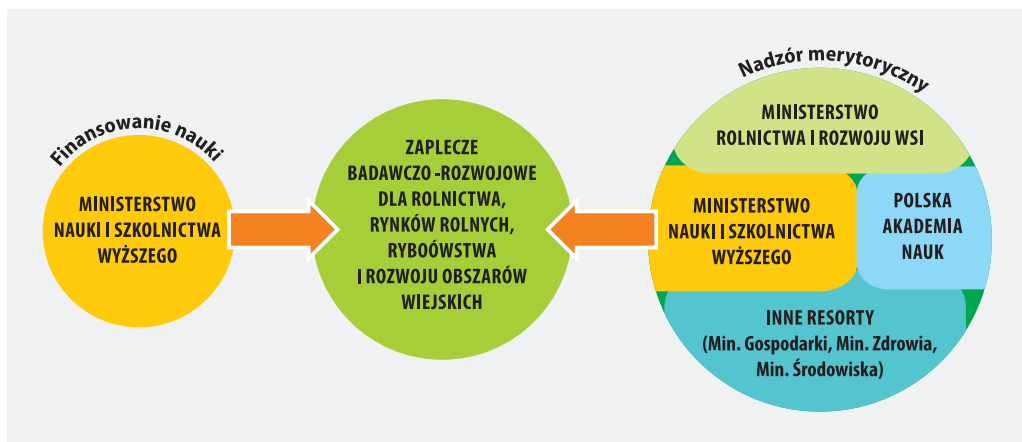
## ■ Struktura i nadzór

Instytuty badawcze funkcjonują w oparciu o ustawę z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. Nr 96, poz. 618). Są to państwowe jednostki organizacyjne, wyodrębnione pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno - finansowym, które prowadzą badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce.

Badaniami naukowymi na rzecz rolnictwa i rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi zajmują się jednostki wymienione poniżej.

- I. Instytuty badawcze (12), nadzorowane przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (7 z nich posiada status Państwowego Instytutu Badawczego):
  - Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie,
  - Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB w Warszawie,
  - Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - PIB w Radzikowie
  - Instytut Ochrony Roślin - PIB w Poznaniu,
  - Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach,
  - Instytut Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie,
  - Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach,
  - Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa - PIB w Puławach,
  - Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu,
  - Instytut Zootechniki - PIB w Balicach,
  - Morski Instytut Rybacki – PIB w Gdyni,
  - Państwowy Instytut Weterynaryjny - PIB w Puławach.
- II. Szkoły wyższe (9 uczelni, 47 wydziałów) nadzorowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- III. Instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk (9).
- IV. Instytuty badawcze częściowo związane z tematyką rolniczą i pokrewną podległe innym resortom (Ministerstwu Środowiska, Ministerstwu Gospodarki i Ministerstwu Zdrowia).

Schemat. Struktura organizacyjna nadzoru merytorycznego nad działalnością statutową jednostek zaplecza naukowo-badawczego w zakresie rolnictwa, rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi oraz źródło finansowania podstawowego.



## Misja

Strategicznym celem rozwoju polskiej nauki jest wykorzystanie nauki dla podniesienia poziomu cywilizacyjnego Polski, m.in. poprzez realizację celów określonych w Krajowym Programie Badań i pełniejsze wdrożenie jej wyników w ramach partnerstw innowacyjnych. Szczególnie ważnym zadaniem polskiej nauki jest udział w zmniejszaniu luki cywilizacyjnej pomiędzy Polską a krajami gospodarczo wysoko rozwiniętymi oraz w poprawie jakości życia polskiego społeczeństwa, a także realizacji aspiracji rozwojowych obecnego i przyszłych pokoleń, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Fundamentem dla realizacji tak określonego celu są w równym stopniu: wzrost nakładów na działalność badawczo-rozwojową w Polsce oraz ustalenie nowych, lepiej dostosowanych do dzisiejszych warunków, zasad wykorzystania tych nakładów. Nowym warunkom finansowania odpowiadać muszą nowe zasady organizacji badań oraz wskazanie priorytetowych dziedzin działalności naukowej. Doprowadzi to do podniesienia poziomu i efektywności nauki w Polsce, rozumianej jako dostarczanie wyników i produktów badań naukowych o dużej jakości poznawczej i wysokiej użyteczności społeczno-gospodarczo-technologicznej.

Jednocześnie podejmowane działania będą stanowić odpowiedź na wyzwania zarysowane w strategii Europa 2020 ukierunkowanej na osiągnięcie inteligentnego, zrównoważonego rozwoju, sprzyjającego włączeniu społecznemu. W szczególności istotne jest promowanie zdolności innowacyjnych dla wsparcia inwestycji, dywersyfikacji gospodarki i reorientacji w kierunku produkcji i usług o wysokiej wartości dodanej poprzez wzmocnienie powiązań między szkolnictwem wyższym, sektorem badań i systemem innowacji.

Instytuty resortowe dysponują ogromnym potencjałem naukowym (kadra, obszary badań, aparatura, itp.). Ma on unikatowy charakter w skali Europy, a niektóre jednostki są jednymi z najnowocześniejszych na świecie. Realizują one badania na wysokim poziomie naukowym, a ich wyniki skutecznie wspierają procesy decyzyjne w obszarze polityki rolnej realizowanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Z inicjatywy Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi odbyły się dwa Kongresy Nauk Rolniczych (Puławy 2009, Warszawa 2011), podczas których zdefiniowano rozwiązania na rzecz pełnej integracji polityki naukowej z polityką rolną. Przedstawione wnioski odnosiły się nie tylko do bieżących potrzeb gospodarczych czy społecznych, ale wskazywały najważniejsze obszary działalności naukowej w naukach rolniczych w perspektywie krótko i średniookresowej. Wnioski z obrad zarówno I, jak i II Kongresu wskazują, że powinny być realizowane badania, których celem będzie poszukiwanie najkorzystniejszej formy rozwoju polskiego rolnictwa, z uwzględnieniem jego regionalnych uwarunkowań, racjonalnej gospodarki zasobami wody,

gleby i powietrza, poszukiwanie odmian roślin, w tym roślin wysokobiałkowych odpornych na stres suszy i szkodniki. Badania w zakresie hodowli powinny wykorzystywać najnowsze trendy i osiągnięcia światowe uwzględniając badania genetyczne i ich potencjalny wpływ na środowisko i bezpieczeństwo żywności. Ważnymi podnoszonymi w dyskusji były kwestie rozwoju infrastruktury technicznej zarówno w gospodarstwach rolnych, jak i na obszarach wiejskich, a także problematyka zapewnienia najkorzystniejszych źródeł dostępu rolnictwa i przetwórstwa do źródeł energii, w tym energii odnawialnej.

## ■ Finansowanie nauki

Środki finansowe na działalność naukowo-badawczą i rozwojową w rolnictwie, są pozyskiwane:

- z dotacji budżetowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- z tytułu uczestnictwa w międzynarodowych programach współpracy naukowo-technicznej,
- z opłat za usługi i prace naukowo-wdrożeniowe wykonywane na rzecz podmiotów gospodarczych i rolników realizowane w ramach działalności statutowej,
- z budżetu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na realizację zadań z zakresu służb publicznych w ramach programów wieloletnich, postępu biologicznego i badań z zakresu ekologii,
- z innych źródeł takich jak: działalność popularyzatorska i doradcza, dzierżawa zbędnego majątku, oprocentowanie kapitału itp.

## ■ Programy wieloletnie

W instytutach badawczych nadzorowanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi aktualnie realizowanych jest 9 programów wieloletnich (tabela nr 31), służących realizacji zadań z zakresu służb publicznych, w tym monitorowaniu zachodzących zjawisk i przekształceń w sektorze rolno-spożywcym oraz na obszarach wiejskich, a także określaniu standardów jakościowych niezbędnych przy wyznaczaniu kryteriów produkcji bezpiecznej dla konsumenta w rolnictwie i przetwórstwie spożywcym.

Tabela 31. Programy wieloletnie ustanowione dla rolniczych instytutów badawczych (wg stanu na 01.02.2013 r.).

Lp.	Wykonawca programu	Nazwa programu	Lata	Łączne wydatki z budżetu państwa na realizację programu
1	Instytut Technologiczno - Przyrodniczy	Standaryzacja i monitoring przedsięwzięć środowiskowych, techniki rolniczej i rozwiązań infrastrukturalnych na rzecz bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich	2011-2015	31.543.300
2	Instytut Ochrony Roślin -PIB	Ochrona roślin uprawnych z uwzględnieniem bezpieczeństwa żywności oraz ograniczenia strat w plonach i zagrożeń dla zdrowia ludzi, zwierząt domowych i środowiska	2011-2015	38.369.000
3	Instytut Uprawy Nawożenia Gleboznawstwa -PIB Instytut Technologiczno - Przyrodniczy	Ulepszanie krajowych źródeł białka roślinnego, ich produkcji, systemu obrotu i wykorzystania w paszach	2011-2015	35.139.000

4	Institut Uprawy Nawożenia Gleboznawstwa - PIB	Wspieranie działań w zakresie kształtowania środowiska rolniczego i zrównoważonego rozwoju produkcji rolniczej w Polsce	2011-2015	41.016.000
5	Institut Zootechniki - PIB	Ochrona i zarządzanie krajowymi zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego użytkowania	2011-2015	56.218.000
6	Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej- PIB	Konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej	2011-2014	41.345.000
7	Państwowy Institut Weterynaryjny - PIB	Ochrona zdrowia zwierząt i zdrowia publicznego	2009-2013	61.318.573
8	Institut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - PIB	Ulepszanie roślin dla zrównoważonych agro-ekosystemów, wysokiej jakości żywności i produkcji roślinnej na cele nieżywnościowe	2008-2013	62.722.000
9	Institut Ogrodnictwa	Rozwój zrównoważonych metod produkcji ogrodniczej w celu zapewnienia wysokiej jakości biologicznej i odżywczej produktów ogrodniczych oraz zachowania bioróżnorodności środowiska ogrodniczych ochrony jego zasobów	2008-2014	57.064.000

Wg danych MRiRW

## ■ Potencjał intelektualny

Najważniejszy potencjał wspierający szeroko pojęty sektor rolnictwa (rolnictwo, rybactwo, rynki rolne, przetwórstwo, jakość życia ludności i rozwój obszarów wiejskich) stanowi ponad 7 100 pracowników z tytułami i stopniami naukowymi – sytuację obrazuje tabela nr 32.

Praca naukowców polskich wspiera zarówno politykę rolną państwa, jak i Wspólną Politykę Rolną i Rybacką Unii Europejskiej. Środowisko naukowe aktywnie uczestniczy w przemianach systemowych i w procesach modernizacji rolnictwa krajowego – poprawie jego efektywności, konkurencyjności i jakości produktów żywnościowych. Naukowcy realizują swoją misję poprzez prowadzenie działalności badawczej, innowacyjnej, wdrożeniowej i upowszechnieniowej.

Tabela 32. Stan osobowy zaplecza naukowo-badawczego rolnictwa, rynków rolnych i rozwoju wsi.

Jednostki naukowe Pracownicy	Instituty badawcze MRiRW	Jednostki naukowe PAN	Instituty badawcze podległe innym resortom	Uczelnie wyższe	Suma
Pracownicy ogółem:	3895	558	1108	10 211	15 772
w tym Profesorowie a tytułarni i etatowi	161	142	46	903	1252
Naukowcy z tyt. dr hab.	144	99	32	824	1099
Naukowcy ze stop. dr	612	283	196	3573	4664

Wg. Chyłek E.K. 2012; „Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w ramach polityki rolnej” (stan na 31.12. 2011 r.).

## ■ Współpraca międzynarodowa

W celu zapewnienia warunków współpracy z partnerami z krajów Unii Europejskiej w instytutach badawczych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi powstały Centra Doskonałości i Centra Kompetencji:

1. w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - PIB – Crop Improvement Centre for Sustainable Agriculture [CICSA],
2. w Morskim Instytucie Rybackim - PIB – Centre of Excellence in Marine Fisheries Sciences [POLMARF];
3. w Instytucie Ogrodnictwa – Research Centre of Excellence in Sustainable Pomology [PomoCentre],
4. w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - PIB – Protection of Land and Water Quality and Sustainable Development of Rural Areas [PROLAND],
5. w Instytucie Technologiczno-Przyrodniczym – Renewable Energy Centre of Excellence and Competence in Poland [RECEPOL] oraz Transfer of Knowledge in Agricultural Engineering [TRAGEN],
6. w Instytucie Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich – Medical plants in nutrition and medicine – a step towards integration engineering with European standards [MEDNAM].

Ponadto, przy Instytucie Ogrodnictwa w Skierniewicach ma swoją siedzibę Centrum Zaawansowanych Technologii, którego działania mają zdecydowanie poprawić warunki transferu wyników badań do praktyki.

Pracownicy jednostek naukowo-badawczych podjęli również aktywną współpracę międzynarodową w ramach 7 Programu Ramowego Unii Europejskiej, a także w ramach Programu ERA – NET i EUROAGRI. Naukowcy z Polski realizują m.in. prace koordynujące zadania Grupy Roboczej programu badawczego p.t.: „Rolnictwo zrównoważone w basenie Morza Bałtyckiego” w ramach Stałego Komitetu ds. Badań Naukowych w Rolnictwie przy Komisji Europejskiej. Kontynuowane są prace badawcze w ramach utworzonego Wirtualnego Instytutu Zrównoważonego Rolnictwa (WIRZ), który jest ogólnodostępnym, funkcjonującym w czasie rzeczywistym, elektronicznym programem informacyjno-badawczym ze stale aktualizowaną bazą danych. Planowane jest aktywne włączenie środowiska naukowego w prace nad wypełnieniem zadań wynikających z opracowanej przez Komisję Europejską Strategii Unii Europejskiej Europa 2020 oraz programu Horizon 2020.

## Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej jest samodzielną placówką naukowo-badawczą z ponad 60 letnim dorobkiem naukowym i doświadczeniem w analizowaniu procesów ekonomiczno-produkcyjnych polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Od utworzenia w 1950 roku funkcjonował pod nazwą Instytut Ekonomiki Rolnej, a po połączeniu w 1983 roku z Instytutem Ekonomiki i Organizacji Przemysłu Spożywczego pod nazwą Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Decyzją Rady Ministrów z października 2004 r. uzyskał status państwowego instytutu badawczego i od dnia 1 stycznia 2005 roku nosi nazwę Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB).

Kadrę naukową Instytutu stanowi 14 osób z tytułem profesora, 7 doktora habilitowanego, 31 doktorów, 32 asystentów i 6 specjalistów badawczo-technicznych, którzy pracują w 9 zakładach naukowych: ogólnej ekonomiki, ekonomiki gospodarstw rolnych, badań rynkowych, polityki społecznej i regionalnej, ekonomiki przemysłu spożywczego, finansów rolnictwa, ekonomiki ogrodnictwa, rachunkowości rolnej i zastosowań matematyki w ekonomice rolnictwa.

Badania naukowe prowadzone w IERiGŻ-PIB skoncentrowane są na najważniejszych zagadnieniach dotyczących ekonomicznej, produkcyjnej i społecznej sytuacji polskiej wsi, rolnictwa i szeroko rozumianej gospodarki żywnościowej. Badania te realizowane są w ramach działalności statutowej oraz rozpoczętego w 2011 roku czteroletniego programu badawczego p.t. „Konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej”.

wej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej". W ramach działalności statutowej w 2013 r. realizowanych jest 10 tematów badawczych, tj.:

- Koszty jednostkowe wybranych produktów rolniczych,
- Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju wsi i rolnictwa,
- Polityka finansowa wobec wsi i rolnictwa w zmieniających się uwarunkowaniach krajowych, europejskich i globalnych,
- Efekty i efektywność funkcjonowania gospodarstw rolnych i ich wpływ na środowisko,
- Przemiany przemysłu spożywczego w świetle procesów globalizacji i integracji europejskiej,
- Badania rynków rolno-żywnościowych,
- Procesy społecznego rozwoju wsi i rolnictwa,
- Analiza sytuacji produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa i gospodarki żywnościowej,
- Polskie ogrodnictwo na jednolitym rynku europejskim,
- Analityczne i metodologiczne ujęcie procesów gospodarowania w sektorze rolno-spożywczym.

Badania programu wieloletniego obejmują 26 zadań skoncentrowanych wokół 8 głównych tematów, tj.:

- Analiza uwarunkowań i wyzwań rozwoju sektora rolno-żywnościowego w Polsce na tle tendencji światowych,
- Monitoring rynków rolno-spożywczych w warunkach zmieniającej się sytuacji ekonomicznej,
- Analiza efektów wybranych instrumentów wspólnej polityki rolnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich,
- Konkurencyjność rolnictwa zrównoważonego,
- Budżetowe podstawy poprawy konkurencyjności polskiego rolnictwa,
- Zmiany w strukturze społeczno - ekonomicznej wsi jako czynnik konkurencyjności obszarów wiejskich,
- Konkurencyjność obecna i w perspektywie średnioterminowej polskich gospodarstw rolnych i produktów rolniczych,
- Zastosowanie modelowania ekonomicznego w analizie przesłanek konkurencyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego.

Wyniki analiz programu są udostępniane bezpłatnie na stronie [www.ierigz.waw.pl](http://www.ierigz.waw.pl) w formie kolejnych raportów, miesięcznika „Rynek Rolny” oraz corocznej publikacji „Rynek ziemi rolniczej. Stan i perspektywy”.

Trzecim nurtem działalności Instytutu jest pełnienie od maja 2004 roku funkcji Agencji Łącznikowej FADN (Farm Accountancy Data Network). Polega ona na zbieraniu w ramach systemu europejskiego danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. System FADN jest narzędziem wspomagającym programowanie i realizację Wspólnej Polityki Rolnej w 27 krajach członkowskich UE. Zadaniem Agencji Łącznikowej jest dostarczenie danych rachunkowych z reprezentatywnej próby 12,1 tys. gospodarstw rolny do sieci FADN oraz krajowych ośrodków decyzyjnych, doradczych i naukowo-badawczych. Zgromadzone dane wykorzystywane są m.in. do oceny sytuacji produkcyjno-ekonomicznej gospodarstw oraz wielopłaszczyznowych analiz skutków polityki rolnej. Dane przekazywane są także rolnikom uczestniczącym w systemie w postaci raportów indywidualnych i porównawczych. Wyniki standardowe analiz umieszczone są na stronie [www.fadn.pl](http://www.fadn.pl) i udostępnione bezpłatnie.



IERiGŻ-PIB jest także koordynatorem utworzonej w 2002 r. Międzynarodowej Sieci Naukowej „Rozwój Obszarów Wiejskich w Europie Środkowo-Wschodniej” (ERDN). W jej skład wchodzić wiodące instytuty i ośrodki akademickie z dziedziny ekonomii, ekologii, geografii, gleboznawstwa, hydrologii, socjologii, nauk technicznych i cybernetyki z Polski, Niemiec, Austrii, Rumunii, Węgier, Słowacji, Litwy, Finlandii i Szwecji. Przedmiotem działalności Sieci jest:

- nawiązywanie współpracy z europejskimi instytutami badawczo-rozwojowymi zajmującymi się rozwojem obszarów wiejskich z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych,
- programowanie wspólnych, multidyscyplinarnych badań,
- przygotowanie i koordynowanie wspólnych projektów badawczych,
- wymiana i popularyzacja wyników badań.

Szczegółowe informacje o Sieci ERDN dostępne są na stronie [www.erdn.waw.pl](http://www.erdn.waw.pl)

W dorobku naukowym Instytutu ważne miejsce zajmują zbiory oryginalnych i unikalnych danych empirycznych gromadzonych od wielu lat na podstawie badań terenowych. W Zakładzie Rachunkowości Rolnej w ramach Systemu Rachunkowości Rolnej, a od 2003 roku w ramach Polskiego FADN gromadzone są informacje o wynikach ekonomiczno-produkcyjnych gospodarstw indywidualnych. Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej przeprowadza co 4-5 lat w 76 wsiach całej Polski ankietę dotyczącą sytuacji produkcyjno-ekonomicznej i społecznej gospodarstw rolnych. W IERiGŻ-PIB gromadzone są także dane GUS dotyczące sytuacji ekonomiczno-finansowej przemysłu spożywczego, produkcji i cen żywności oraz dane CIHZ o sytuacji w handlu zagranicznym artykułami rolno-żywnościowymi. Wyniki badań IERiGŻ-PIB wykorzystywane są w kształtowaniu polityki państwa wobec wsi i rolnictwa. Na zlecenie najważniejszych organów administracji państwowej (Sejm, Senat, URM, Kancelaria Prezydenta, MRiRW, MF, NIK), agend rządowych (ARR, ARiMR), sądów i urzędów statystycznych, a także przedsiębiorstw, firm oraz związków producentów i przetwórców opracowywane są ekspertyzy dotyczące sytuacji w gospodarce żywnościowej i na obszarach wiejskich. Prace badawcze i eksperckie publikowane są w wydawnictwach własnych Instytutu w seriach „Komunikaty Raporty Ekspertyzy”, „Studia i Monografie”, „Analizy Rynkowe” i poza seriami oraz w wydawnictwach innych ośrodków naukowych i ogólnopolskich czasopismach jak np.: „Ekonomista”, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, „Wieś i Rolnictwo”. Aktualna oferta wydawnictw Instytutu znajduje się na stronie [www.ierigz.waw.pl](http://www.ierigz.waw.pl). Odbiorcami prac naukowych IERiGŻ-PIB jest około 380 instytucji w całym kraju.

Międzynarodowa współpraca IERiGŻ-PIB koncentruje się na integracji badań prowadzonych w Instytucie z europejską i światową przestrzenią badawczą. Integracja ta odnosi się do ustawicznego doskonalenia kadr naukowych oraz uczestnictwa w zespołach badawczych podejmujących problematykę rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z perspektywy ponadnarodowej. W ramach VI Programu Ramowego UE IERiGŻ-PIB uczestniczył w projekcie „Foresight Analysis for Rural Areas of EU – FARO EU”, natomiast w ramach VII Programu Ramowego współrealizował badanie „Enlargement Network for Agripolicy Analysis”. Aktualnie w ramach CERGE-EI Twelfth Annual Global Development Network Regional Research Competition IERiGŻ-PIB realizuje projekt badawczy „Urban-rural connections: local policy and livelihood strategies?”

## Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa

PIORiN jest urzędową służbą właściwą w sprawach nadzoru nad ochroną roślin oraz wytwarzaniem, oceną i obrotem materiałem siewnym. W skład Inspekcji wchodzi Główny Inspektorat oraz 16 wojewódzkich inspektoratów, w strukturze których znajduje się 17 delegatur, pełniących równocześnie funkcję oddziałów terenowych, 244 oddziałów terenowych i 12 oddziałów granicznych. Zatrudnienie na koniec 2012 r. wynosiło niespełna 2 300 osób, a budżet PIORiN na 2013 r. wynosi 120,2 mln złotych.

## Szczegółowe zadania Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa

### 1. Nadzór nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin.

Do zakresu działania Inspekcji w ramach nadzoru nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin realizowanych na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, ze zm.) oraz ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. z 2013 r. poz. 455) należą w szczególności następujące urzędowe działania:

- kontrola podmiotów prowadzących produkcję oraz wprowadzających do obrotu środki ochrony roślin, a także prowadzenie rejestru tych podmiotów,
- upoważnianie podmiotów do prowadzenia badań skuteczności działania środków ochrony roślin, certyfikacji integrowanej produkcji roślin oraz kontrolowanie tych podmiotów,
- kontrola opakowań, składowania i przemieszczania środków ochrony roślin,
- kontrola składu lub właściwości fizycznych lub właściwości chemicznych środków ochrony roślin wprowadzonych do obrotu,
- kontrola wprowadzania do obrotu oraz reklamy środków ochrony roślin,
- kontrola stosowania środków ochrony roślin,
- prowadzenie rejestru podmiotów potwierdzających sprawność techniczną sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin, oraz kontrolowanie tych podmiotów,
- prowadzenie rejestru podmiotów prowadzących szkolenia w zakresie środków ochrony roślin oraz ich kontrolowanie,
- monitorowanie zużycia środków ochrony roślin.

Prowadzony przez PIORiN rejestr podmiotów upoważnionych do konfekcjonowania lub prowadzenia obrotu środkami ochrony roślin uporządkował rynek środków ochrony roślin, a przede wszystkim umożliwił jego kontrolowanie oraz ułatwił podejmowanie działań w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości. Na koniec 2012 r. w rejestrach Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa zaewidencjonowano 5579 podmiotów prowadzących konfekcjonowanie lub obrót środkami ochrony roślin.

W wyniku przeprowadzonych kontroli jakości środków ochrony roślin Inspekcja wycofała z obrotu: w 2010 r. - 29360 kg/l, w 2011 r. - 8588 kg/l, a w 2012 r. - 10835 kg/l środków ochrony roślin niedopuszczonych do obrotu, podrobionych, przeterminowanych, nieodpowiadających wymaganiom jakościowym lub sprzedawanych w uszkodzonych lub nieoryginalnych opakowaniach. W ramach nadzoru sprawowanego nad prawidłowością stosowania środków ochrony roślin inspektorzy PIORiN przeprowadzali w latach 2010-2012 20-30 tys. kontroli rocznie. W wyniku tych kontroli stwierdzono 4239, 3822 i 2502 nieprawidłowości, które skutkowały wystawieniem 408, 1262 i 1055 mandatów karnych oraz złożeniem 6 wniosków do sądu. Wykryte nieprawidłowości dotyczyły przede wszystkim braku badania technicznego opryskiwacza, braku ukończenia szkolenia z zakresu ochrony roślin oraz braku lub nieprawidłowego prowadzenia ewidencji zabiegów wykonywanych przy użyciu środków ochrony roślin.

Na terenie kraju upoważnionych jest 376 jednostek badających sprawność urządzeń do stosowania środków ochrony roślin. Na koniec 2012 r. aktualne zaświadczenie potwierdzające sprawność techniczną miało 18512 opryskiwaczy. Ponadto na terenie kraju, stwierdzono 2580 opryskiwaczy po raz pierwszy wprowadzonych do eksploatacji.

Do 31 grudnia 2012 r. do rejestrów prowadzonych przez wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa wpisano 283 jednostki prowadzące szkolenia z zakresu zasad stosowania środków ochrony roślin, które w latach 2010-2012 przeprowadziły 7315 szkoleń, podczas których przeszkolono 196110 osób.

Na dzień 31 grudnia 2012 r. 39 jednostek organizacyjnych posiadało uprawnienia do prowadzenia badań środków ochrony roślin. Są one zlokalizowane w województwach: wielkopolskim, łódzkim, mazowieckim, dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim, zachodnio-pomorskim oraz śląskim.

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, w celu zapewnienia skutecznego nadzoru nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin, monitoruje zużycie środków ochrony roślin. Zbierane informacje dotyczą rodzaju i ilości stosowanych środków ochrony roślin w poszczególnych uprawach. Szczegółowe dane w zakresie prowadzonego monitoringu są przedstawione corocznie w informacji o sytuacji na rynku środków ochrony roślin.

W 2012 r. wojewódzcy inspektorzy ochrony roślin i nasiennictwa wydali producentom rolnym 2 465 certyfikatów integrowanej produkcji (IP), z czego 1848 dla producentów jabłek. Certyfikacją IP w 2012 r. objęto 15443 ha upraw, na których wyprodukowano 574,6 tys. ton płodów rolnych, w których największy udział miały jabłka. W ramach nadzoru inspektorzy PIORiN przeprowadzili 2 590 kontrole pod kątem zgodności prowadzenia upraw z wymogami IP oraz pobrali 230 próbek płodów rolnych, w celu zbadania pozostałości środków ochrony roślin. Nieprawidłowości wykryto w 4 próbach. Pobrano również 118 próbek w celu ich przebadania na obecność pozostałości azotanów, metali ciężkich i innych pierwiastków oraz substancji szkodliwych. W próbkach tych stwierdzono 6 nieprawidłowości.

## 2. Nadzór fitosanitarny (zdrowie roślin)

Do najważniejszych zadań z zakresu nadzoru fitosanitarnego należy zwalczanie i zapobieganie rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych oraz nadzorowanie przemieszczania towarów roślinnych. Działania te mają zapewnić bezpieczny, pod względem fitosanitarnym, import na terytorium Unii Europejskiej, eksport towarów poza Unię Europejską oraz obrót handlowy materiałem roślinnym w obrębie państw członkowskich. W celu realizacji powyższych założeń prowadzone są ukierunkowane, urzędowe kontrole zdrowotności roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów w miejscach produkcji, obrotu, a także w trakcie przemieszczania materiału roślinnego wewnątrz kraju.

Szczegółowe zadania realizowane w ramach nadzoru nad zdrowiem roślin obejmują:

- kontrolę fitosanitarną roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów, podłoży i gleby oraz środków transportu w miejscach wwozu i na terytorium Polski, w tym pobieranie prób roślin, produktów roślinnych do badań laboratoryjnych,
- wydawanie świadectw fitosanitarnych, paszportów roślin i zaświadczeń,
- wydawanie decyzji w sprawie postępowania z roślinami, produktami roślinnymi lub przedmiotami podlegającymi granicznej kontroli fitosanitarnej,
- ocena stanu zagrożenia roślin przez organizmy szkodliwe oraz prowadzenie ewidencji tych organizmów, wydawanie decyzji w sprawie zwalczania organizmów szkodliwych oraz ustalanie i doskonalenie metod i terminów zwalczania organizmów szkodliwych, zapobieganie ich rozprzestrzenianiu się, a także kontrola zabiegów oczyszczania, odkażania i przerobu roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów
- prowadzenie rejestru przedsiębiorców zajmujących się obrotem materiałem roślinnym,
- zawiadamianie organizacji ochrony roślin państwa, z którego pochodzą rośliny, produkty roślinne lub przedmioty o ich zatrzymaniu,
- nadzór nad pracami naukowo-badawczymi z wykorzystaniem organizmów kwarantannowych, roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów porażonych przez organizmy kwarantannowe lub niespełniających wymagań zdrowotnościowych, zakazanych do wprowadzania na terytorium Polski.

W ramach kontroli fitosanitarnych na rzecz eksportu towarów pochodzenia roślinnego do państw trzecich, w 2012 r. wydano ok. 81 tys. świadectw fitosanitarnych, które były kierowane do 105 państw, z czego większość (88%) adresowanych było do służb: Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Białorusi. W ramach granicznej kontroli fitosanitarnej (kontrola roślin, produktów roślinnych i przedmiotów wprowadzanych do krajów członkowskich UE poprzez granice Polski) skontrolowano ok. 13,7 tys. przesyłek.

Liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze przedsiębiorców prowadzonym przez PIORIN w 2012 r. wyniosła ok. 68 tys. podmiotów. W ramach realizacji zadań związanych z nadzorem nad obrotem mate-

riałem roślinnym wewnątrz Unii Europejskiej, w 2012 r. wydano blisko 3 mln paszportów roślin – dokumentów dołączanych do roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów zaświadcujących, że materiały te zostały wyprodukowane przez podmiot zarejestrowany w rejestrze przedsiębiorców i że spełniają wszystkie wymagania fitosanitarne lub podczas wprowadzania na terytorium Unii Europejskiej zostały poddane granicznej kontroli fitosanitarnej pod kątem wymagań dotyczących zdrowia roślin.

W wyniku działań kontrolnych, podejmowanych przez Inspekcję na obszarze kraju m.in. w zakresie oceny stanu zdrowotności materiałów roślinnych, w 2012 r. przeprowadzono blisko 117 tys. kontroli na obecność organizmów szkodliwych. W trakcie tych kontroli wykryto obecność 13 organizmów kwarantannowych (mogących wywołać znaczące straty gospodarcze i w związku z tym podlegających obowiązkowemu zwalczaniu na podstawie przepisów prawa), łącznie w 1078 miejscach produkcji. W ostatnich kilku lat liczba miejsc produkcji, w których występowały organizmy kwarantannowe, systematycznie spada. We wszystkich przypadkach wykrycia organizmu kwarantannowego, zgodnie z wymaganiami Unii Europejskiej i standardami międzynarodowymi, podejmowano szereg działań zwalczających takie organizmy, dzięki czemu możliwe było zapobieżenie ich dalszemu rozprzestrzenieniu się. Szczególną uwagę należy zwrócić na rezultaty działań ograniczających występowanie bakterii *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus*, sprawcy groźnej choroby kwarantannowej w uprawie ziemniaków. W 2012 r. PIORiN wydała 302 zaświadczenia potwierdzające brak występowania bakterii *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* w bulwach 7 tys. t ziemniaków przemieszczanych do krajów Unii Europejskiej.

W związku z wykryciami organizmów kwarantannowych, w 2012 r. wydano 1648 decyzji administracyjnych w sprawie zwalczania tych organizmów. a pracownicy Inspekcji przeprowadzili ok. 1500 kontroli w zakresie wykonania obowiązków określonych w tych decyzjach. W ramach działań wspierających podmioty, w związku z wykonywaniem działań zwalczających organizmy kwarantannowe Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa przyznał w 2012 r. prawie 760 tys. zł dotacji z budżetu państwa.

### 3. Nasiennictwo

Do zakresu działania PIORiN zgodnie z ustawą o nasiennictwie, ustawą o ochronie roślin, ustawą o rolnictwie ekologicznym oraz ustawą o wyrobie i rozlewie wyrobów winiarskich, obrocie tymi wyrobami i organizacji rynku wina, należą następujące urzędowe działania:

- ocena polowa, laboratoryjna i cech zewnętrznych materiału siewnego;
- kontrola tożsamości materiału siewnego;
- kontrola przestrzegania zasad i obowiązujących wymagań w zakresie wytwarzania, oceny, przechowywania, obrotu i stosowania materiału siewnego, w tym modyfikowanego genetycznie;
- wydawanie akredytacji w zakresie pobierania próbek i oceny materiału siewnego oraz kontrola warunków ich przestrzegania oraz nadzór nad tym systemem i uczestnictwo w testach porównawczych UE;
- wydawanie urzędowych etykiet i plomb oraz nadzór nad jednostkami upoważnionymi do wypełniania etykiet oraz nadzór nad pobieraniem prób i oceną materiału siewnego oraz wydawaniem urzędowych etykiet i plomb;
- kontrola materiału siewnego wwożonego z państw trzecich oraz ustalanie stopni kwalifikacji tego materiału;
- dokonywanie oceny materiału siewnego w przypadku odwołań od oceny wykonanej przez wojewódzkiego inspektora
- nadzór nad systemem rejestracji przedsiębiorców i rolników dokonujących obrotu materiałem siewnym oraz dostawców zajmujących się materiałem szkółkarskim i materiałem rozmnożeniowym i nasadzeniowym roślin warzywnych i ozdobnych;
- prowadzenie bazy danych o materiałach ekologicznych i prowadzenie spraw związanych z wydawaniem zezwoleń na użycie materiału konwencjonalnego;
- nadzór nad kontrolą upraw winorośli, z których winogrona przeznaczone są do wyrobu wina.

W ramach zadania związanego z oceną polową w 2012 r. oceniono i nadzorowano wytwarzanie materiału siewnego na ponad 15 tys. plantacji nasiennych o łącznej powierzchni 117,7 tys. ha, z czego zakwalifikowano 14,1 plantacji o powierzchni 112,1 tys. ha. W stosunku do roku poprzedniego powierzchnia zakwalifikowana plantacji nasiennych roślin rolniczych wzrosła o 8,2%. Powierzchnia plantacji nasiennych ziemniaka, obejmującej 179 odmian, wyniosła 5,4 tys. ha, z czego zakwalifikowano 5,3 tys. ha.

W 2012 r. PIORiN wykonała ocenę 715,2 ha upraw materiału szkółkarskiego roślin sadowniczych. Produkcja najważniejszego rodzaju materiału szkółkarskiego, jakim są drzewka owocowe, w 2012 r. wzrosła (materiał kwalifikowany o 12%, materiał CAC o 17%). Największą powierzchnię zajmują szkółki drzewek owocowych (297,4 ha, tj. 41,6% całej kwalifikowanej powierzchni upraw szkółkarskich).

Laboratoria i pracownie oceny nasion wojewódzkich inspektoratów ochrony roślin i nasiennictwa wykonały ocenę laboratoryjną ponad 38,7 tys. prób materiału siewnego. Ogółem oceniono 9244 partie materiału siewnego o masie 200 tys. t. Akredytację do oceny laboratoryjnej posiadało 25 laboratoriów należących do przedsiębiorców nasiennych, w których oceniono ponad 5,56 tys. partii o masie 121,2 tys. ton.

W ramach nadzoru nad przedsiębiorcami posiadającymi upoważnienie do wypełniania etykiet urzędowych PIORiN przeprowadziła 66 kontroli u 48 przedsiębiorców. W 2012 r. zarejestrowanych było 12,4 tys. przedsiębiorców prowadzących obrót materiałem siewnym, w tym 326 rolników. PIORiN przeprowadziła ponad 10 tys. kontroli w 6967 przedsiębiorstwach prowadzących obrót materiałem siewnym.

#### 4. Działalność laboratoryjna Inspekcji

Diagnostyka laboratoryjna jest nieodłącznym elementem nadzoru nad zdrowiem roślin. Wyniki analiz laboratoryjnych stanowią m.in. podstawę do podejmowania decyzji administracyjnych w zakresie zwalczania organizmów szkodliwych podlegających obowiązkowi zwalczania i dyskwalifikacji materiału siewnego. W strukturze sieci diagnostycznej PIORiN funkcjonują:

- Centralne Laboratorium Głównego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa, obejmujące: Pracownię Diagnostyki Fitosanitarnej, Pracownię Badania GMO, Pracownię Badania Pozostałości Środków Ochrony Roślin,
- Wojewódzkie Laboratoria (fitosanitarne i oceny nasion).

W laboratoriach fitosanitarnych wykonywane są badania próbek roślin, produktów roślinnych, przedmiotów i podłoży uprawowych na obecność organizmów szkodliwych pochodzących z partii materiału importowanego przeznaczonego do obrotu wewnętrznego i na eksport, w tym ocena sadzianek ziemniaka oraz badanie materiału szkółkarskiego drzew owocowych. W laboratoriach poddaje się analizom rocznie ok. 150 tys. próbek roślin, wykonując ok. 180 tys. analiz laboratoryjnych na obecność organizmów szkodliwych. Wśród wykonanych analiz dominują badania gleby na obecność cyst mątwików z rodzaju *Globodera* (ok. 40 tys. próbek), obecność zarodni przetrwalnikowych *Synchytrium endobioticum* (ok. 40 tys. próbek) oraz analizy bulw ziemniaka pod kątem obecności bakterii: *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* (ok. 17 tys. próbek) i *Ralstonia solanacearum* (ok. 17 tys. próbek). Ponadto, liczne były badania sadowniczego materiału rozmnożeniowego pod kątem Plum pox virus, PPV (ok. 11 tys. próbek) oraz Apple proliferation phytoplasma, ApMLO (ok. 2,5 tys. próbek).

Badania są realizowane w oparciu o uznane procedury, zgodne z wytycznymi Unii Europejskiej oraz zaleceniami Europejsko-Śródziemnomorskiej Organizacji Ochrony Roślin (EPPPO) oraz Międzynarodowego Związku Badania Nasion (ISTA). Laboratoria dysponują wykwalifikowaną kadrą specjalistów, a w miarę postępu technik diagnostycznych wprowadzane są nowe metody badawcze, ze szczególnym uwzględnieniem technik biologii molekularnej. Pozwala to na ciągłe doskonalenie procedur badawczych, a tym samym zapewnienie wysokiego standardu świadczonych usług. W celu zapewnienia odpowiedniego poziomu diagnostyki działalność laboratoriów wojewódzkich jest koordynowana i nadzorowana przez Centralne Laboratorium GIORiN, pełniące funkcję jednostki referencyjnej.

Oprócz wewnętrznego monitorowania kompetencji laboratoria uczestniczą również w międzynarodowych badaniach biegłości, takich jak FAPAS – Food Analysis Performance Assessment Scheme. Ważny element działalności laboratoriów fitosanitarnych stanowi wdrażanie systemu zarządzania laboratorium i podejmowanie intensywnych działań ukierunkowanych na uzyskanie akredytacji na zgodność z normą międzynarodową PN-EN ISO/IEC 17025:2005 „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących”. Obecnie certyfikat akredytacji, wydany przez Polskie Centrum Akredytacji (PCA), posiada dziewięć Laboratoriów Wojewódzkich: w Poznaniu, Koszalinie, Rzeszowie, Katowicach, Warszawie, Olsztynie, Bydgoszczy, Białymstoku i Lublinie oraz Centralne Laboratorium GIORIN w Toruniu. Zakres akredytacji laboratoriów obejmuje badania szeroko stosowane w związku ze statutową działalnością PIORIN i jest stopniowo rozszerzany.



Do zadań Pracowni Badania GMO Centralnego Laboratorium należy wykonywanie analiz materiału roślinnego w zakresie detekcji i identyfikacji organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO) oraz oznaczania procentowej zawartości zdarzenia transformacyjnego w próbce. Analizy prowadzone są w oparciu o metody znormalizowane bądź rekomendowane przez Unijne Laboratorium Referencyjne ds. genetycznie zmodyfikowanej żywności i pasz (Joint Research Centre, Ispra, Włochy) i ISTA. W zakresie jakościowego oraz ilościowego oznaczania modyfikacji genetycznych zastosowanie mają techniki molekularne – Polymerase Chain Reaction (PCR) oraz Real-Time PCR.

Pracownia Badania Pozostałości Środków Ochrony Roślin (PBPSOR) zajmuje się badaniem pozostałości środków ochrony roślin, głównie w materiale roślinnym. Przedmiotem badań są przede wszystkim polskie owoce i warzywa. Badania mają na celu sprawdzenie prawidłowości stosowania środków ochrony roślin. Pracownia wykonuje również badania usługowe na obecność pozostałości środków ochrony roślin w zakresie atestacji owoców i warzyw. W PBPSOR prowadzone są oznaczenia pozostałości substancji aktywnych środków ochrony roślin na poziomie śladowym, takimi technikami jak: chromatografia gazowa (MSPD-GC-ECD/NPD), chromatografia ciekłowa (HPLC) i spektrofotometria (UV-VIS). W badaniach stosowane są wielopozostałościowe metody oznaczania pozostałości środków ochrony roślin oparte na nowoczesnych technikach przygotowania próbki do analizy i oczyszczania ekstraktów.



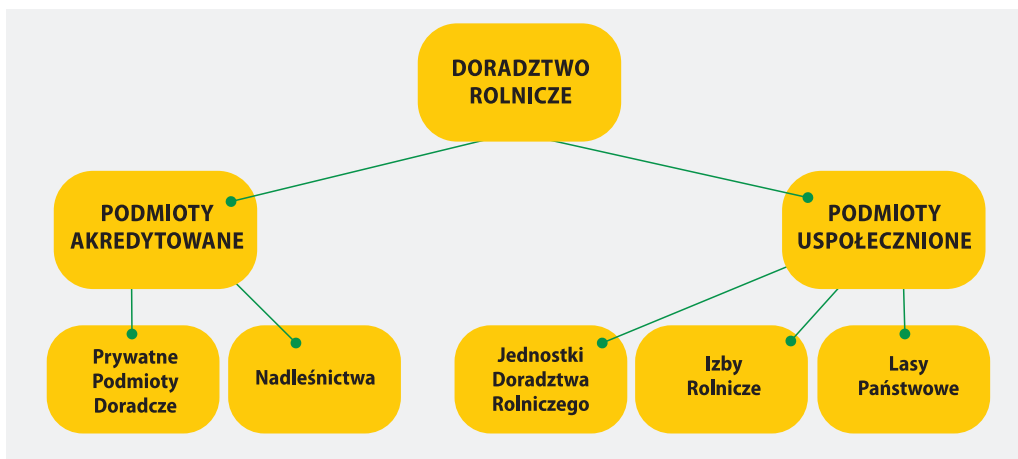
# DORADZTWO NA RZECZ REALIZACJI POLITYKI ROLNEJ

Jednostki doradztwa rolniczego funkcjonują na podstawie ustawy z 22 października 2004 roku o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. Nr 251, poz. 2507 z późn. zm.). Zgodnie z tą ustawą struktury publicznego doradztwa rolniczego tworzą następujące jednostki:

- Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (CDR), posiadającego 3 oddziały (w Krakowie, Poznaniu i Radomiu);
- 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (ODR).

Centrum Doradztwa Rolniczego funkcjonuje jako państwowa osoba prawna i podlega bezpośrednio ministrowi rolnictwa i rozwoju wsi. Wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 23.01.2009 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie (Dz.U. Nr 92, poz. 753), stały się samorządowymi osobami prawnymi, podległymi właściwemu miejscowo sejmikowi województwa. Nowelizacja ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego z 2012 roku wprowadziła podległość wojewódzkich jednostek doradztwa rolniczego do zarządów województw.

## Struktura organizacyjna doradztwa rolniczego



Wg. Chyłek E.K. 2012; „Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w ramach polityki rolnej.”

Zagadnienia, związane z funkcjonowaniem systemu doradztwa rolniczego po 2013 r., w warunkach Unii Europejskiej będą regulowane przez:

- rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej - tzw. rozporządzenie horyzontalne,
- rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) - tzw. rozporządzenie o rozwoju obszarów wiejskich.

Realizacja polityki rolnej w Polsce wspierana jest poprzez działania instytucji doradczych działających w strukturach podmiotów uspołecznionych i podmiotów akredytowanych. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, zgodnie z zaleceniem Komisji Europejskiej, w celu właściwego przygotowania zadań doradztwa rol-

niczego i efektywnego wykorzystania środków dostępnych w ramach WPR powołał, w drodze zarządzenia nr 36 z 2012 r., zespół do spraw opracowania koncepcji funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w nowym okresie programowania. Do zadań zespołu należą:

- analiza funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego i realizacji zadań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 -2013
- analiza rozporządzeń i innych dokumentów prawnych Unii Europejskiej odnośnie zadań i zasad funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego po 2014 r;
- opracowanie propozycji rozwiązań systemowych wspierających rozwój systemu doradztwa rolniczego po 2013 r., zgodnie z wytycznymi Unii Europejskiej;
- opracowanie propozycji rozwiązań prawnych niezbędnych do zapewnienia efektywnego wsparcia rolników poprzez system doradztwa rolniczego, zgodnie z przepisami UE.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wspiera system doradztwa rolniczego w realizacji zadań na rzecz przedsiębiorczości poprzez organizowanie procesu doskonalenia zawodowego kadry doradczej z tego zakresu. W instytucji podległej i nadzorowanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Radomiu utworzono w 2008 r. Centrum Szkolenia Praktycznego w Zakresie Małego Przetwórstwa (na poziomie gospodarstwa rolnego). Jest to baza szkoleniowa – dydaktyczna, wykorzystywana w szkoleniach doradców rolniczych, rolników, przedsiębiorców, nauczycieli i młodzieży ze szkół rolniczych. Prowadzone tam szkolenia uwzględniają również zajęcia praktyczne. W skład Centrum wchodzi: młyn do przetwarzania zbóż, hala z liniami technologicznymi do przetwórstwa owoców i warzyw, hala z liniami technologicznymi do przetwórstwa mięsa oraz hala z liniami technologicznymi do przerobu mleka.

CDR oddział w Radomiu posiada wydane przez służby weterynaryjne i sanitarne, decyzje, niezbędne do uruchomienia małego przetwórstwa i wprowadzenia przetworzonej żywności do obrotu rynkowego. Ponadto, znajdujące się w zasobach tej jednostki, „Pokazowe Gospodarstwo Rolne w Chwałowicach” posiada atest gospodarstwa ekologicznego. Organizowane w CDR w Radomiu szkolenia obejmują zagadnienia technologii przetwórstwa owoców i warzyw, zbóż oraz mięsa z uwzględnieniem zasad HACCP, dobrej praktyki produkcyjnej (GMP) i higienicznej (GHP) oraz marketingu produktu regionalnego i lokalnego, a także zasad sprzedaży bezpośredniej. W szkoleniach omawiane są również zasady marketingu produktów rolniczych, systemy jakości produkcji żywności, wymagania formalne dla przetwórstwa ekologicznych surowców rolniczych oraz możliwości finansowania działalności związanej z przetwórstwem na poziomie gospodarstwa. Łącznie w 3 modułach ( zboża, owoce i warzywa, mięso) przeszkolono ponad 4 tys., w tym zarówno doradców rolniczych jak i rolników. Szkolenia, obejmujące również przetwórstwo mleka, będą kontynuowane w roku 2013.

W celu zapewnienia odpowiedniego poziomu szkoleń oraz popularyzacji zagadnień, związanych z przetwórstwem i rozwojem przedsiębiorczości, opracowano i wydano łącznie 21 620 egzemplarzy broszur oraz poradników wdrażania GMP i GHP oraz systemu HACCP w przetwórstwie mięsnym, owocowo-warzywnym i zbożowym oraz mleka na poziomie gospodarstwa.

Co roku, pod patronatem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, organizowany jest przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, ogólnopolski konkurs „Sposób na sukces”, dla identyfikacji i promocji najlepszych przykładów przedsiębiorstw, zlokalizowanych na obszarach wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia nowych miejsc pracy. W roku 2013 r. odbędzie się jego XIII edycja. Również co roku, we współpracy Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Poznaniu z Niemieckim Towarzystwem Rolniczym, organizowane są Dni Przedsiębiorcy Rolnego – konferencja, w czasie której odbywa się wymiana poglądów na temat dobrych praktyk w szeroko rozumianej działalności rolniczej i pozarolniczej.

Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Krakowie jest wyspecjalizowaną jednostką, zajmującą się upowszechnianiem wiedzy z zakresu pozarolniczego rozwoju obszarów wiejskich. Szczególne osiągnięcia posiada w rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki. Obecnie, we współpracy z Ministerstwem Rol-

nictwa i Rozwoju Wsi, podjęto prace na rzecz utworzenia sieci gospodarstw edukacyjnych. Przeszkolono doradców rolniczych oraz właścicieli zagród edukacyjnych, włączonych do sieci. Utworzono internetową bazę gospodarstw edukacyjnych i opracowano broszury na ten temat. Jest to nowy kierunek w agroturystyce, więc wymaga odpowiednich działań promocyjno-informacyjnych. Równocześnie kontynuowane są szkolenia z zakresu rozwoju działalności turystycznej i agroturystycznej oraz podnoszenia jakości usług turystycznych. Oprócz doradców rolniczych, w szkoleniach biorą udział przedstawiciele samorządów oraz lokalnych grup działania. Co dwa lata, wspólnie z przedstawicielami świata nauki, organizowane są sympozja agroturystyczne.

Obecnie, w świetle reformy Wspólnej Polityki Rolnej oraz wyzwań, wynikających z globalizacji, planuje się doskonalenie zawodowe doradców rolniczych na temat odnawialnych źródeł energii, przeciwdziałania niekorzystnym zmianom klimatycznym, podejmowania zespołowych form prowadzenia działalności gospodarczej, aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich i ochrony środowiska. Zagadnienia te są także poruszane w kwartalniku „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, czasopiśmie będącym na liście czasopism naukowych klasyfikowanych przez MNiSzW. Wydaje je CDR Oddział w Poznaniu.

W związku z koniecznością sprostania konkurencji na globalnych rynkach rolnych, podejmowane są działania na rzecz nawiązania współpracy z USA (Uniwersytetem Stanowym w Ohio) w zakresie marketingu i sprzedaży bezpośredniej. Umożliwiłyby to wymianę doświadczeń i upowszechnienie wiedzy na temat zasad marketingu w rolnictwie i sprzedaży bezpośredniej gwarantującej uzyskanie przez producentów rolnych wartości dodanej, poprawiającej wyniki działalności gospodarczej w rolnictwie.

Omówione kierunki wsparcia przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, a w szczególności doskonalenia zawodowego i podnoszenia kwalifikacji będą kontynuowane w najbliższych latach. Resort rolnictwa skupi swoją uwagę na działaniach, związanych z doskonaleniem kadry doradczej, zatrudnionej w ośrodkach doradztwa rolniczego, ponieważ od tego zależy poziom działań edukacyjnych, organizowanych dla mieszkańców obszarów wiejskich. Planowane są kolejne szkolenia dla kadry doradczej, a także dla Lokalnych Grup Działania, nauczycieli szkół rolniczych, członków grup producenckich i przedstawicieli instytucji samorządowych. Planowane są działania na rzecz poprawy transferu wiedzy, którego celem będzie poprawa efektów wymiany i przekazu wiedzy z nauki do praktyki. Planuje się także włączenie wojewódzkich jednostek doradztwa rolniczego do aktywnego uczestnictwa w projektach krajowych i zagranicznych, mających na celu wspieranie rozwoju przetwórstwa rolno spożywczego, przedsiębiorczości i organizacji grup producenckich

## Centrum Doradztwa Rolniczego

Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie, wraz z Oddziałami w Krakowie, Poznaniu i Radomiu, rozpoczęło swoją działalność 1 stycznia 2005 r. (ustawa z dnia 22 października 2004 r. Dz. U. Nr 251, poz. 2507 o jednostkach doradztwa rolniczego) w drodze przekształcenia Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich działającego od 1999 r. Obejmuje zasięgiem swojego działania cały kraj i podlega bezpośrednio Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zadania Centrum uwzględniają przede wszystkim działania na rzecz poprawy poziomu dochodów rolniczych, podnoszenia konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych, wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a także podnoszenia poziomu kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich. Realizowane są poprzez:

- przygotowywanie i wprowadzanie jednolitych sposobów działania ośrodków doradztwa rolniczego w zakresie realizowanych przez nie zadań;
- przygotowywanie i przekazywanie ośrodkom doradztwa materiałów informacyjnych i szkoleniowych;
- opracowywanie analiz i prognoz w zakresie rozwoju doradztwa rolniczego;
- prowadzenie szkoleń dla pracowników ośrodków doradztwa;

- prowadzenie doskonalenia nauczycieli szkół rolniczych w zakresie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich;
- tworzenie i prowadzenie centralnego systemu informacji i baz danych na potrzeby doradztwa rolniczego;
- organizowanie szkoleń, pokazów, seminariów i konferencji oraz innych przedsięwzięć w zakresie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz rolnictwa ekologicznego;
- koordynowanie zadań w zakresie rolnictwa ekologicznego wykonywanych przez ośrodki doradztwa;
- upowszechnianie wyników badań naukowych w praktyce rolniczej.

Działalność Centrum Doradztwa Rolniczego oprócz w/w zadań ustawowych realizuje zadania wynikające z ustawy z dnia 07 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, dotyczącego głównie systemu doradztwa rolniczego, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, Planu Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa, a także zadania wynikające z potrzeb jednostek doradztwa rolniczego. Do najbardziej istotnych zadań zrealizowanych w ostatnim okresie należą następujące projekty:

**1. „Promocja i informacja o działaniu Osi 2 – Programy rolno-środowiskowe (płatności rolno-środowiskowe) w ramach PROW 2007-2013”**, współfinansowane ze środków UE w ramach Pomocy Technicznej PROW 2007-2013. Projekt obejmował przeprowadzenie szkoleń przygotowujących doradców rolnośrodowiskowych do realizacji programu rolnośrodowiskowego wg zasad na lata 2007-2013, jak również zakup niezbędnego sprzętu oraz publikację materiałów szkoleniowych. Przeszkolono 1340 doradców. Wartość projektu 2 484 566 zł.

**2. „Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 z elementami wypełniania wniosków”**, projekt realizowany w ramach zawartej z MRiRW umowy nr BDGzp2915B-41/08 z dnia 10.10.2008 r. od października 2008 r. do marca 2009 r. Beneficjentami I etapu byli doradcy rolniczy oraz osoby delegowane przez izby rolnicze, przeszkolono 625 osób. W II etapie uczestniczyli rolnicy, pracownicy zakładów przetwórczych, przedsiębiorcy, urzędnicy samorządów powiatowych i gminnych, członkowie lokalnych grup działania, przedstawiciele stowarzyszeń, spółdzielcy, a także członkowie grup producentów rolnych w sumie 31 587 osób. Wartość projektu 3 912 235 zł.

**3. „Alternatywne źródła energii i ich zastosowanie”** na podstawie umowy nr 00017-6900-FA1900244/10, podpisanej z Fundacją Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA z dnia 06.06.11 r. w okresie od 06.06.2011 r. do 30.11.2012 r. Źródła finansowania: EFRROW-PROW 2007-2013 w zakresie działania „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie”. Projekt obejmował obszar całego kraju, realizowany w 4 etapach, polegał na organizacji szkoleń ukierunkowanych na podniesienie świadomości rolników z zakresu odnawialnych źródeł energii i możliwości ich zastosowania w ich domach i gospodarstwach, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii jako sposobu na ochronę środowiska, ograniczenie kosztów utrzymania gospodarstw domowych oraz źródeł dodatkowych dochodów, zachęcenie do zastępowania konwencjonalnych źródeł energii innowacyjnymi rozwiązaniami technologicznymi, pokazanie korzyści lokalnego wykorzystania odnawialnych źródeł energii dla rolnictwa i obszarów wiejskich. Realizatorami było konsorcjum w składzie: jako Lider CDR Brwinów oraz Polskie Towarzystwo Biomasy POLBIOM, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Lubelski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Małopolski Ośrodek Doradztwa, Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego; Zachodniopomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego. Realizacja projektu obejmowała zorganizowanie i przeprowadzenie 160 szkoleń, w ramach projektu przeszkolono 6 305 osób. Wartość projektu: 2 359 991,73 zł.

**4. Baltic Deal - „Wprowadzanie najlepszych praktyk rolniczych do produkcji”**- to flagowy projekt Strategii UE dla Regionu Morza Bałtyckiego. Baltic Deal jest finansowany przez Program Regionu Morza Bałtyckiego 2007-2013 oraz przez NEFCO/NIB, Baltic Sea Action Plan Fundusz Powierniczy. Całkowity budżet wynosi 4 mln euro i realizowany jest w latach 2010-2013. Jest wspólnym wysiłkiem krajów nadbałtyckich na rzecz poprawy stanu środowiska naturalnego Morza Bałtyckiego poprzez uzasadnione ekonomicznie ograniczanie strat składników pokarmowych z gospodarstw, przy utrzymaniu wysokiej produkcji i konkurencyjności. Skupia rolników oraz organizacje doradztwa rolniczego w wyjątkowym wysiłku na rzecz podniesienia ich kompetencji dotyczących praktyk i działań rolno-środowiskowych. Partnerstwo w ramach Baltic Deal obejmuje federacje rolnicze i służby doradcze z siedmiu krajów: Litwy, Łotwy, Estonii, Szwecji, Finlandii, Danii i Polski.

W ramach projektu utworzona została sieć 118 gospodarstw demonstracyjnych z tego na terenie Polski wybrano 48. W gospodarstwach tych stosowane są działania prośrodowiskowe mające na celu ograniczenie skażenia wód Bałtyku poprzez redukcję strat składników nawozowych z gospodarstw.

Główne wydarzenia związane z projektem Baltic Deal: Zorganizowano konferencję otwierającą projekt - pt. „Upowszechnianie dobrych praktyk rolniczych”, w której uczestniczyło 175 osób. W trakcie konferencji zaprezentowano cele i zadania projektu oraz zasady funkcjonowania sieci gospodarstw demonstracyjnych. W 2011 r. opracowano i wydrukowano ulotkę pt. „Wprowadzanie najlepszych praktyk rolniczych do produkcji” w nakładzie 1500 szt. Zorganizowano II Fora Wodne w Falentach. I Forum Wodne odbyło się 7.09.2011 roku. II Forum Wodne pt. „Nowe Obszary Szczególnie Narażone w Polsce – problemy i wyzwania dla praktyki rolniczej” odbyło się 18.12.2012 r.

Na bazie sieci gospodarstw demonstracyjnych projektu rozpoczęto realizację umowy z Instytutem Technologiczno-Przyrodniczym w Falentach (umowa nr AT-64/2011) w zakresie ustanowienia punktów monitoringu jakości wody i charakterystyki wytypowanych gospodarstw rolnych o zróżnicowanych kierunkach produkcji takich jak zwierzęcy, roślinny i mieszany. W ramach projektu w 2012 r. zostało zorganizowane 16 dwudniowych warsztatów pt. „Najlepsze praktyki rolnicze ograniczające skażenie wód składnikami nawozowymi”. Odbyły się one w każdym województwie. Uczestniczyli w nich rolnicy, przedstawiciele samorządów zajmujący się ochroną środowiska i rolnictwem, przedstawiciele organizacji rolniczych, nauczyciele szkół rolniczych, doradcy, przedstawiciele mediów. Łącznie warsztatach wzięło udział 360 rolników, 257 doradców rolniczych i 16 przedstawicieli instytucji związanych z rolnictwem. W 2012 r. opracowano i wydrukowano 1000 szt. broszury pt. „Najlepsze praktyki rolnicze w Regionie Morza Bałtyckiego”.

W dniach 7-8.03.2013 r. w Suchedniowie odbyła się konferencja dla rolników pt. „Wdrażanie najlepszych praktyk rolniczych do produkcji”. Była ona doskonałą okazją do wymiany doświadczeń pomiędzy rolnikami z Polski i Skandynawii. Wzięło w niej udział 72 osoby.

W dniach 20-22 marca 2013 r. we współpracy z projektem TEHO Plus została zorganizowana wizyta studyjna dla rolników z Finlandii (33 osoby). Podczas tej wizyty uczestnicy zapoznali się z dobrymi praktykami rolniczymi stosowanymi w gospodarstwach demonstracyjnych projektu Baltic Deal na terenie woj. dolnośląskiego i wielkopolskiego.

W dniach 17-18 kwietnia 2013 r. została zorganizowana wizyta studyjna dla dziennikarzy rolniczych (13 osób) z Regionu Morza Bałtyckiego podczas której uczestnicy zapoznali się z pracą dziennikarzy rolniczych w Polsce oraz z działaniami rolno-środowiskowymi na rzecz ochrony wód Bałtyku stosowanymi w gospodarstwach demonstracyjnych.

W 2013 roku planowane jest przeprowadzenie 35 spotkań dla lokalnych rolników w gospodarstwach demonstracyjnych na terenie całej Polski, w trakcie których przeszkolone zostanie minimum 420 rolników.

## SZKOŁY ROLNICZE

Publiczne szkoły rolnicze prowadzone są przez jednostki samorządu terytorialnego (Głównie szczebla powiatowego), a także przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Minister Rolnictwa aktualnie prowadzi 45 zespołów szkół rolniczych, w których kształcą się ok. 11 tys. uczniów i pracuje ok. 1430 nauczycieli. Bazę dydaktyczną do kształcenia praktycznego stanowią szkolne warsztaty i pracownie ćwiczeń praktycznych oraz szkolne gospodarstwa rolne, a także gospodarstwa rolników indywidualnych, ośrodki doradztwa rolniczego, zakłady przetwórcze, placówki gastronomiczno-hotelarskie, rolnicze instytuty naukowe. Szkoły resortowe od 1 września 2012 r. kształcą w 25 zawodach. Najwięcej uczniów kształcą się w zawodach: technik rolnik – 2320 uczniów i słuchaczy, technik mechanizacji rolnictwa – 1855, technik architektury krajobrazu – 1287, technik agrobiznesu – 1137 oraz w nowym zawodzie technik żywienia i usług gastronomicznych – 606, który zastąpił zawód technik żywienia i gospodarstwa domowego, w którym kształcą się jeszcze - 1192 uczniów. Ponadto w strukturach ww. zespołów szkół funkcjonuje 35 centrów kształcenia ustawicznego, które organizują, przede wszystkim wprowadzone w 2012 r. w miejsce szkół dla dorosłych, kwalifikacyjne kursy zawodowe, stanowiące znaczące uzupełnienie systemu kształcenia i nabywania kwalifikacji przez osoby dorosłe.

Minister Rolnictwa prowadząc szkoły rolnicze ma możliwość bezpośredniego oddziaływania na jakość i efektywność kształcenia rolniczego, a tym samym kreowania polityki kadrowej dla sektora rolno-spożywczego. Szkoły rolnicze mają wyposażyć absolwentów w wiedzę i umiejętności zawodowe umożliwiające im podjęcie pracy w sektorze rolno-usługowym oraz właściwe konkurowanie w warunkach gospodarki wolnorynkowej, a także przygotować do ciągłego podnoszenia i doskonalenia kwalifikacji zawodowych. Dlatego też Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podejmuje działania, aby podległe szkoły stały się nowoczesnymi ośrodkami edukacji – centrami kształcenia rolniczego, z dobrym wyposażeniem dydaktycznym i odpowiednio przygotowaną kadrą pedagogiczną, kształcącymi w różnych zawodach w zależności od potrzeb sektora rolno-spożywczego, szeroko oddziaływującymi na środowisko poprzez organizację różnych form edukacji adresowanych do młodzieży, jak i dorosłych mieszkańców wsi. W celu pełnej realizacji przyjętych założeń MRiRW podejmuje działania w zakresie: modyfikacji kierunków i treści kształcenia w dostosowaniu do zmieniających się warunków produkcji i życia na wsi, upowszechniania kształcenia modułowego, przygotowania i doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych (główną rolę spełnia tu podległa MRiRW placówka doskonalenia nauczycieli – Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie), a także zapewnienia szkołom rolniczym odpowiedniej bazy do kształcenia praktycznego.





# ADRESY JEDNOSTEK ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM

## **MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI (MRiRW)**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30  
tel + 48 22 623 10 00;  
fax + 48 22 623 27 50  
<http://www.minrol.gov.pl>  
e-mail: [kancelaria@minrol.gov.pl](mailto:kancelaria@minrol.gov.pl)

## **AGENCJA RYNKU ROLNEGO (ARR)**

00-400 Warszawa, ul. Nowy Świat 6/12  
tel./fax + 48 22 661 72 72/ + 48 22 628 93 53  
<http://www.arr.gov.pl>  
e-mail: [tpi@arr.gov.pl](mailto:tpi@arr.gov.pl)

## **AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA (ARIMR)**

00-175 Warszawa, Al. Jana Pawła II 70  
tel./fax + 48 22 318 53 30/ + 48 22 318 42 20  
<http://www.arimr.gov.pl>  
e-mail: [info@arimr.gov.pl](mailto:info@arimr.gov.pl)

## **AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH (ANR)**

00-215 Warszawa, ul. Dolańskiego 2  
tel./fax + 48 22 635 80 09/ + 48 22 635 00 60  
<http://www.anr.gov.pl>  
e-mail: [anr@anr.gov.pl](mailto:anr@anr.gov.pl)

## **FUNDACJA PROGRAMÓW POMOCY**

DLA ROLNICTWA (FAPA)  
00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30  
tel./fax + 48 22 623 16 03/ + 48 22 623 19 09  
<http://www.fapa.com.pl>  
e-mail: [fapa@fapa.com.pl](mailto:fapa@fapa.com.pl)

## **KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA**

SPOŁECZNEGO (KRUS)  
00-608 Warszawa, Al. Niepodległości 190  
tel./fax + 48 22 592 65 90/ + 48 22 825 95 97  
<http://www.krus.gov.pl>  
e-mail: [centrala@krus.gov.pl](mailto:centrala@krus.gov.pl)

**GŁÓWNY INSPEKTORAT JAKOŚCI  
HANDLOWEJ ARTYKUŁÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH (GIJHARS)**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30  
tel./fax + 48 22 623 29 00/ + 48 22 623 29 98  
<http://www.ijhar-s.gov.pl>  
e-mail: sekretariat@ijhar-s.gov.pl

**INSPEKCJA WETERYNARYJNA  
- GŁÓWNY INSPEKTORAT WETERYNARII (GIW)**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30  
tel./fax + 48 22 623 20 88/ +48 22 623 14 08  
<http://www.wetgiw.gov.pl>  
e-mail: wet@wetgiw.gov.pl

**PAŃSTWOWA INSPEKCJA OCHRONY  
ROŚLIN I NASIENICTWA (PIORIN)**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30  
tel./fax + 48 22 623 23 02/ + 48 22 623 23 04  
<http://www.piorin.gov.pl>  
e-mail: gi@piorin.gov.pl

**CENTRUM DORADZTWA  
ROLNICZEGO W BRWINOWIE**

05-840 Brwinów, ul. Pszczelińska 99  
tel./fax + 48 22 729 66 34 (38)/ + 48 22 729 72 91  
<http://www.cdr.gov.pl>  
e-mail: brwinow\_sekretariat@cdr.gov.pl

**KRAJOWA RADA IZB ROLNICZYCH**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30  
tel./fax + 48 22 623 21 65/ + 48 22 623 11 55  
<http://www.krir.republika.pl>  
e-mail: krir@z.pl

**KRAJOWY ZWIĄZEK ROLNIKÓW,  
KÓŁEK I ORGANIZACJI**

ROLNICZYCH (KZRKiOR)  
00-582 Warszawa, Al. Szucha 16/42  
tel./fax + 48 22 827 75 55/ + 48 22 827 30 01  
<http://www.kolkarolnicze.pl>  
e-mail: biuro@kolkarolnicze.pl



**Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi**  
ul. Wspólna 30, 00-930 Warszawa  
tel.: + 48 22 623 10 00, fax +48 22 623 27 50  
e-mail: [kancelaria@minrol.gov.pl](mailto:kancelaria@minrol.gov.pl)  
[www.minrol.gov.pl](http://www.minrol.gov.pl)

ISSN 1427-0749